

ב"ה

פורים ה'תשפ"ד כהלכתו

המדריך
לפורים
הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור על ידי
'ועידת רבני קהילות חב"ד'
ו'מוקד הלכה'
שע"י בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בעמדנו בימים הסמוכים לחג הפורים, וכמידי חג ומועד, אנו מוציאים לאור את 'המדריך' ובו הלכות ומנהגי חב"ד לחג זה, וב"ה זכינו שהמדריך נתקבל בקרב אנ"ש בשנים האחרונות כמים קרים לנפש עיפה לאור הצמאון הגובר לקבל הלכות ברורות והכרעות מעשיות בכל השאלות המצויות בימי החגים.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמוכא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך ערכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, כאשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו בשנים האחרונות כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערם במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לביור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא ע"י 'ועידת רבני קהילות חב"ד' ו'מוקד הלכה' שהוקמו על ידי ובפיקוח בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'ועידת רבני קהילות חב"ד' מאגדת בתוכה את כלל רבני קהילות בדיון הלכתי משותף ובמיזמים תורנים שונים וכן פעולות לרווחת הכלל והפרט של אנ"ש בארצנו הקדושה. 'מוקד הלכה' מזה מספר שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א.

התורה נתונה בזאת למכון 'הבינני' על המעורבות בהוצאת המדריכים לתועלת אנ"ש בשנים האחרונות במסגרת פעולות רבות לחיזוק לימוד התורה וההלכה ע"י המכון, ואשרי חלקו.

אנו תקוה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש שי' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

בברכה

'ועידת רבני קהילות חב"ד' 'מוקד הלכה'
שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לפורים

הלכות ומנהגי חב"ד

בעידודם ובהכוונתם של חברי ב"ד רבני חב"ד הרבנים הגאונים שליט"א:

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלובובסקי, סגן מזכיר

הרב אליהו יחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הגדל

הגהה:

הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי - מגיה ראשי,
רב קהילת חב"ד אלעד ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב יעקב מנדליון

רב קהילת חב"ד ערד

הרב בנימין קופרמן

רב ביהמ"נ המרכזי ברמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב חיים קי"נר

רב קהילת חב"ד עמנואל ודיין בב"ד רבני חב"ד

מערכת:

הרב מנחם מענדל והבה - ראש בית ההוראה
'תורה שלמה' ירושלים - עורך ראשי

הרב שמואל גלובובסקי

הרב אלימלך פריקש

לתגובות והערות:

halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.u. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

הדפסת המדריך לזכות
יהושע בן חיה רייזל וזוגתו חיה אלישבע בת שרה
חיה רייזל בת פסיה, יחיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטערנא שרה בת דינה רבקה, שיינא בת דינה רבקה, חנה פעסיא בת חיה אלישבע

לברכה והצלחה בכל
ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

תוכן עניינים

בקריאה / הנהגות בקריאה / הקריאה בציבור / אופן שמיעת המגילה / הנהגת הציבור / כריכת המגילה

ה. משלוח מנות 31

המצוה והחייבים בה / מקבלי המשלוח / זמן קיום המצוה / המנות / אופן קיום המצוה

ט. מתנות לאביונים. 36

המצוה והחייבים בה / מטרת הנתינה / מיהו "אביון"? / זמן קיום המצוה / שיעור מתנות לאביונים / אופן הנתינה

י. משתה ושמחה 41

המצוה והחייבים בה / זמן הסעודה / לימוד תורה לפני הסעודה / הסעודה / ברכת-המזון ותפלת ערבית / בני הפרזות ובני המוקפין

יא. שושן פורים 44

פורים דמוקפין / הספד ותענית ואמירת תחנון / "ועל הניסים" / עשיית מלאכה / משתה ושמחה

יב. "בן כרך" ו"בן עיר" 45

התחייבות במצוות הפורים / ירושלים ושכונותיה / הערים המסופקות / מצוות הפורים לעובר ממקום למקום / בן עיר שהלך לכרך / בן כרך שהלך לעיר / מבצע פורים לנוסעים ממקום למקום

הוספה: דיני תענית ציבור 51

אכילה קודם עלות-השחר / איסורי התענית / עבודה רוחנית / תפילה / סליחות / "אבינו מלכנו" הארוך / קריאת-התורה / "אגרא דתעניתא" / תפילת מנחה / דברי כיבושין

א. תענית אסתר (מוקדם). 4

תענית אסתר מוקדמת / החייבים בתענית / תפילת שחרית / תפילת מנחה / הכנות לפורים

ב. מחצית השקל 5

"זכר למחצית השקל" / זמן הנתינה / שיעור ואופן הנתינה / החייבים בו / ייעוד הצדקה

ג. שבת 'זכור' וערב פורים 7

"שנים מקרא ואחד תרגום" / קריאת-התורה / חובת שמיעת פרשת זכור / הידורים ודקדוקים בקריאה / "אב הרחמים" ו"צדקתך" / הכנה לפורים בשבת / סעודה שלישית והתוודעות

ד. סדר יום הפורים (שחל במוצאי שבת). 11

תפלת ערבית דמוצאי שבת - ליל פורים דפרזות / "ועל הניסים" / סעודת הלילה / תפלת שחרית - יום פורים / תפלת מנחה וסעודת פורים / ברכת המזון ותפלת ערבית

ה. הנהגות יום הפורים 15

הספד ותענית ואמירת תחנון / תחפושות / איסור מלאכה / השמחה / אבל ר"ל / עלייה לבית-החיים / שמחות בפורים / "מבצע פורים"

ו. חובת קריאת המגילה ודיני כתיבתה 19

חובת הקריאה / חיוב נשים וקטנים / זמן הקריאה / איסורים קודם המגילה / המגילה

ז. דיני קריאת המגילה 23

בעל הקריאה / ברכות המגילה / אופן הקריאה / הפסק

זמנים הלכתיים

צפת	באר שבע	חיפה	תל אביב	ירושלים		
3:37/4:26	3:43/4:31	3:40/4:29	3:42/4:30	3:41/4:29	תחילת הצום (עלות השחר 120 דקות/72 דקות)	תענית אסתר
18:18	18:20	18:20	18:20	18:19	סוף הצום:	
17:25	17:33	17:23	17:35	17:16	כניסת השבת:	זמני כניסת שבת פ' ויקרא-זכור:
18:29	18:31	18:31	18:32	18:30	יציאת השבת:	
3:33/4:22	3:39/4:27	3:35/4:26	3:37/4:27	3:36/4:25	עלות השחר: (120 דקות/72 דקות)	יום א' - פורים
5:36	5:39	5:38	5:39	5:37	נץ החמה:	
17:56	17:55	17:54	17:55	17:57	שקיעת החמה:	
				3:35/4:23	עלות השחר: (120 דקות/72 דקות)	יום ב' - פורים דמוקפין:
				17:36	נץ החמה:	
				17:58	שקיעת החמה:	

תענית אסתר (מוקדם)

תענית אסתר מוקדמת

- א. בקביעות שנה זו, שיום התענית [י"ג באדר (שני)] חל בשבת, מקדימים את תענית אסתר ליום חמישי שלפניו, י"א באדר (שני)¹.
- ב. מי ששכח להתענות ביום חמישי ואכל, עליו להתענות למחרת, ביום שיש².
- ג. אודות קטן שהגדיל ב"ב או י"ג אדר והיה תענית אסתר מוקדם, דן כ"ק אדמו"ר שיוצא ידי חובתו³ באם התענה ב"א אדר⁴.

החייבים בתענית

- ד. נהגו כל ישראל חובה על עצמם להתענות בתענית אסתר⁵, אולם אין חובה זו שווה לשאר צומות, ומקילים בה בשעת הצורך⁶, ובפרט בשנה זו, שהתענית אינה בזמנה⁷.

- ה. מעוברת או מניקה פטורות מן התענית, וכן יולדת כל שלושים יום וכן חולה שאין בו סכנה, ובכל מצב של חולשה או ספק - יש

לשאול רב מורה הוראה. אבל הבריאים חייבים להתענות ולא יפרשו מן הציבור⁸.

- ו. חתן וכלה בתוך שבועת ימי המשתה, רבים מקילים שאינם צריכים לצום⁹.

- ז. יש מקילים **שבעלי-הברית** (אבי הבן ואמו, המוהל והסנדק) פטורים מלהתענות¹⁰, אך למעשה נהוג - גם כשהתענית אינה בזמנה, כבשנה זו - שמתענים ועורכים את סעודת הברית בלילה¹¹.

- ח. מי שמותר לו לאכול בצום - יכול לאכול כדרכו ואינו צריך לאכול בשיעורים כמו ביום-הכיפורים¹², אך יעשה זאת בצנעא ולא בפני הציבור¹³, וכן לא יאכל מעדנים ומותרות אלא רק כדי צרכו ותו לא¹⁴.

תפילת שחרית

- ט. סדר תפילת שחרית הוא ככל תפילת שחרית של תענית-ציבור, וראה להלן ב'הוספה'.

תפילת מנחה

- י. לפני מנחה נותנים "אגרא דתעניתא" (כבכל תענית, כדלהלן ב'הוספה' ס"ד), ובתענית אסתר נותנים גם מחצית-השקל, וכך נוהגים גם בשנה זו, שהתענית מוקדמת, וכדלהלן פ"ב ס"ג.

1. שו"ע סי' תרפו ס"ב.

2. שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' נ. שערי תשובה שם סק"ה. משנ"ב שם סק"ג. כף החיים שם סקכ"ד.

3. שהרי ב"ב או י"ג אדר יהיה מחויב להתענות בתור גדול והור"א דלא יצא ידי חובה בתענית שהתענה ב"א אדר בתור קטן.

4. עיין היטב לקוטי שיחות ח"ו ע' 66 ואילך.

5. בנוגע לקריאת התענית ע"ש אסתר - ראה לקוטי שיחות ח"ו ע' 372-371, וכן בשיחת פורים תשל" (תורת מנחם חנ"ט ע' 405 ואילך).

6. לשון הרמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ה: "נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות ב"ג באדר" וכו'. וברמ"א סי' תרפו ס"ב: "ותענית זה אינו חובה", אבל בשו"ע אדה"ו סי' רפח ס"ד: "תענית אסתר, שנהגו בו חובה", ובציננים שבמהדורה החדשה צויין לבי" סי' תרפו שם הביא בשם הגהות מיימוניות הל' תענית פ"א ה"ב שכתב דתענית אסתר "חשיב לן כתענית חובה, כיון דהוי מדברי הגאונים, ומנהג כל ישראל". ולפי"ו יש לפרש גם בדברי הרמ"א דאין הכוונה שאינו תענית חובה, אלא שאינו חובה מן התורה או מדרבנן אלא מצד שנהגו בו כל ישראל כחובה ו"לכן יש להקל בו לעת הצורך".

7. ראה משנ"ב סי' תרפו סק"ו ובשעה"צ שם מכמה פוסקים, שדין תענית מוקדמת קל יותר, וככל דין תענית ציבור שנדחה, וק"ו מתענית החמורה דתשעה באב שבנדחה מקילים בו יותר. ע"ש.

8. ברמ"א שם וכן בט"ו שם סק"ב ובאליה רבה סק"ו (שהובאו אכן, משמע שיש הבדל בתענית אסתר אם הוא בזמנו או שלא בזמנו לענין חומרתו, אלא שלהרמ"א בעלי ברית לא משלימים התענית כיון שיכולים להתענות למחר, ואילו להט"ו והאליה רבה יום חמישי זמנו הוא. ע"ש. וראה גם כף החיים סי' תקמט סק"י. סי' תרפו סקכ"ח. ו"ע"ו להלן בפנים ס"ו לענין בעלי ברית, ולהלן בהערה הבאה מתשובת רש"י. ומ"מ למעשה יש להקל בשעת הצורך כהמשנ"ב - בהתייעצות עם רב מורה-הוראה.

8. רמ"א סי' תרפו שם. אליה רבה ומשנ"ב שם.

9. ולהעיר, שמקור הדין שתענית זו היא חובה ואין לבריאם לפרוש מן הציבור הוא בתשובת רש"י (סי' קפח. סידור רש"י סי' שמה. פרס הגדול סי' רד. הובאה במחזור ויטרי סי' רמה ושבלי הלקט סי' קצד), שהיתה במענה לשאלה אודות אשה שהיתה צריכה לנסוע בדרך ביום הצום בשנה שהקדימו התענית ליום חמישי.

9. ראה משנ"ב שם שעה"צ סקט"ו. כף החיים שם סקט"ו וסקכ"ח. קיצושו"ע סי' קמא ס"ב. ועוד. וכ"כ בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 152 הע' 50. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' יא. ובפרט בשנה זו יש להקל יותר (אם כי הדעות המחמירות בזה החמירו אף בתענית מוקדם - ראה כף החיים שם).

10. ראה רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ו, שבעלי הברית ואף כל המשתתפים בה יכולים לאכול בסעודת הברית הנערכת ביום התענית ולהתענות למחר, ושדעת הט"ו והאליה רבה שאין להקל בזה (הובאו לעיל הע' 7), אלא שדעת המשנ"ב לפי כמה פוסקים דלכו"ע בעלי הברית אינם צריכים לצום.

11. כף החיים שם סקכ"ח ובסי' תקמט סק"י. שו"ת זרע אמת ח"ג סי' עז. תורת חיים סי' תקמט סק"ב. קצה המטה על מטה אפרים סי' תרב סק"ג. שו"ת דברי ישראל סי' קנ. קובץ מבית לוי חט"ו ע' יח. שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ז. ועוד.

12. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278 הע' 58 שהאריך בזה.

13. ראה מטה אפרים סי' תרב סכ"ב. שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ג. וראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רסה שאם ניכר לכל שהוא חולה או בחולה שיש בו סכנה - אין צריך להקפיד על כך.

14. משנ"ב סי' תקנ סק"ה.

יא. בשנה זו, שתענית-אסתר מוקדמת ולא חלה בערב פורים, אומרים תחנון בתפלת מנחה וכן "אבינו מלכנו" הארוך, כבכל תענית-ציבור¹⁵.

הכנות לפורים

יב. יש להשתדל שלכל אחד ואחד מ ישראל יהיו כל צרכי חג הפורים, באופן שיוכל לקיים את כל מצוות החג - מקרא מגילה, משלוח מנות ומתנות לאביונים, סעודת פורים ושמחת פורים¹⁶.

יג. מכיון שבשנה זו חלה תענית אסתר המהווה גם הכנה לימי הפורים ג' ימים לפני פורים - נמצא שגם ההכנה היא בתוקף יותר, ולכן צריכים להוסיף בשנה זו ולנצל זמן זה בשלימות בהכנות לימי הפורים, אם בלימוד ההלכות וההכנות הרוחניות האישיות לימי הפורים ואם בהכנות למבצע פורים, מה שגם מוסיף בברכותיו של הקב"ה¹⁷.

ב.

מהצית-השקל

"זכר למחצית השקל"

א. מנהג קדום הוא לתת בחודש אדר מטבעות לצדקה - "זכר למחצית-השקל"¹⁸.

ב. יש שכתבו להקפיד לומר שהוא "זכר למחצית-השקל", כדי שלא תחול עליו קדושה¹⁹, אך לפועל לא מקפידים על כך²⁰.

זמן הנתנה

ג. מנהגו לתת מחצית-השקל לפני תפלת

מנחה ביום תענית-אסתר, ואפילו כאשר פורים חל ביום ראשון והתענית מוקדמת ליום חמישי שלפניו, כבשנה זו²¹.

ד. לאור זאת, גם בירושלים עיה"ק יש לתת מחצית-השקל לפני מנחה של תענית-אסתר ולא לפני מנחה של פורים דפרזים²².

ה. מי שלא נתן מחצית-השקל קודם מנחה של תענית-אסתר - יכול להשלים זאת ולתת לאחר מנחה, או בתפילת שחרית דיום הפורים, קודם קריאת-המגילה²³.

ו. וכן בן ירושלים שלא נתן מחצית השקל בתענית אסתר - יכול להשלים זאת ולתת בתפילת שחרית דיום ט"ו - פורים דמוקפין, קודם קריאת-המגילה²⁴.

ז. מי שלא נתן מחצית השקל בפורים, יכול להשלים זאת עד ראש חודש ניסן²⁵.

שיעור ואופן הנתנה

ז. המנהג הוא לתת ג' מטבעות של מחצית, משום שנאמר שלש פעמים "תרומה" בפרשת שקלים²⁶.

ח. המנהג הוא לתת מטבע של מחצית

21. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם כף החיים סי' תרצד סקכ"ה. וכך משמע מלשון המהר"ל שהביאו הרמ"א בדרכי משה.

22. וטעם הדבר, כתב הכף החיים שם - כדי שהצדקה תצטרף עם התענית לכפר. וכן מצינו בשיחות כ"ק אדמו"ר שמקשר את ענין הצדקה ו'מחצית השקל' לתענית-אסתר (ראה תורת מנחם התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 440).

23. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 155 הע' 77 ע"פ המובא לעיל בהערה הקודמת, ודלא כמובא בלוח כולל חב"ד. אבל ראה על מנהגים ומקורותיהם (מהדורת תשע"ג) ע' קצו ואילך.

24. לוח כולל חב"ד, לפי מג"א סי' תרצד סק"ב.
25. לענין נתינת מחצית השקל קודם קריאת המגילה בלילה - אף שבקיצור שו"ע סי' קמא ס"ה מובא שזה זמנו לכתחילה, בערב קודם המגילה, אולם להמג"א הוא דוקא בשחרית קודם קריאת המגילה, וכנראה הוא משום שאז הוא עיקר מצוותה. ויתכן שגם בקיצושו"ע הכוונה לערב היינו לפני ערבית ובקשר עם קריאת המגילה שלאחריה. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 85.

26. ולכאורה הא עדיפא, לפי דברי המג"א שבהערה הקודמת.

27. ראה מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פ"ב ס"ב ובהע' מג. וראה גם ימי משתה ושמחה פ"ב סוה"ע 40.

28. רמ"א בהגהה שם לפי המדרכי, והוא לפי הירושלמי שקלים פ"א ה"א "שלש תרומות נאמרו בפרשה". אבל במקור הדברים במדרכי הוא משום שלש פעמים 'מחצית השקל' האמור בפרשה. וכ"ה בתשב"ץ קטן שם ובהגהות מנהגים טירנא פורים אות מט. וראה תורת מנחם התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 439 רמז נוסף בענין ג' מחצית השקל.

29. וראה פסקי תשובות שם הע' 39 שהמנהג המקובל לתת ג' חצאים אלו יחד ולא בנפרד.

מהמטבע המקומי בכל מדינה ומדינה²⁷, ומכיון שכאמור המנהג לתת ג' מטבעות, הרי שבאה"ק בזמננו יש לתת שלשה חצי שקלים²⁸.

ט. מי שאין לו מטבעות של חצי, יש שכתב שיכול לתת מטבעות שלמים ולכוון שנותן רק חצי בתורת מחצית השקל והשאר בתורת צדקה, או שיתן עבור שני אנשים יחד²⁹.

י. במנהגי המהרי"ל מובא הידור, לתת בנוסף סכום של מחצית השקל מדאורייתא, שהוא 9.6 גרם כסף צרוף³⁰ (שערכו בשנה זו הוא 24.8 ₪, ובתוספת מע"מ: 29 ₪).

החייבים בו

יא. המנהג הוא שכל גבר מעל גיל מצוות נותן "זכר למחצית השקל", וכל ראש משפחה נותן גם עבור אשתו ובניו ובנותיו הקטנים³¹.

יב. כן ראוי לחנך את הקטנים שבנוסף לכך³² יתנו מחצית השקל מכספם, ובאופן שההורים עוזרים להם בכך³³.

יג. יש נוהגים לתת גם בשביל עובר במעי אמו, ונתנו רמז לדבר, ממה שנאמר "כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים", ובשינוי ניקוד הוא: 'עֶבֶר'³⁴.

יד. הנותן 'מחצית השקל' פעם אחת עבור ילדיו הקטנים - צריך להמשיך בכך גם בשנים הבאות, עד שיגיעו לגיל מצוות³⁵, מדין נדר³⁶, אלא אם כן התנה מתחילה במפורש שהוא בלי נדר³⁷. הקפדה זו היא גם כשנותן עבור אשתו ובנותיו³⁸.

יעוד הצדקה

טו. מובא בפוסקים שכספי מחצית השקל מיועדים כ"מעות פורים" עבור העניים לצרכי הפורים. אולם כיום, מתייחסים לזה כאל צדקה רגילה, ומייעדים אותה גם למטרות צדקה אחרות³⁹.

טז. כמה פעמים הוציע כ"ק אדמו"ר⁴⁰, שמאחר שנתנת מחצית-השקל קשורה עם בית-המקדש, הנה כיום הדבר מתבטא בנתינת צדקה עבור אחזקת בתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם מקדש מעט⁴¹. וכך נהג כ"ק אדמו"ר עצמו ליתן עבור בית-הכנסת בקופה שיוחדה לכך⁴².

יז. אין להשתמש בכספי מעשר למחצית-השקל⁴³, גם לא עבור האשה והילדים⁴⁴,

בשם מהרי" ברונא. משנ"ב סי' תרצד סק"ה.

35. שקלים פ"א מ"ג ובפירושו המשניות לרמב"ם שם. מג"א שם סק"ג. משנה ברורה שם סק"ה.

36. ראה מג"א סי' תע סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ה.

37. שו"ת זכר שמחה סי' עז.

38. בנטעי גבריאל הל' פורים פכ"ז ס"ו הביא משו"ת תפארת אדם ח"ג סי' כא, שאם התחיל לתת עבור אשתו ובנותיו יכול להפסיק, משום שאין בזה מנהג כמו בבניו הקטנים. אמנם למנהגנו אין לחלק ביניהם וחשיב ככל נדר לצדקה. וכן הובא בהל' פורים מהגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה. ע"ש.

39. זאת מאחר שעיקר הצדקה לעניים לצרכי פורים ניתנת כ"מתנות לאביונים", אלא שנותנים בנוסף גם 'מחצית השקל' ולכן יודעים אותה למטרות נוספות - ראה ליקוט מנהגים שונים במנהג אבותינו בידינו פ"ג ס"ו. וש"נ.

40. ראה שיחות ש"פ שקלים תשכ"ד ותשמ"ב. וראה כף החיים שם סק"ב. פסקי תשובות סי' תרצד אות ד ובהע' 28.

41. אולם אין הדבר בא לשלול גם נתינה לצדקה כפשוטה, עבור העניים לצרכי פורים, וכפי שמובא בשיחות אחרות - ראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 303 ובהע' 44. תנש"א ח"א ע' 320.

42. ארחות מנחם ע' קטז.

43. של"ה מסכת מגילה נר מצוה אות ד, ומשמע דס"ל שהוא בגדר דבר שחובה, אף שהוא בתורת מנהג אלא שקיבלו עליהם כחובה, הובא בבאליה רבה סי' תרפו סק"ד ובבאר סק"ב סי' תרצד סק"ב. כף החיים סי' תרצד סק"ד. חו"ע הל' פורים ע' קד. נטעי גבריאל פכ"ז ס"ח ובהע' יד והע' יז. ועוד.

44. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פ"ג סכ"ט. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' יח. אכן בנטעי גבריאל שם ובהע' טו, שאולי יש להקל ליתן עבור הנשים והילדים מכספי מעשר. ובפסקי תשובות סי' תרצד הע' 61, חילק שמה שנותן עבור הילדים, שכיון שהתחיל שוב אינו פוסק - הוא בגדר חובה, משא"כ מה שנותן עבור

27. רמ"א בהגהה שם.

28. ובמדינה שאין בה מטבע של מחצית יכולים לתת מחצית של מטבע אחר, כגון חצי דולר וכיו"ב - ראה פסקי תשובות שם הע' 38, ושם בפנים אות ד הובאו אופני נתינה ומנהגים נוספים במקום שאין מטבע של מחצית.

29. לפי דעת תורה למהרש"ם סי' תרצד. שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' עב.

ולכאורה, בשל מעלת הנתינה בתענית אסתר, כמבואר לעיל בפנים ס"ג ובהע' 21, מוטב שיתן בתענית אסתר באופן זה ולא יתחין עד שיהיו לו מטבעות של חצי יתן במועד אחר. ומהיות טוב, באם יודמנו לידי מטבעות מחצית השקל בימים הבאים, יתן שוב.

30. ביאור הלכה שם. וראה גם כף החיים שם סק"ב.

31. ראה משנ"ב סי' תרצד סק"ה. ובספר המנהגים ע' 74, ממנהגי כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ובהדיגשה שאין זה הוראה לרבים". אך בתורת מנחם התועודות תשמ"ט ח"ב ע' 439 (בלתי מוגה): "מפורסם המנהג ליתן גם עבור כל בני הבית".

והמנהג הרווח בפועל הוא שהאב נותן גם עבור בנותיו הגדולות אף שיגיעו לגיל מצוות. וראה גם פסקי תשובות סי' תרצד אות ה ובהע' 48. וש"נ. ושם הביא בשם לקט יושר שהמנהג שנותנים גם עבור הנשים והבתולות

32. ראה שיחת ש"פ תשא תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"ח ח"ב ע' 405) שמשמע שנתינה זו היא בנוסף למה שאביהם נותן עבורם. ודלא כמ"ש בלכות ומנהגי חב"ד ע' 156 הע' 82. וראה בהערה הבאה.

33. ראה שיחות קודש תשנ"ב ח"ב עמוד 788. וראה בהל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה (כפר חב"ד גל' פורים תשע"ה), שאם בלאו הכי האב נותן עבורם, כדלעיל בפנים, יכול ליתן להם כסף זה גופא ובכך יוצא ידי שניהם.

34. מנהגי טירנא, הגהות מנהגים אות מט, הובא בדרכי משה שם

אולם אם רוצה להוסיף על השיעור המחויב מעיקר הדין - יכול ליתן כצדקה מכספי מעשר⁴⁵.

ג.

שבת 'זכור' וערב פורים

"שנים מקרא ואחד תרגום"

א. בקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום" בשבת זו קוראים רק את פרשת-השבוע ולא את פרשת זכור⁴⁶. אכן בקריאת הפטרה, קוראים למנהגנו הן את הפטרת פרשת זכור, הנקראת בציבור, והן את הפטרת פרשת-השבוע, אף שלא נקראת בציבור⁴⁷.

קריאת-התורה

ב. בשבת זו, מוציאים שני ספרי-תורה, וקוראים בספר הראשון שבעה עולים בפרשת השבוע (בשנה זו - פרשת ויקרא) ובספר השני קוראים למפטיר את פרשת זכור - בסוף פרשת כי תצא (דברים כה, יז-יט)⁴⁸.

ג. לכתחילה יש לגלול את ספר-התורה השני לפני התפילה, כדי למנוע טרחא דציבורא בגלילתו בציבור בשעת הקריאה⁴⁹.

ד. יש להשתדל שהספר הראשון שמוציאים מההיכל יהיה הספר המכוון לפרשת השבוע, אותה קוראים ראשונה כדלעיל. ואם טעו והוציאו תחילה את הספר המכוון לפרשת זכור, יש לקרוא בו בתחילה - ולכן יגללו אותו לפרשת השבוע ויקראו בו, ואח"כ יגללו את הספר השני לפרשת זכור⁵⁰.

ה. לאחר קריאת פרשת-השבוע, בסיום עליית 'שביעי', מניחים את ספר-התורה השני על

הנשים והבנות, שהוא מתורת חומרא בלבד. ולפי, למנהגנו דלעיל בפנים סוס"א ובהע' 31, שנוהגים ליתן גם עבור הנשים והבנות הוא גם בגדר שקיבלו עליהם חובה.

45. ראה בהמציין לעיל הע' 43.

46. לפי שו"ע אדה"ז סי' רפה ס"ט לגבי שאר קריאות הנוספות לקריאת הפרשה.

47. לפי ספר המנהגים ע' 25. וראה בהמובא ב"לקות מנהגי חב"ד" על שנים מקרא ואחד תרגום (נדפס בסוף 'חמשה חומשי תורה - חומש רש"י, חזק תשע"ג) סי"ב-ג ובהערות שם. וש"נ.

48. שו"ע סי' תרפה ס"ב.

49. לפי המבואר בשו"ע סי' קמד ס"ג, שאין גוללים ספר-תורה בציבור.

50. כפר חב"ד גל' 1099 ע' 35. שכן הורה כ"ק אדמו"ר הרי"צ. השבת בקבלה ובחסידות, מנהגי שבת, הוצאת ס"ח, ס"ט ובהע' *249.

בימת הקריאה ליד⁵¹ ספר-התורה הראשון, אומרים חצי-קדיש, ולאחר מכן מגביהים וגוללים את ספר-התורה הראשון⁵².

ו. לאחר סיום⁵³ גלילת ספר-התורה הראשון פותחים את ספר-התורה השני וקוראים את פרשת זכור, ולאחר מכן מגביהים וגוללים אותו כרגיל⁵⁴.

ז. במקום שיש רק ספר-תורה אחד, יאמרו חצי-קדיש מיד לאחר סיום עליית 'שביעי' ורק לאחר-מכן יגללו את ספר-התורה למפטיר ולאחר קריאת המפטיר מגביהים וגוללים אותו כרגיל⁵⁵.

ח. בשבת זו אין קוראים הפטרת פרשת השבוע אלא הפטרה הקשורה לפרשת זכור - "כה אמר ה' צבאות פקדתי" וגו' (שמואל א' טו, ב-לד)⁵⁶.

חובת שמיעת פרשת זכור

ט. חובת שמיעת קריאת פרשת זכור בציבור היא מן התורה⁵⁷. ונהוג שגם הנשים משתדלות לבוא לבית-הכנסת בשבת זו, לשמוע קריאת פרשת זכור⁵⁸.

51. בשו"ת משנה הלכות ח"י"ג סי' כב כתב שצריך להניחו משמאל לספר-התורה הראשון, כדי שיהיה קרוב יותר לבעל-הקריאה ולא ייראה כמעביר על המצוות ע"ש. וי"א שכך היה המנהג בבית-חיינו. אבל ראה התקשרות גל' תקיז ע' 13 הע' 7.

52. ואם שכחו ואמרו חצי-קדיש לפני הנחת ספר-התורה השני - אין זה מעכב ולא צריכים לומר שוב קדיש לאחר קריאת המפטיר (ראה פסקי תשובות סי' קמו סק"י ובהע' 37 שם).

53. ראה שו"ע סי' קמו ס"ח ובמשנ"ב סק"ה. וכ"ה בשערי אפרים שער י סי"ב

54. ראה שו"ע סי' קמו ס"ח ובמג"א שם סק"ב.

55. האוחז את ספר-התורה הראשון אינו צריך לעמוד להגבהת ספר-התורה השני - שו"ת קנין תורה ח"ה סי' טו. התקשרות גל' א"ע ע' 8 הע' 10.

56. א"א בוטשאטש שם. אלף המגן סי' תקפד סק"ה.

57. שו"ע סי' תרפה ס"ב. וזאת משום שהפטרה צריכה להיות לפי הענין האחרון שקראו בתורה, כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' רפג.

58. שו"ע סי' קמו ס"ב. שו"ע אדה"ז סי' רפב סט"ז: "היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל", כדי לקיים מצות "זכור את אשר עשה לך עמלק", שהמצוה היא שתהא הזכירה גם בפה ומתוך הספר ולא רק בלב (ספרי ס"פ תצא. מגילה יח, א). אלא שקריאתה בשבת זו דוקא היא מדרבנן - מתקנת אנשי כנסת הגדולה (ראה שו"ע אדה"ז שם סי"ג. לקות שיחות חכ"א ע' 190 הע' 1. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 341 הע' 3 ובשו"ג שם. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 606). ש"פ צו תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"ב ע' 1188). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ועוד).

58. ראה הדעות בענין חיוב הנשים בפרשת זכור באנציקלופדיה תלמודית מע' זכירת מעשה עמלק - ח"י"ב סו"ע רכב ואילך. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"כ ס"א ובהערות שם. וש"נ. אך בפועל נוהגות הנשים להשתדל לבוא לשמוע קריאת פרשת זכור

י. מי שלא השתתפו בקריאת-התורה ורוצים להוציא ספר-תורה לקריאת פרשת השבוע ופרשת זכור - יכולים לעשות כן (כבכל קריאת-התורה), באם הם ששה לפחות שלא שמעו את הקריאה⁵⁹, ויצרפו אליהם ארבעה שכבר שמעו קריאת-התורה⁶⁰.

יא. יחידים הנמצאים במקום שאין להם מנין - יכולים לקרוא פרשת זכור מתוך ספר-התורה בלא ברכה, שכך עיקר מצות קריאת פרשה זו - מתוך ספר-תורה⁶¹, ויעשו זאת בנגינה ובטעמים⁶². אך לכתחילה מי שנמצא במקום שאין לו מנין או ספר-תורה, צריך לבוא בשבת זכור למקום שיש בו מנין וספר-תורה⁶³.

יב. הקורא צריך לכוון להוציא את כל השומעים ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק וכן השומעים צריכים לכוון לצאת ידי חובה⁶⁴.

אכן, גם אם הקורא לא התכוון לכך בפירוש - יצאו השומעים ידי חובתו, שכן הסתם כשליח-ציבור היה בכוונתו להוציא את כל אחד ואחד מהשומעים⁶⁵, וכן מי שהגיע לבית-הכנסת כדי לשמוע פרשת זכור - יוצא ידי חובה גם אם לא כיוון בפירוש לצאת⁶⁶.

יג. מצות פרשת זכור היא בשמיעה, ואין צריך

לקרוא מילה במילה עם הקורא⁶⁷ (מלבד העולה לתורה⁶⁸).

יד. אין חובה להבין כל מילה ומילה בפרשת זכור, ודי בזה שמבין את כללות הענין⁶⁹, שמצויים אנו לזכור מעשה עמלק⁷⁰.

טו. לכתחילה צריך להאזין היטב לקריאת פרשת זכור, אך בדיעבד אם החסיר כמה תיבות בשמיעתו, אך שמע את עיקר ענין זכירת מעשה עמלק - יצא ידי חובתו⁷¹.

טז. אין צריך לעמוד בעת קריאת פרשת זכור, אם כי יש מקום להדר בזה⁷².

יז. מי שלא יכול לבוא לבית-הכנסת לשמוע פרשת זכור מכל סיבה שהיא - יכול לצאת ידי חובתו בקריאת פרשה זו בשבת פרשת כי תצא, כשיתכוון לצאת ידי חובת מצות מחיית עמלק⁷³. כמו כן, לכמה פוסקים ניתן

67. כלשון אדה"ז סי' רפב שם: "חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל". והוא דלא כש"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' א - ראה בהרחבה נטעי גבריאל פ"ט סי' ובהערה שם. פסקי תשובות סי' תרפה אות יב ובהערות שם. וש"נ.

וע"ע בזה לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 23, שאף יש בזה חיסרון. ע"ש.

68. שבכל קריאת-התורה עליו לקרוא בלחש יחד עם הקורא - ראה שו"ע סי' קמא סי"א. ש"ת צמח צדק א"ח סי' לה. אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה (נדפס בסוף תיקון קוראים - חב"ד, חזק תש"פ) סק"ט/8. וש"נ.

וראה משנ"ב סי' קלט סק"ג ובשער הציון שם סק"ו, שאף שבודרך כלל נוהגים להקל ומעלים לתורה גם מי שאינו יודע לקרוא מלה במילה יחד עם הקורא, מ"מ לפרשת זכור נכון שלא להעלותו לכתחילה.

69. הנה לענין קריאת המגילה מבואר בשו"ע אדה"ז סי' קפה סי"ב שאין צריך להבין פירוש המילות. וה"ה לענין קריאת התורה - ה"ה תלמוד תורה פ"ב סי"ב. וה"ה גבי פרשת זכור, שלא מציינו בה חיוב מיוחד שיבין פירוש המילות, אלא שמצד ענין זכירת מעשה עמלק מובן שצריך לידע כללות הענין כדי לקיים מצות הזכירה. וראה נטעי גבריאל פ"ט סי' ובהערה שם. וע"ע מועדים ומננים ח"ב סי' קסה. ילקוט יוסף סי' תרפ"ג. מנחת אשר פורים סי' כ אות ח. ועוד.

70. ראה בהמצוין לעיל הע' 64.

71. הליכות שלמה פורים פ"ח סי"ב. אבל ראה מנחת אשר שם אות ד. ילקוט יוסף שם. פסקי תשובות (מהדורת תשפ"א) סי' תרפה אות יא ובהע' 66. וראה גם הליכות מועד פ"ג ובהע' מה.

72. ויסוד הדיון הוא האם מצוה זו וזכירת עמלק בפה יש בה גם מצות קריאה או לא, דאם יש בה מצוה קריאה הרי שאין לחסר בה תיבה אחת וכמו שהראו במגילה וקריאת-שמע, אכן יש לדייק מלשון אדה"ז בסי' רפב שם, שהחובה מן התורה דפרשת זכור הוא "שישמענה כל אדם מישראל", משמע שיש לה גדר של מצות שמיעה ולא מצות קריאה (ושר"ר כע"ז בשערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב אות ב), ולכן די בשמיעת כללות הענין. וראה גם בהערה הקודמת.

73. לוח יומי הלכה למעשה שם ובהע' 24. וש"נ. ושם, שאם מנהג המקום לעמוד - יעמוד עמהם.

74. ערוך השולחן סי' תרפה סק"ה. משמעות החינוך מצוה תרג. וראה פסקי תשובות שם אות יג.

וראה שו"ת הר צבי ח"א סי' נח ומקראי קודש פורים סי' ז, אם צריך להודיע לקורא שיכוון להוציא ידי חובת מצות מחיית זכר עמלק.

בציבור - ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 575 ואילך). ש"פ צו תשל"ו (שם ע' 659). ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 634). ש"פ תצוה תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ב ע' 1042). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ועוד.

באם מאיזו שהיא סיבה אינה יכולה לבוא לבית-הכנסת לשמיעת פרשת זכור - תקרא פרשה זו מתוך החומש, וכדלהלן בפנים סוסי"ז.

וראה שו"ת מהרי"ל דיסקין ק"א סי' קא שנשים ודאי יוצאות ידי חובה בקריאת "ויבא עמלק" שביום הפורים ולפי זה יש לה להשתדל לבוא לבית הכנסת ביום הפורים. ולהעיר משמעת שו"ת תורת חסד אה"ח סי' לו שהנשים אינן חייבות כלל לבוא לבית-הכנסת לשמיעת פרשה זו שאינן מחויבות בה כלל, ואינן צריכות להחמיר בכך. עיש"ב.

59. ראה שו"ע אדה"ז סי' סט סי"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' שיב (לגבי תפלה בציבור). וע"ע בהמצוין בשו"ע הקצר פל"ה הע' 85.

60. ואם חייבים להקשיב להקריאה אלו שכבר שמעו קריאת התורה - ראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' י הע' 25.

61. לפי שו"ע סי' תרפה סי"ו ומשנ"ב שם סק"ז. שערי אפרים שער ח ספ"ה. כף החיים סי' תרפה סקל"ה. שו"ת בנין שלמה סי' נד. וראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה שם הע' 28.

62. רמ"א שם. וראה גם להלן בפנים סוסי"ז.

63. שו"ע שם.

64. משנ"ב סי' תרפה סק"ד. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' ס ס"ד-ה.

65. ראה שו"ע סי' תרצ ס"ד. שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ז.

66. סוסמכים על הקשבתו לקריאה כ'הצהרת-כוונות' על הרצון לצאת ידי חובת המצוה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ט. משנ"ב סי' תרצ סקמ"ט אודות קריאת המגילה. וראה משנ"ב סי' סוסק"י.

לצאת ידי חובה בקריאת פרשת "ויבוא עמלק" שקוראים ביום הפורים.⁷⁴

בכל אופן, בשבת זכור יקרא פרשה זו מתוך החומש בניקוד⁷⁵ ובטעמים, כפי שקוראים בציבור.⁷⁶

הידורים ודקדוקים בקריאה

יח. יש לדקדק להוציא לקריאת פרשה זו את ספר-התורה המהודר, המדויק והמוגה ביותר שבבית-הכנסת.⁷⁷

יט. יש לדקדק לשמוע פרשת זכור בבית-הכנסת בו ספר התורה הוא לפי פסקי כ"ק אדמו"ר הזקן,⁷⁸ שהורה לכתוב "פצוע דכה" - באל"ף ולא בה"א, כפי שכתוב ברוב ספרי-התורה.⁷⁹ אכן בדיעבד, יוצא ידי חובה בשמיעת פרשת זכור גם בספר תורה שנכתב בו "פצוע דכה" בה"א.⁸⁰

כ. יכולים לקרוא פרשה זו בכל הברה שהיא, רק שתהא כל הקריאה באותה ההברה.⁸¹

כא. אין חובה לשמוע קריאת פרשת זכור דוקא בטעמים שלפי מנהג עדתו, וכל ששמע קריאת פרשת זכור בציבור יצא ידי חובתו, ולכן גם במניינים בהם מתפללים בני עדות שונות שלא מאנ"ש אין צורך לחזור על

פרשת זכור גם בטעמים שלפי מנהג עדות נוספות.⁸²

כב. על הקורא לדקדק היטב בקריאתו, כמו בכל קריאת-התורה,⁸³ והדקדוק הוא הן בביטוי התיבות בצורה ברורה ונכונה ובניקודם הנכון וכן בטעמי הקריאה.⁸⁴

כג. אם הבליע מילה או דילג תיבה או פסוק, אם מה שדילג אינו מעיקר ענין הפרשה - אינו צריך לחזור, אבל אם הוא מעיקר ענין הפרשה - צריך לחזור לתחילת הפרשה, ונכון לחזור גם כשדילג שלא מעיקר ענין הפרשה.⁸⁵

כד. בקריאת פרשת זכור קוראים פעמיים את תיבת "זכר" שבפסוק "תמחה את זכר עמלק" - תחילה "זְכָר" (בצירי), ותיכף אחר כך: "זְכָר" (בסגול).⁸⁶

כה. אין מנהגנו להכות את עמלק ברגליים בקריאה זו.⁸⁷

"אב הרחמים" ו"צדקתך"

כו. בשבת זו אומרים "אב הרחמים" לאחר תפילת שחרית,⁸⁸ אבל, בשנה זו, אין

82. ע"ד המבואר לעיל בהערה הקודמת. וראה הליכות מועד, הל' פורים, פי"ג סי"ח. וש"נ.

ולהעיר ממקדש מלך שם, שנשאל בזה כ"ק אדמו"ר ביחידות יחד עם שאלת ההברה בתפילה ולא השיב בפירוש על שאלה זו, ויתכן שניתן ללמוד כן מתשובתו גבי ההברה, שכל ההברות יסודן בהררי קודש וניתן להתפלל בכל הברה וכו', שכן הוא גם בנוגע לטעמי המקרא בפרשת זכור.

83. ואין זה דין מיוחד בקריאת פרשת זכור, שהרי מצותה בשמיעה ככל קריאת-התורה, כנ"ל בהערות קודמות, אלא שחובה זו - הקיימת, כאמור, בכל קריאת התורה - באה כאן במשנה תוקף, משום שחובת שמיעת פרשת זכור היא מן התורה.

84. ספר המנהגים ע' 14. וש"נ. וראה התקשרות גל' תשס"א ע' 15 הע' 12. וראה בהרחבה בהצמיון באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה סע"א ואילך. וש"נ.

85. ראה הליכות מועד שם ע"ז.

86. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובהע' שם. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב. כמוכן, שקריאה באופן זה אינה שייכת כשקוראים בהברה ספרדית, בה לא מבדילים בין ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות גל' אע"פ ע' 7 הע' 8.

87. התקשרות שם בפנים ובהע' 9. וש"נ. ושם, שכ"ק אדמו"ר לא נהג בזה כלל.

88. דאף שבדרכי משה סי' תרפ"א סק"א הובא שאין אומרים "אב הרחמים" בשבתות שבהן קוראים את ד' הפרשיות, הנה באליה רבה שם סק"ח וכן במשנ"ב שם סק"ח ועוד כתבו שהמנהג לאומרו. וכן בסידור אדה"ב ממקומו לא הובא שאין אומרים אותו בשבתות אלו. וכ"כ בצורת השלחן סי' פג בדי השלחן סוסק"י. ובאגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"י"ב ע' קסד וכן בהיום יום י"ג אדר שני - שבת

74. מנ"א סי' תרפ"א. באר היטב שם סק"ב. פמ"ג משב"ז שם סק"ב. שערי אפרים שער ח ספ"ה. משנ"ב שם סקט"ו.

75. כולל ההקפדה למנהגנו לקרוא תחילה "זכר" בצירי ואח"כ "זכר" בסגול, כדלהלן בפנים סכ"ד.

76. רמ"א סי' תרפ"ט ו"מנש"ב שם סק"יז.

77. לקט ישר ע' 153. שערי אפרים שער ח ספ"ה.

78. ולכן גם על הגבאים מוטל לוודא שספר-התורה שמוציאים הוא כשיטת אדה"ו, בפרט בבתי חב"ד, שלפעמים מקבלים תרומות של ספרי-תורה מתורמים שונים או שיש להם ספרי-תורה בהשאלה וכיו"ב.

79. הובא בשו"ת שארית יהודה יו"ד סי' טז ומשם בשו"ת אדה"ו סי' כד. וראה בזה שו"ת דברי נחמיה סי' כב. היום יום ד' אלול. ספר המנהגים ע' 32. וראה בהרחבה שלחן מנחם יו"ד סי' קכח (ח"ה ע' רה ואילך). אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה סי"ט ואילך. וש"נ. וכן מורים כמה מרבני אנ"ש בנדו"ד.

80. ראה קצות השולחן סי' פז בדי הושלחן סוסקט"ו. שו"ע הקצר פל"ח סוה"ע 8. וש"נ - שאם הוציאו ספר-תורה שכתוב בו "פצוע דכה" בה"א אין צריך להוציא ספר-תורה אחר. וה"ה גם בפרשת זכור בדיעבד, אף שלכתחילה יש להקפיד בזה כיון שקריאת פרשת זכור היא מן התורה. וראה עוד באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד שם.

81. ראה המובא בזה בנטעי גבריאל פכ"א סי"ד ובהערות שם. וידועים מענות כ"ק אדמו"ר בזה (הובאו בשלחן מנחם או"ח סי' נו - ח"א ע' קע-ט) שאין נפק"מ באיזה הברה יתפלל והעיקר שיתפלל את כל התפילה בהברה אחת (אבל ראה שם ע' קעז). וראה מקדש מלך ח"ד ע' תב, ש"כ"ה בנוגע לקריאת-התורה.

אומרים "צדקתך" במנחה, כיון שהוא ערב פורים⁸⁹.

הכנה לפורים בשבת

כז. איסור ההכנה > אסור לעשות בשבת כל הכנה לפורים החל במוצאי-שבת, משום איסור הכנה משבת לחול⁹⁰, עד לאחר צאת השבת ואמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול"⁹¹.

כח. הכנת המגילה > מסיבה זו, אין לעסוק בשבת בהכנת המגילות וכדו' כדי לקחתן לבית-הכנסת וכיו"ב עד לאחר צאת השבת ואמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול"⁹².

כט. כמו כן יש להיזהר שלא להביא את המגילה ביום השבת לבית-הכנסת לצורך קריאת-המגילה בלילה, משום איסור הכנה משבת לחול⁹³. זהירות זו היא גם שלא להביא את המגילה ע"י קטן, או שיעיין בה בדרך לימוד כבר בשבת עצמה⁹⁴.

ל. "יש לחקור בנוגע להכנת המגילה מערב שבת - האם כדאי להוציא את המגילה ממקומה הקבוע בכל השנה כולה ולהניחה במקום עראי במשך כל השבת (אף שאין זה דרך כבוד) כדי שתהא מוכנה מיד להקריאה במוצאי שבת, ללא טרחא דציבורא שיצטרכו לילך ולהביא המגילה לבית-הכנסת"⁹⁵. וראה להלן ס"ג.

לא. מותר לבעל-הקריאה להתכונן לקריאת-המגילה בשבת כדי שיהיה בקי בה בחול ואין זה נחשב הכנה משבת לחול, כיון שיש מצוה בלימוד זה גם בשבת, רק שלא יאמר בפירוש שעושה זאת לצורך הקריאה בחול⁹⁶.

לב. הכנת התחפושות > יש להזהיר גם את בני הבית בהכנת התחפושות וכיו"ב, שלא יעשו זאת עד לאחר צאת השבת ואמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול"⁹⁷.

לג. לאור האמור, כאשר חל פורים במוצאי שבת, נכון לאחר את תפילת ערבית של מוצאי שבת שבסיומה קוראים את המגילה, בכדי לאפשר לציבור להביא את המגילות, וכן לילדים להתחפש ולהביא את הכלים שמוחים בהם את המון, ולא ייכנסו לספק חילול שבת של טלטול מוקצה או הכנה משבת לחול, כדלהלן פ"ד ס"א.

לד. הכנת סעודת הלילה > כמו כן, אין להכין את סעודת הלילה (וכפי שיתבאר להלן, שמצוה להרבות בסעודה גם בליל פורים) במהלך השבת, אולם מאכלים המוכנים לאכילה⁹⁸ והם קפואים, אף שכוונתו לאכול מהם רק במוצאי השבת - מותר להוציאם מהמקפיא בשבת, אך יש לו לעשות זאת זמן מספיק לפני צאת השבת, כדי שיהיה ניכר שאף לצורך השבת הוציא זאת⁹⁹.

לה. לכתחילה אין להכניס בקבוקי שתיה למקרר בשבת סמוך לצאת השבת, אלא אם כן ככוונתו לשתות מהם גם בשבת¹⁰⁰.

לו. שינה בשבת > הרוצה לישון בשבת על מנת

זכור, כתב להדיא שאומרים "אב הרחמים". וראה לוח כולל חב"ד. התקשרות גל' אק"ח ע' 11.

ולפעול נהגו לאומרו בימים שאין אומרים בהם "צדקתך" גם לאחר צאת היום, וכן בבית-חיינו לא נמנעו מלאומרו, וכנראה הטעם לכך משום שאינו נחשב לתחנות אלא כהזכרת נשמות.

89. שו"ע סי' רצב ס"ב ובמג"א שם סק"ג. ובנדו"ד - לבוש סי' תרפו ס"ב. וראה גם סידור אדה"ז קודם למנצח יענן. משנ"ב סי' תרפו סק"ג.

90. ראה שבת קיג, א. ק"ה, א. שו"ע אדה"ז סי' רנד ס"י. סי' תק ס"כ. סי' תקיד סט"ו. ובכ"מ.

91. לפי שו"ע אדה"ז סי' רצט סט"ו.

92. שערי תשובה סי' תרצג סק"א. קיצור שו"ע סי' קמא ס"ז.

93. שערי תשובה שם. ערוך השולחן שם סק"ג, הובא בשיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תצוה תש"ג (ספר השיחות תש"ג ח"א ע' 351 הע' 130).

94. שערי תשובה (שיביאנה בשבת בצנעא וילמד בה) וערוך השולחן שם (ש"מ נזהרים שלא לבוא לידי היתר זה). וכן משמע בשיחה שבהערה הקודמת, שהדגיש זהירות זו וציין לדברי הפוסקים הנ"ל. וכן דייק בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 159 הע' 90. אבל בלוח כולל חב"ד וכן בשבח המועדים פ"ה סוס"א כתבו להקל בזה, אם כי גם בשבח המועדים שם ציין לדברי הפוסקים הנ"ל שהחמירו בזה. ולכן יש להחמיר בזה לכתחילה ובשעת דחק או בהתאם לתנאי המקום יש להקל בזה עכ"פ בצנעא, ובפרט אם מדובר במגילה מודפסת.

95. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תצוה תש"ג (תורת מנחה תש"ג ח"ב ע' 367 הע' 130).

96. לפי שו"ע אדה"ז סי' שו ס"א. וראה בנדו"ד - עיקרי הד"ט סי' לו סק"ב. שמירת שבת כהלכתה פכ"ח הע' קסט. הליכות שלמה הל' פורים פי"ח סי' ז.

97. לפי שו"ע אדה"ז שם סי' ח.

98. אולם מאכל קפוא שאינו מבושל - אסור להוציא מהמקפיא בשבת על מנת שיפשייר עד למוצאי השבת ויוכל לבשלו, שכן אסור לטלטלו משום מוקצה, מאחר שאינו ראוי לאכילה לכל אדם בשבת עצמה, וכמובא במקורות דלהלן בהערה הבאה.

99. כמובן משו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ, שכל שאינו עושה מעשה בידיים והכל נעשה מעצמו - מותר לעשותו, כל עוד הוא ראוי לאוכלו בו ביום. והנה אע"פ שגם אדה"ז החמיר בזה בס"י רנד ס"י נראה שנדון דידן דומה יותר להמבואר בס"י תק, שם התיר זאת. וראה עוד בהרחבה כפר חב"ד גל' 1663 מדור הלכות בטעמיהן. וש"נ. קובץ שערי ישיבה ח"י"ח ע' 265 ואילך. ואמ"ל.

100. שמירת שבת כהלכתה פ"י ס"י.

והמיקל בזה, להכניס בקבוקי שתייה למקרר עבור סעודת הלילה יש לו על מי לסמוך - עיין שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קנח לפי משה ברורה סי' תרסו סק"ה.

שיהיה לו כח לקיום מצוות הפורים ומבצע פורים' בלילה, לא יאמר בפיו שזו מטרת שנתו¹⁰¹.

לז. סידור בית-הכנסת < סידור השולחנות והספרים שבבית-הכנסת לאחר תפלת מנחה של שבת, יש בו משום הכנה למוצאי שבת, ולכן יש להקדים ולסדר את המקום לפני תפלת מנחה של שבת וכיו"ב, שאז הסידור נעשה לצורך וכבוד השבת¹⁰².

סעודה שלישית והתועדות

לח. המתועדים בזמן סעודה שלישית מידי שבת, אינם צריכים להפסיק את סעודתם בצאת-הכוכבים מחמת קריאת המגילה¹⁰³. וזאת כמובן במידה שיודעים שלא ישתכרו בה ויתבטלו מקריאת-המגילה.

לט. סעודה שלישית שנמשכה עד לאחר צאת-הכוכבים, אומרים בה "רצה" בברכת-המזון (אם עדיין לא התפללו ערבית), אך לא "ועל הנסים", אף אם אכל כזית פת לאחר צאת-הכוכבים¹⁰⁴.

ד.

סדר יום הפורים (שהל במוצאי-שבת)

תפלת ערבית דמוצאי שבת - ליל פורים דפראות¹⁰⁵

א. איחור התפילה < נוהגים בקביעות זו - בערי הפרזות - לאחר את תפילת ערבית של מוצאי-שבת וליל הפורים, בכדי לאפשר לציבור להביא את המגילות, וכן על מנת לאפשר לילדים להתחפש ולהביא את הכלים שמוחים בהם את המן, ולא ייכנסו

101. ע"פ מגן אברהם בשם ספר חסידים, הובא בשו"ע אדה"ז רצ ס"ו. ועיין פסקי תשובות ס"ח תמד את יב.

102. לפי שו"ע אדה"ז ס"י שב ס"א.

103. נטעי גבריאל, הל' פורים, פכ"ח ס"ב. וראה שם אם ובאיו מידה קיימת הגבלה בסעודה זו כדי שיוכל לאכול בסעודת ליל פורים. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשע"ז, ע' יב. וש"נ.

104. ראה שו"ע אדה"ז ס' קפח ס"ז. וראה בהרחבה קצות השלחן ס' מז סקכ"ב-ג. ובסקכ"ג שם תוכן לומר שמ"מ יאמר "ועל הנסים" ב"הרחמן". ומניח בצ"ע. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם. וש"נ.

105. כל הבא להלן הוא בערי הפרזות. בערים המוקפות חומה הסדר הוא ככלל מוצאי-שבת.

לספק חילול שבת של טלטול מוקצה או הכנה משבת לחול¹⁰⁶.

ב. מסיבה זו, ומאחר שגם אין מבדילים על הכוס עד לאחר תפילת ערבית וקריאת-המגילה (כדלהלן) - יש לזכור לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" בצאת השבת לפני שמתחילים לעסוק בהכנת המגילה והתחפושות וכו'¹⁰⁷.

ג. בגדי שבת < נשארים לבושים בבגדי השבת¹⁰⁸.

ד. זמן ההבדלה < הסדר בבית-הכנסת הוא שמתפללים ערבית, לאחר מכן קוראים את המגילה ומסיימים התפילה, ולאחר-מכן מבדילים על הכוס (במקומות שנוהגים כן), ואין להבדיל קודם קריאת-המגילה¹⁰⁹.

אולם בבית, עושים הבדלה כשחוזרים מבית-הכנסת לאחר קריאת-המגילה, וגם כאשר קורא את המגילה בביתו עבור בני-ביתו - יש לו להבדיל על הכוס תחילה ואחר-כך לקרוא את המגילה¹¹⁰.

בני ביתו הממתינים לקריאתו וזקוקים לאכול לפני קריאת-המגילה, יבדילו לעצמם ויאכלו קודם קריאת-המגילה, כדלהלן.

ה. אכילה קודם מגילה והבדלה < אין לאכול ולשתות קודם קריאת-המגילה וההבדלה¹¹¹, וגם מי ששמע הבדלה אין לו לטעום עד לאחר קריאת-המגילה, אולם מי שחלוש וצריך לטעום קודם המגילה, יבדיל תחילה ויטעם בהתאם לצורך¹¹².

106. כמבואר לעיל בפנים פ"ג סכ"ו ואילך. וש"נ.

107. כמבואר לעיל שם. וראה גם נטעי גבריאל, הל' פורים, פכ"ח ס"ו.

108. הן מצד ההנהגה בכל מוצאי-שבת, וכפי שנהגו רבותינו נשיאינו - ראה מילואים לקיצור הל' שבת משו"ע אדה"ז ע' נו. חקרי מנהגים ח"א ע' קמב. והן מצד המנהג בפורים, שאף שהובא בספר המנהגים ע' 74 ב"מנהגי האדמ"ר" [ובהערה שם: "מובן שאין זה הוראה לרבים"] - כן הוא המנהג הרווח בין אנ"ש, גם כשחל פורים בשאר ימות השבוע. ולהעיר גם מתורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 304, שלובשים בגדי שבת בכל ענין של יו"ט, והלא ימי הפורים הם ימי משתה ושמחה ויום טוב", ואף שאינו יום טוב ממש לענין איסור מלאכה, הרי יש בו ענין של יו"ט. וראה גם הלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 92. וש"נ.

109. רמ"א ס' תרצג ס"א. לבוש שם ס"א. משנ"ב שם סק"ג. קיצושו"ע ס' קמא ס"ד. וראה ערוך השולחן ס' תרצג סק"ג. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 158. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשע"ז, ע' די.

110. מהרש"ם בדעת תורה ס' תרצג סק"א. כף החיים שם סק"ט. הלכות ומנהגי חב"ד שם ע' 94. לוח יומי הלכה למעשה שם.

111. שאסור לאכול ולשתות לפני הבדלה - ראה שו"ע אדה"ז ס' רצט ס"א.

112. כדלהלן בפנים פ"ו סט"ז ואילך. וש"נ.

כמו כן, בירושלים יכולים לערוך קידוש לבנה במוצאי-שבת ליל י"ד, אם כי יש להזהיר בכל המקומות לערוך קידוש לבנה ככל המוקדם, שכן סוף הזמן הוא בליל ט"ו, ושלא יישכח מחמת העיסוק בשמחת פורים.

ו"על הניסים"¹²³

יב. בימי הפורים מוסיפים בתפילה ו"על הניסים" בברכת "מודים" שבתפילת שמונה-עשרה, לפני ו"על כולם"¹²⁴.

יג. בערי הפרזות אומרים אותו ביום י"ד בלבד ואילו בערים המוקפות חומה אומרים אותו ביום ט"ו בלבד, אך אם טעו בני הפרזים והזכירוהו גם בט"ו וכן בני המוקפים שהזכירוהו בי"ד - אין זה הפסק ואין צריכים לחזור¹²⁵.

יד. העומד באמצע שמונה-עשרה אין לו לדלג על ו"על הניסים" כדי שיוכל לענות קדושה ומודים¹²⁶.

טו. שכה לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹²⁷.

טז. יש אומרים שבאם נזכר לאחר שאמר "ה" בסיום הברכה, אזי קודם "יהיו לרצון" האחרון יאמר: "יהי רצון מלפניך¹²⁸ שתעשה לנו ניסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי" וכי¹²⁹. ובכל אופן, אם סיים התפילה - אינו חוזר¹³⁰.

יז. טעה וחשב שיש לחזור ולהתפלל שמונה-

1. סדר התפילה < מתפללים תפלת ערבית של מוצאי-שבת ובשמונה-עשרה מוסיפים [מלבד "אתה חוננתנו"] ו"על הניסים", כדלהלן.

2. אין מכריזים בפה לפני תפילת שמונה-עשרה אודות אמירת ו"על הניסים"¹¹³, אך נהגו להזכיר זאת באמצעות טפיחה על השולחן¹¹⁴.

3. לאחר שמונה-עשרה אומרים קדיש שלם¹¹⁵.

4. לאחר מכן קוראים את המגילה בברכותיה¹¹⁶ [וראה בהרחבה דיני קריאת-המגילה להלן פרקים ו-ז].

5. לאחר קריאת המגילה אומרים [בשנה זו: "ויהי נועם"] ו"אתה קדוש", ולאחריו אומרים קדיש שלם ללא "תתקבל"¹¹⁷. "עלינו לשבח", ולאחר-מכן הבדלה, "ויתן לך"¹¹⁸.

6. קידוש לבנה: בשנה זו, הנה במוצאי שבת ו' אדר ב', עדיין לא ימלאו שבעה ימים שלמים מהמולד¹¹⁹, אם כי רבים הנוהגים לעשות קידוש לבנה במצב כזה, כיון שהוא בתוך המעת-לעת של היום השביעי¹²⁰. וכך נהג "כ"ק אדמו"ר פעמים רבות"¹²¹.

אכן, באם עד ליל פורים הציבור לא עשו עדיין קידוש לבנה, יש להקדים את קידוש לבנה לקריאת המגילה, אבל באם מדובר ביחידים בלבד שלא עשו - יעשו לאחר סיום קריאת-המגילה ותפילת ערבית¹²².

113. לפי סידור אדה"ת בתפילת ערבית דליל שבת קודם "ושמרו" ומשם בספר המנהגים ע' 36. וראה לקוטי מהרי"ח הל' חנוכה. כף החיים סי' רלו סק"י, ודלא כמג"א שם סק"א.

114. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 159 ובהע' 101.

115. סידור אדה"ת סדר קריאת המגילה.

116. שם.

117. שם.

118. ראה פרי מגדים סי' תרצג משב"ז סק"א. משנ"ב שם סק"ב (אף בדעת רמ"א שם ס"א) ובשעה"צ שם סק"ב.

119. סידור אדה"ת קודם קידוש לבנה.

120. וכן נמסר בשם הגה"ח הרב יעקב לנדא ע"ה בשם "כ"ק אדמו"ר הרשב"י.

121. ובימינו בית חיינו נמצא שבכל השנים נהג "כ"ק אדמו"ר לערוך את הקידוש לבנה במוצאי השבת הראשונה של חודש אדר (מלבד בתשל"ג, שערך קידוש לבנה ביום שני, ח' אדר). אם כי לא בכל פעם שהיה המולד ביום א' ערך קידוש לבנה במוצאי שבת הראשון, אלא פעמים ערך במוצאי שבת השני. ואכה"ל.

122. שערי אפרים שער ו סב"ו. קיצושו"ע סי' צו סט"ו. וראה בהמצוין בנטעי גבריאל, הל' פורים, פמ"ט ס"א-ב ובהערות שם.

123. בתוספת וא"י - כ"ה נוסח אדה"ת בסידורו (דלא כבשו"ע שלו סי' קפח ס"ח: "על הניסים").

124. שו"ע סי' תרצג סי"ב.

125. ט"ו ומג"א שם סק"א. משנ"ב שם סק"ו.

126. ספר המנהגים ע' 71, משו"ת צמח צדק שער המילואים סימן יא.

127. שו"ע שם ובסי' תרפ"ב ס"א. וראה הלכות ומנהגי חב"ד שם.

128. כ"ה הלשון בהלכות ומנהגי חב"ד שם ובהע' 103, אבל בפוסקים שבערה הבאה לא הובא נוסח מיוחד, ובבתיבות התפילה פ"ח ס"ב כתב שיאמר: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו" וכו', כפי הנוסח בברכת המזון [כברמ"א שם ובשו"ע אדה"ת סי' קפז ס"ח]. אך להעיר שבסידור אדה"ת הנוסח בברכת המזון הוא "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה וכו'" בלי תיבת "ונפלאות", וכה"ה ברמ"א סי' קפז ס"ד. ועפ"ז כתבנו כאן בפנים]. ולכאורה שאני ברכת-המזון, שאומרו בסדר ד"הרחמן", משא"כ בתפילה, מתאים יותר לומר בדרך בקשה "יהי רצון".

129. ראה ט"ו סי' תרפ"ב סק"ה. א"ר שם סק"ב. משנ"ב שם סק"ד.

130. שו"ע שם.

כג. בברכה מעין שלש אין מזכירים מעין המאורע דפורים¹⁴³.

תפלת שחרית - יום פורים

כד. הכנות לתפילה < משכימים לבית-הכנסת לתפילת שחרית וקריאת-המגילה¹⁴⁴.

כה. נוהגים ללבוש בגדי שבת¹⁴⁵.

כו. אין לאכול עד לאחר שישמע קריאת-המגילה, בין בלילה ובין ביום¹⁴⁶, ונהגו להימנע מכל טעימה קודם קריאת המגילה¹⁴⁷ [וראה הפרטים בזה להלן פ"ו סט"ו ואילך].

כז. סדר התפילה < מתפללים תפלת שחרית כרגיל, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

דיני "ועל הניסים" - ראה לעיל סי"ב.

כח. לאחר חזרת הש"ץ אומרים חצי קדיש.

כט. מוציאים ספר-תורה וקוראים לשלושה עולים בפרשת "ויבוא עמלק" (בסוף פרשת בשלח - שמות יז, ח-טז).

ל. בקריאת הפסוק "מחה אמחה את זכר עמלק" קוראים פעמיים תיבת "זכר", תחילה "זָכַר" (בסגול), ותיכף אחר כך: "זָכַר" (בצירי)¹⁴⁸.

לא. מי שלא שמע פרשת זכור, לדעת כמה פוסקים יכול לכוון לצאת ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק בקריאה זו¹⁴⁹.

לב. לאחר קריאת-התורה אומרים חצי קדיש, מגביהים וגוללים את ספר-התורה ואין מחזירים אותו לארון-הקודש עד לאחר קריאת-המגילה, אלא נוהגים לאוחזו

עשרה עקב שכחת "ועל הניסים" - חייב לעצור כשזכר אפילו באמצע הברכה, ולומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ולא להמשיך בשמונה-עשרה¹³¹.

סעודת הלילה

יח. הגם שהחובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום¹³², ואין יוצאים ידי חובה בסעודה בליל הפורים, מכל מקום, מצוה להרבות בסעודה גם בלילה¹³³. ובפרט בקביעות שנה זו, שחל פורים במוצאי-שבת - זו גם סעודת "מלווה מלכה"¹³⁴.

יט. נכון שימצא בביתו בליל פורים נרות דולקים ושולחן ערוך, לכבוד היום¹³⁵.

כ. יש נוהגים לאכול מיני זרעונים (קטניות) בליל פורים¹³⁶.

כא. ברכת-המזון < בימי הפורים מוסיפים בברכת-המזון "ועל הניסים" בברכת הארץ, קודם "ועל הכל"¹³⁷.

כב. שכח לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹³⁸, אך אומרו בסדר "הרחמן", קודם "הרחמן הוא יזכנו"¹³⁹, דרך בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים"¹⁴⁰ כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי וכו'¹⁴¹. ואם סיים ברכת-המזון - אינו חוזר¹⁴².

131. ברכ"י סי' תרפב סק"ב. שערי תשובה שם סק"א. כף החיים שם סק"ו.

132. טור ורמ"א ריש סי' תרצה.

133. שם.

134. וראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשע"ז, ע' יד, שיש להרבות בסעודה מעבר לחובת סעודת "מלווה מלכה". וצ"ע מקורו. ואולי דייקן כן מלשון הרמ"א שם להרבות קצת בסעודה, דהיינו מעבר לסעודה שהיא חובה.

135. א"ר שם סק"ו. משנ"ב שם סוסק"ג. וראה גם פרי מגדים אשל אברהם שם סק"ו.

136. רמ"א סי' תרצה ס"ב. מג"א שם סק"ו. וראה בהמובא בנטעי גבריאל פמ"ח ס"ג.

137. סידור אדה"ו סדר ברכת המזון.

138. שו"ע סי' תרפב ס"א.

139. ראה ערוך השולחן שם סק"ג. קצות השולחן סי' מזו בדי השולחן סק"ח.

140. כפי הנוסח בסידור אדה"ו - ראה לעיל הע' 118.

141. שו"ע שם. שו"ע אדה"ו סי' קפו ס"ח.

142. שו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ג.

143. ראה משנ"ב סי' תרפב סק"ב.

144. ראה מג"א סי' תרצג סק"ב.

145. כפי המנהג בכל יום הפורים, ולא רק בליל פורים מצד שהוא גם מוצאי שבת - ראה לעיל הע' 108.

146. רמ"א סי' תרצב ס"ד ובמשנ"ב שם סקט"ו.

147. ולמרות שבדרך כלל נוהגים להקל לאכול לפני התפילה - ביום הפורים מחמירים בזה שלא לאכול עד אחר קריאת המגילה. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ב, ע' כו ובהע' 80.

147. ע"ד דברי הרוקח סי' שנג.

148. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובהע' שם. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב.

149. כמובן, שקריאה באופן זה אינה שייכת כשקוראים בהברה ספרדית, בה לא מבדילים בין ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות גל' אעה' ע' 7 הע' 8.

149. ראה לעיל סי"ז.

בישיבה עד לאחר אמירת "אשרי" ו"ובא לציון"¹⁵⁰.

לג. מי שלא נתן מחצית-השקל עושה זאת עכשיו, קודם קריאת-המגילה¹⁵¹.

לד. באם יש ברית מילה בבית-הכנסת, מקיימים אותה קודם קריאת-המגילה (וראה בהערה)¹⁵².

לה. קוראים את המגילה בברכותיה, ומברכים גם ברכת "שהחיינו"¹⁵³.

לו. בעת ברכת "שהחיינו" יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציאו ידי חובה.

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום¹⁵⁴.

לז. שמיעת וקריאת המגילה [בסדר התפילה] - בתפילין דרש"¹⁵⁵.

לח. כשהבעל קריאה היה קורא את המילה "ויקר" שבפסוק "ליהודים הייתה אורה"

150. תוס' מגילה ד, א ד"ה פסק. כלבו סי' מה. ובדבר מנהגו בזה - כן הוא בשער הכולל פ"א אות כ ס"ה (רוש): "וכן שמעתי מאיש נאמן, שבבית המדרש של אדמו"ר בעל צמח צדק ז"ל היו מחזיקין בפורים את הספר-תורה עד אחר [קריש] תתקבל". וכך הובא בסידורי תהלת ה' המוצאת תשל"ח ואילך. וראה בהרחבה חקרי מנהגים אח"ח סי' קד (ח"ג ע' רמג ואילך). וש"ג.

ובשלמי ציבור דף שט, ב: "המנהג פשוט לעכב ספר-תורה בתיבה עד אחר קריאת-המגילה וסדר קדושה". ע"ש. ועד"ז הוא באמת ליעקב החזרת ספר-תורה להיכל סי' ד. בית דוד על שו"ע סי' תצ. ועוד. וצ"ע אם הכוונה להניחו על שולחן הקריאה או שאוחז בו בתיבה (ולהעיר, שדנו בהנחת ספר-תורה על התיבה במקום החזקתו בידי אדם, שמא אין זה כבוד לספר-תורה - ראה התקשרות גל' תשצג ע' 16 הע' 60).

יצוין, כי בפורים תנש"א הורה כ"ק אדמו"ר להחזיר את ספר התורה להיכל לפני קריאת-המגילה - בית חיינו תנש"א גל' 79 ע' 5. וכך נהגו גם בפורים תשמ"ח (כפי הנראה במראות-קודש).

151. כדלעיל פ"ג ס"ה.

152. רמ"א סי' תרצג ס"ד בשם המהר"ל. לוח כולל חב"ד. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 163 כתב שרגלים למול לאחר קריאת-המגילה, וכפי שיש נוהגים כן (שו"ת תרומת הדשן סי' רסו. שו"ת הרשב"ז ח"א סי' רנא. פ"ר"ת וביאור הגר"א ס"ס תרצג. וכ"ה מנהג הספרדים - כפי החיים שם סק"ל), ושכך נהג תמיד המוהל הרב יעקב יוסף רסקין ע"ה. ומכל מקום, זהו כאשר מלים בבית הכנסת סמוך לשחרית, אבל לפועל רבים נוהגים לערוך את הברית בצהריים כדי לקיים "ברב עם הדרת מלך".

153. ספר המנהגים ע' 73. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רסח. וש"ג.

154. מג"א ר"ס תרצב. וראה עוד פה"ג א"א שם. קצושו"ע סי' קמא סי"ב. בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א ס' תד.

155. ספר המנהגים ע' 74.

וגו' היה כ"ק אדמו"ר ממשמש בתפילין של ראש¹⁵⁶.

שאר דיני קריאת-המגילה - ראה בהרחבה להלן פרקים ו-ז.

לט. לאחר קריאת המגילה והברכה שלאחריה ממשיכים בסדר התפלה: "אשרי" ו"ובא לציון", קדיש שלם, ולאחר מכן מחזירים את ספר-התורה¹⁵⁷, ממשיכים באמירת "בית יעקב"¹⁵⁸ ומשם עד לסיום התפילה ושיעור התהלים היומי, כבכל יום.

מ. המתפלל ביחיד < המתפלל ביחיד ואין לו מגילה כשרה כלל - קורא הלל שלם בלא ברכה לאחר שמונה-עשרה¹⁵⁹, וכן קורא את קריאת "ויבוא עמלק" מתוך החומש בניגון וטעמים¹⁶⁰, ולאחר-מכן קורא את המגילה מתוך החומש ללא ברכה¹⁶¹.

מא. המתפלל ביחיד ויש לו מגילה כשרה, קורא את המגילה בסדר התפילה, לאחר שקורא את קריאת "ויבוא עמלק" מתוך החומש, כנ"ל.

מב. שאר מצוות היום < לאחר התפלה מקיימים את מצוות היום "משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים", וכפי שיתבאר דיניהם בפירוט להלן פרקים ח-ט. ומנהגו להשתדל ביותר לזכות את אחינו בני ישראל בקיום מצוות היום, ובפרט בקריאת המגילה.

פרטי הנהגות יום הפורים - ראה בהרחבה להלן פ"ה. וש"ג.

תפלת מנחה וסעודת פורים

מג. מקדימים להתפלל מנחה, כדי להתחיל סעודת פורים בעוד היום גדול¹⁶². וראה להלן פ"י ס"ח ואילך.

156. אורחות מנחה ע' קכו. וראה גם כף החיים סי' תרצ סק"צ.

157. ראה בהמצוין לעיל הע' 41.

158. שער הכולל שם אות כג.

159. כשיטת המאירי מגילה י, א. ולא כל האחרונים קיבלו דבריו בהלכה, ולכן הורו כמה מהפוסקים לאומרו בלא ברכה - ראה שו"ת תשובה מאהבה סי' מה. אורחות חיים סי' תרצג סק"ז. שערי תשובה שם סק"ג. כף החיים שם סק"ח. ועוד. ולהעיר מלקוטי שיחות חל"ו ע' 169.

160. ראה שערי אפרים שער ח ספ"ז. הובא בכף החיים סי' תרצג סק"ג. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ג ס"ט.

161. ברכי יוסף סי' תרצב סק"א. שערי תשובה סי' תרצג סק"ג. שו"ת תשובה מאהבה סי' מה. וראה גם נטעי גבריאל שם פ"ב ס"ב ובהע' ג.

162. רמ"א סי' תרצה ס"ב.

מד. תפלת מנחה כרגיל, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

מה. דיני סעודת פורים - ראה להלן בהרחבה פ"י.

ברכת-המזון ותפלת ערבית

מו. יש להיזהר שלא יימשך בסעודתו ושתייתו באופן שלא יקרא קריאת שמע ויתפלל תפלת ערבית, וכן לברך ברכת-המזון.

מז. גם אם נמשכה סעודתו לליל ט"ו (או במוקפין - לליל ט"ז) אומר "ועל הניסים" בברכת-המזון, כיון שהתחיל את הסעודה ביום¹⁶³. אכן, אם כבר התפלל ערבית באמצע הסעודה - אינו אומר עוד בברכת-המזון "ועל הניסים"¹⁶⁴.

ה.

הנהגות יום הפורים

הספד ותענית ואמירת תחנון

א. החל מתפלת מנחה של ערב פורים ועד לתפלת מנחה של שושן פורים אין אומרים תחנון בכל מקום, בין בערי הפרוות ובין בערים המוקפות חומה¹⁶⁵.

ב. הן יום י"ד והן יום ט"ו אסורים לכולם בהספד ובתענית¹⁶⁶.

תחפושות

ג. מנהג ישראל להתחפש וללבוש מסכות פורים¹⁶⁷.

ד. מנהג זה נעשה בעיקר על ידי הקטנים¹⁶⁸.

ה. כ"ק אדמו"ר עורר אודות הצגות ילדים

הנערכות בפורים, שאין לתת לילד לשמש בתפקיד "המן" וכיו"ב¹⁶⁹.

ו. יש שהתירו ללבוש בגדי אשה לאיש ובגדי איש לאשה¹⁷⁰, אך למעשה פוסקים רבים שללו הנהגה זאת, והתירו רק כשלובשים פריט לבוש אחד של איש לאשה ושל אשה לאיש¹⁷¹.

ז. יש לוודא שאין איסור שעטנז בבגדי התחפושת¹⁷².

ח. כפשוטו, יש להקפיד על כל גדרי הצניעות בבגדי התחפושת, הן מבחינת אורכם, צורתם וצבעם וכו'.

ט. ראוי שלא להיות לבוש בתחפושת בתפילה, אם אין מספיק ראוי לעמוד בה לפני המלך¹⁷³.

איסור מלאכה

י. המנהג > נהגו כל ישראל שלא לעשות מלאכה ביום הפורים, והעושה מלאכה בו אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם¹⁷⁴.

יא. זמן איסור המלאכה < המנהג הוא שלא לעשות מלאכה רק ביום שקוראים בו את המגילה, כלומר ב"ד לבני הפרושים ובט"ו לבני המוקפים¹⁷⁵.

169. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"ג (לקוטי שיחות חל"א ע' 279) בדבר שלילת משחק דמות המן בהצגה. אך מענה כ"ק אדמו"ר על תוכן שיחה זו (נדפס בליקוט מענות קודש תשמ"ח ע' 64) היה שאין הכוונה שאף אד לא ישחק בתפקיד זה, כי אחרת "אין זו הצגה", וכנראה הכוונה שלא ישחק הילד תפקיד זה בהתלהבות יתרה. וכן הבין בהתקשרות גל' א"עה ע' 13 הע' 93. בהתאם לזה יש לעורר גם כן שלא לחפש את הילדים לדמויות שליליות, שכן התחפושת עשויה להשפיע על הילבוש, שבכך שהוא מתחפש לדמות זו הוא מנסה להידמות לה, והדבר עושה חותם בנפשו אף שהוא עושה זאת לזמן קצר בלבד.

170. רמ"א שם.

171. ראה ט"ו י"ד סי' קפח סק"ד. פמ"ג משב"ז (או"ח) סי' תרצו סק"ה. משנ"ב שם סק"ל. וראה בהרחבה בהמזון בנטעי גבריאל פע"ד סי"ו ובהע' יא שם. וש"נ.

172. משנ"ב סי' תרצו סק"לא.

173. ראה שו"ת שבט הלוי ח"י סי' יח. קובץ מבית לוי, פורים תשס"ו, ע' מב הע' כו.

וראה ליקוט יוסף פורים ע' שעב שהיקל להתפלל עם תחפושת באם עובר זמן תפילה ואין לו אפשרות להחליף הבגדים ובלבד שלא יהיו מכוסים הפנים, שכן רבים נהגו בפורים להתחפש ואף עומדים כך בפני אדם גדול ביום זה.

174. ראה מגילה ה, טוע"א ואילך. טושו"ע סי' תרצו ס"א ורמ"א שם.

175. כדעת רוב הראשונים - האשכול, שבלי הלקט סי' רד, כל בו, נמוקי יוסף מגילה ח, ב. וראה גם ירושלמי מגילה פ"ב ה"ב. וכן נפסק להלכה בשו"ע שם ס"ב. אכן, בנמוקי יוסף שם הביא בשם ספר המאורות שנהגו איסור בשני הימים. וכ"כ האבודרהם, הובא בדרכי משה סי' תרצו סק"א.

163. שו"ע סי' תרצה ס"ג. שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ז.
אך אם לא אכל כזית לפני השקיעה - אינו אומר "ועל הניסים" בברכת-המזון - ראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מה.

164. שו"ע אדה"ז שם.

165. סידור אדה"ז קודם למנצח יענך. וראה מגילה ה, ב. תוס' מגילה ד, א ד"ה פסק. ריטב"א שם ה, ב. שבלי הלקט סי' ר. ב"י סי' תרצג. לבוש סי' תרצו ס"ח. משנ"ב סי' תרצג סק"ח.

166. מגילה ה, ב ממגילת תענית. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ג. טושו"ע סי' תרצו ס"ג.

167. רמ"א סי' תרצו ס"ח.

168. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 438). וראה גם שיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ב ע' 484).

יב. המנהג שלא לעשות מלאכה הוא בעיקר ביום הפורים¹⁷⁶, אך יש המחמירים שלא לעשות מלאכה גם בליל פורים¹⁷⁷.

יג. המלאכות האסורות והמותרות < מאחר שאיסור המלאכה הוא מצד מנהג ואינו מעיקר הדין, ומטרתו היא בעיקר כדי שלא להסיח דעת משמחת פורים, לכן נאסרו בו רק מלאכות מסוימות ומלאכות רבות הותרו בו¹⁷⁸, כדלהלן.

יד. כל מלאכה המותרת בחול-המועד מותרת גם בו, כגון מלאכת דבר האבד, מלאכה שאינה מלאכת אומן ויש בה צורך היום, מלאכת מצוה לצורך היום¹⁷⁹, מלאכה לצורך הרבים וכיו"ב¹⁸⁰.

טו. כן התירו כל מלאכה שאין בה שיהוי, דהיינו

מלאכה כזו שלא יימשך בה ויסיח דעתו משמחת היום¹⁸¹.

טז. מלאכת חול שיש בה שיהוי וטירחא אסורה בפורים, כגון מלאכות בנין¹⁸², זריעה ונטיעה¹⁸³, אריגה ותפירה ותיקוני בגדים¹⁸⁴ וכיו"ב.

יז. כיבוס בגדים וגיהוץ - יש שכתבו לאסור ככל מלאכה שיש בה טורח ושיהוי¹⁸⁵, אך בזמננו, שיש מכונות ואין שיהוי בדבר - יש להקל, ובפרט אם הוא לצורך היום¹⁸⁶.

יח. לכמה פוסקים יש לאסור תספורת ונטילת הציפורניים, ולא התירו אלא בפורים שחל ביום שישי, לכבוד שבת¹⁸⁷. אכן במקום צורך מצוה יש להקל, כגון תספורת מצוה לילד שהגיע לגיל שלש¹⁸⁸, או לרגל ברית מילה¹⁸⁹, ולאשה לצורך מצוה, וודאי כשהתספורת היא לצורך שמחת פורים, וכן יש להקל בצורך גדול¹⁹⁰.

יט. גם מלאכות גמורות הותרו כשהן נעשות לצורך שמחה¹⁹¹, אף שאינן קשורות לשמחת היום, אלא לשמחת חתונה¹⁹² וכיו"ב, וכן בדברים שהם שמחה לאדם, כדלהלן.

כ. כמו כן, התירו לעשות מלאכות גמורות אם

ובאשר לערים המסופקות אם הם מוקפות חומה, שמקיימים בהם מצוות הפורים בשני הימים - ראה המובא בפסקי תשובות שם אות ד, שלמעשה לא החמירו באיסור עשיית מלאכה, אלא ב"ד בלבד.

176. פרי מגדים שם משב"ז סק"א. צנפת פננת על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ד. ישועות יעקב סי' תרצ שק"ו. וכן משמע דעת הביאור הלכה שם ד"ה עושין, אף שהביא גם דעת המחמירים. שו"ת יב"א ח"ו סי' מז אות א. וראה גם פסקי תשובות שם סוף אות א. וש"נ.

177. שו"ת חתם סופר סי' קצה לפי טורי אבן מגילה ז, ב. שו"ת שיח יצחק סי' שפא. נטעי גבריאל פע"ז סי' א. וראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כו הע' 127.

178. מנהג איסור המלאכה מבוסס על כך שימים אלו נקבעו ל"מי משתה ושמחה ויום טוב" (אסתר ט, יא), להחשיבו כיום טוב האסור במלאכה, אך אינו אסור מדינא (מגילה שם), ובמג"א שם סק"א נראה שמדמה איסור זה למנהג איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות, שמצד הקרבת קרבן פסח שהוא כיום-טוב, וכן לאיסור מלאכה בתשעה-באב, שהוא כדי שלא להסיח דעת מן האבילות.

וכיון שאין איסור המלאכה מחמת קדושת היום, כביום טוב, לכן כל מה שמותר בחול-המועד מותר גם בו (ראה כע"ז שו"ע אדה"ז סי' תסח ס"ה), ואף קל הוא מחול-המועד בכ"כ ענינים כדלהלן, ובפשוטו הטעם לכך משום שעיקר איסור עשיית המלאכה בו הוא כדי שלא יסיח דעתו משמחת פורים, ע"ד איסור המלאכה בתשעה באב (וראה פסקי תשובות שם הע' 5. ולהעיר ממצחית השקל על המג"א שם).

179. ראה רמ"א שם סי' ס"א (ומקורו בספר המאורות דף ז, ב), שהתירו לעשות "כל מלאכת מצוה, כגון לכתוב פסקי הלכות" ובמשנ"ב הוסיף (ע"פ ספר המאורות שם): "ופשטי המקרא", והיינו מלאכות שאין בהם שיהוי כ"כ, כדלהלן בפנים. וראה גם שו"ת מהר"ש סי' קלב, ושם שהה"ל היה כותב תשובות הלכתיות לשאלות שנשאל בהם על שולחן סעודת פורים. וראה בהמצוין בנטעי גבריאל פע"ז הע' יא, שכמה גדולי ישראל כתבו חידושיהם ותשובותיהם בפורים. ומ"מ גם להמתירים צריך שיהיה באופן שלא יימשך בדבר.

אכן הוסיף במשנ"ב שם (מפמ"ג שם): "מגילה מותר לכתוב בפורים", משמע שהחידוש בזה הוא שהגם שמדובר במלאכה שיש בה שיהוי הגם שהיא מלאכת מצוה לא היתה מותרת אלא משום שיש בה צורך היום, ולכן כתיבת סת"ם בכלל אסורה בפורים, ולפ"ז היינו דוקא שצריך למגילה זו לקריאת היום. וכ"כ במקראי קודש הל' פורים סי' מט הע' 2. וראה גם פסקי תשובות שם הע' 4.

180. ראה בהמצוין לעיל הע' 178.

181. משנ"ב שם סק"ו.

וגם במלאכת מצוה לא התירו אלא כשאין בה שיהוי, כנ"ל בהע' 179.

182. ראה רמ"א שם, שלא התירו אלא בנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו וכיו"ב.

183. ראה רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ד, וכ"ה בגמ' שם שלא התירו אלא נטיעה של שמחה.

184. ראה פרי מגדים א"א סק"א ובשעה"צ סק"ב, שלא התירו תפירת בגדים בשכר אלא למי שאין לו מה יאכל.

185. ראה בן איש חי פ' תצוה אות כא, שלא התירו כן אלא לכבוד שבת, בפורים שחל בערב שבת.

186. כך מסתבר, וכ"כ בכמה מחברי זמננו.

187. ראה בן איש חי שם. וראה עוד בהמבוא בפסקי תשובות שם אות ב. נטעי גבריאל פע"ז סי' ובהערה שם. ימי משתה ושמחה פ"ל הע' 43.

188. פסקי תשובות שם, ודלא כחמחמירים בזה.

189. שו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' קטו, ושם שמ"מ לכתחילה יסתפרו לפני פורים.

190. שהרי יש המקילים בזה לכתחילה - ראה אשל אברהם מבוטשטש סי' תרצו. שו"ת בית דוד סי' תצו. ערך השלחן סי' תרצו סק"ד. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כו.

191. שו"ע ורמ"א שם סי"א.

192. ראה רמ"א שם, שהתירו לעסוק בבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו. ומיוסד על הגמ' שם, וברש"י שפורים בכלל הוא יום של שמחה.

אבל ר"ל

כה. ימי הפורים אינם מפסיקים את האבלות והם עולים למנין שבעה, אולם אין אבלות נוהגת בשני הימים של פורים, מתחילת ליל י"ד ועד למוצאי ט"ו, גם לא לאבל בתוך שבעה, למעט בדברים שבצנעא²⁰⁶.

כו. אבל בתוך שבעה רשאי לצאת לבית-הכנסת לתפילת שחרית ביום הפורים לשמיעת קריאת-המגילה, אך בלילה, אם יש לו מנין בביתו - יתפלל ערבית וישמע את המגילה בביתו, ואם אין לו מנין - יילך לבית-הכנסת רק לקריאת-המגילה²⁰⁷.

כז. אבל בתוך השנה מתפלל לפני העמוד גם בימי הפורים²⁰⁸.

לענין משלוח מנות לאבל - ראה להלן פ"ח ס"י וסכ"ב.

לענין מתנות לאבינוים באבל - ראה להלן פ"ט ס"ח ואילך.

לענין סעודת פורים לאבל - ראה להלן פ"י ס"ה-ו.

עלייה לבית-החיים

כת. אין עולים לבית-החיים בימי הפורים, ואף לא בערב פורים. לכן, מי שיש לו יארצייט בימים אלו, יש להקדים את העליה לקבר לפני פורים²⁰⁹.

כט. כ"ק אדמו"ר נסע כמה וכמה פעמים לאוהל הק' בשושן פורים²¹⁰.

שמחות בפורים

ל. מותר לערוך חתונות בימי הפורים²¹¹, וכן

206. ראה טושו"ע י"ד סי' תא ס"ו. רמ"א א"ח סי' תרצו ס"ד.

207. ראה הדיון בזה ברמ"א שם. מג"א שם סק"ח וט"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ג וסקט"ו. וראה בפרטות מדרוך להל' שמחות פמ"ב סי' יד ס"א-ג. וש"נ.

208. לפי ספר המנהגים ע' 8. אגרות קודש ח"ח ע' רלו. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח.

209. מג"א סי' תרצו סק"ה. פני ברוך פכ"ט ס"ח. מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פי"ד ס"ט ובהע' לב שם. מדרוך להל' שמחות פפ"ו סי' א ס"א.

210. מדרוך להל' שמחות שם סי' ב ס"ד.

211. שו"ע סי' תרצו ס"ח. משנ"ב שם סק"ח, שכן פשט המנהג. אבל ראה כף החיים שם סקנ"א שבאם אפשר אין לקבוע חתונה ליום הפורים.

ייגרם לו הפסד במניעתן¹⁹³, וכן במי שאין לו מה לאכול מותר לו לעשות מלאכה עבור אחרים בשכר¹⁹⁴.

כא. מותר לעסוק במסחר (משא ומתן, סגירת עסקאות, קניה ומכירה ואף פתיחת חנויות) ביום הפורים, משום ששמחה היא לר¹⁹⁵, ויש שהחמירו בזה¹⁹⁶, אך חנויות לממכר מזון מותר לפתוח לכל הדעות, אם כי יש להגביל את זמני הפתיחה וכיו"ב כדי שלא יתבטל משמחת הפורים¹⁹⁷.

כב. כל המלאכות האסורות מותר לעשותם על-ידי נכרי¹⁹⁸, מלבד במלאכות בנין שהחמירו שלא לעשותם גם ע"י נכרי¹⁹⁹, אלא אם נעשה בקבלנות²⁰⁰ או שהוא בנין של מצוה²⁰¹.

השמחה

כג. "שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום-טוב"²⁰². שמחה זו היא בכל רגע ורגע מהמעת-לעת דיום הפורים²⁰³.

כד. גם לבני המוקפים מצוה להרבות קצת במשתה ושמחה ביום י"ד²⁰⁴, וכן להיפך - לבני הפרוזים, להרבות קצת במשתה ושמחה ביום ט"ו²⁰⁵.

193. פרי מגדים שם משב"ז סק"א.

194. שם א"א סק"א.

195. ט"ו שם סק"א. משנ"ב שם סק"ג.

196. ראה כף החיים שם סק"ה ובהמובא בפסקי תשובות שם אות ג. ומ"מ גם לדעתם מותר במקום דבר האבד או מי שאין לו מה יאכל, ע"פ כללי ההיתר בחול המועד, וכ"ש בנדוד"ד.

197. ראה פסקי תשובות שם, וכפשוטו שהוא בכלל מלאכה הנעשית לצורך היום ומ"מ אין להימשך בה כדי שלא יבטל משמחת הפורים.

198. מג"א שם. משנ"ב שם סק"ב.

199. ראה שערי תשובה שם סק"א. דעת תורה שם. ועוד.

200. ראה שדי חמד מע' הפורים אות ב. לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 75.

201. כף החיים שם סק"ד. ועוד.

202. תורה אור צח, א. הובא בס' המנהגים ע' 74. וראה בהמצוין בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 167 הע' 157.

203. ראה בהרחבה לקוטי שיחות ח"ז שיחה ג' לפ' ויקרא. וראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 916 הע' 14.

204. כן כתבו רבים מהראשונים - ראה ספר המנהגים למהר"ם, אגודה, תוס' מגילה ו, ב ד"ה ור' אליעזר וכן מבואר מדבריהם שם ד, א ד"ה פסק. וכן משמע בר"ן שם ג, ב בדפי הרי"ף ד"ה אלא מקרא [אבל בריט"ב שם ה, ב משמע שרק אסור בהספד ובתענית ואינו מחויב במשתה ושמחה, וראה גם הגהות ה"ר פרץ לסמ"ק]. ולהלכה, כתב הרמ"א סי' תרצה ס"ב, שחייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים. מאידך, דעת ביהג"א שם שלכל אחד חיוב משתה ושמחה בימו ולא בשני הימים.

205. כדלהלן בפנים פי"א ס"ו.

לערוך סעודת ברית מילה או פדיון הבן²¹² או בר מצוה, וניתן לעשות זאת בשעת סעודת פורים²¹³.

לא. בסעודת שבע ברכות הנערכת ביום הפורים, היינו ביום י"ד באדר לפרזים וביום ט"ו למוקפים, אין צריך "פנים חדשות", כמו בשבת ויום-טוב²¹⁴. אבל ביום ט"ו לפרזים לכתחילה צריך לחזר אחר "פנים חדשות", ואם אין בנמצא - יש להקל אם התחילו את הסעודה ביום י"ד ועורכים את השבע ברכות בליל ט"ו²¹⁵.

"מבצע פורים"

לב. עיקר מבצע פורים הוא לדאוג שכל אחד ואחד מבני ישראל יקיימו את מצוות הפורים²¹⁶.

לג. על כל אחד ואחת לעורר את הנערים והנערות, וכן את הילדים והילדות²¹⁷ שהגיעו לחינוך (ואף אלו שעדיין לא הגיעו לחינוך²¹⁸) שתחת השפעתם, שיקיימו את כל מצוות הפורים בעצמם, ובפרט מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים, ולהסבירם שנקל ביותר לקיימם²¹⁹.

לד. עיקר ופנימיות "מבצע פורים" - להביא ל"אורה - זו תורה", לעורר את בני ישראל להוסיף בלימוד התורה וקיום מצוותיה ולחנך את הילדים בדרך התורה והמצוות²²⁰.

לה. בשנת תשל"ו הורה כ"ק אדמו"ר אשר מבצע פורים כולל גם לדבר עם בני ישראל אודות פרשת זכור ומצוות זכירת עמלק הפרטי הנמצא בליבו של כל אחד ואחד²²¹.

לו. ביחד עם מבצע פורים יש לעסוק גם עם שאר המבצעים, ובפרט מבצע תורה (אשר "אורה זו תורה") ומבצע תפילין (אשר "ויקרא אלו תפילין")²²². וכשחל פורים בערב שבת - הדגש הוא גם על מבצע נרות שבת קודש²²³.

לז. יש לדאוג במיוחד למאושפזים בבתי-רפואה, וכן הנמצאים בבתי אבות, בתי יתומים ובתי האסורים, וכן בקרב אנשי הצבא המגינים על אה"ק וכן אנשי הצבא שבשאר המדינות²²⁴.

לח. בבתי הרפואה ובבתי האסורים יש להביא כסף וקופת צדקה ולמסור כסף לנמצאים שם כדי שיתנוהו לקופת הצדקה, ובזה יוכלו לקיים מצות מתנות לאביונים²²⁵.

לט. נכון מאד שגם נשי ובנות ישראל ישתתפו במבצע פורים, כמובן תוך הקפדה מוחלטת על כללי הצניעות, שדוקא הן יכולות לפעול יותר בקרב הנשים²²⁶.

112. שו"ע שם. משנ"ב שם סכ"ט.

213. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ע ס"ו.

214. כף החיים סי' תרצו סקנ"ד.

215. ראה נטעי גבריאל שם סי"א ובהערות שם.

216. שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 413).

217. ראה היכל מנחם ח"ב ע' לו.

218. ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285. ח"א ע' 322. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' קעו.

219. מברק מ"ק אדמו"ר ואגרת המזכירות נדפסו באגרות קודש ח"ב שם. תראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקהל תשכ"ב (תורת מנחם חל"ג ע' 163. לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285), ש"פ ויקהל תשל"ג (לקוטי שיחות ח"א ע' 321 ואילך). ש"פ תרומה תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 254). אגרות קודש ח"ב ע' קעו. שם ע' תכב-ג. היכל מנחם שם.

220. שכן בפורים הייתה השלימות דקבלת התורה, "קיימו מה שקבלו כבר" - ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר ז' אדר שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 555 ואילך). ושם, שיש לדבר עם כל אחד מהמושפעים והמודרכים שיבואו איתם במגע, עד שירגישו את יוקר התורה וחשיבות קיום מצוותיה בכל יום ויום. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: פורים תש"מ (תורת מנחם תש"מ ח"ב ע' 1273). פורים תש"מ (תורת מנחם תש"מ ח"ג ע' 1454).

ובשיחת ש"פ תשא תשמ"ה (שם ע' 1477) דעיקר העניין דמבצע פורים בעבודה הרוחנית והפצת התורה והיהדות מתקיימת אחרי פורים, כי בפורים הרי נמצאים במצב ד"ע עד דלא ידע".

221. שיחת כ"ק אדמו"ר פרשת ויקרא תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 583).

222. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב סו"ע 655 ואילך). וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חל"ב ע' קמא.

223. אגרות קודש שם.

224. שיחות כ"ק אדמו"ר: תענית אסתר תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 267-8), ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 652). תענית אסתר (מוקדם) תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ב ע' 1028). מכתב כללי מכ"ק אדמו"ר הנדפס בלקוטי שיחות ח"א ע' 489. ועוד. וראה סקירה נרחבת אודות מבצע פורים במשך השנים בהתקשרות גלי רצד ע' 11 ואילך. ועוד.

225. כיון שאין שם עניינים, ובבתי האסורים גם אסור לנמצאים שם להתחזק כסף - שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"ב ע' 547).

226. ע"ד משלוח מנות, שהחייב הוא באשה לרעותה ודוקא - ראה שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 417). וראה גם שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"ב ע' 571).

חובת קריאת המגילה ודיני כתיבתה

חובת הקריאה

א. אחת מן המצוות שתקנו הנביאים לישראל היא מצות קריאת-המגילה ביום הפורים²²⁷, כדי להודות ולהלל לקב"ה ולפרסם על הניסים והנפלאות שעשה בימי מרדכי ואסתר.

ב. חובה לקרוא את המגילה פעמיים ביום הפורים - בלילה וביום²²⁸, אולם חיוב קריאת-המגילה העיקרי הוא ביום, ולכן מי שיכול לקרוא מגילה רק פעם אחת, בלילה או ביום - יקרא ביום, מפני שזו החובה העיקרית²²⁹.

חיוב נשים וקטנים

ג. נשים < נשים חייבות בקריאת-המגילה²³⁰. אך למרות זאת, אין הנשים יכולות להוציא את הגברים ידי חובתם²³¹.

אודות הזמן והאופן הנכון לקריאה עבור נשים - ראה להלן פ"ז ס"ח ואילך וסמ"ט.

ד. למרות שהאשה חייבת בקריאת-המגילה,

לא תקרא האשה את המגילה לעצמה אלא תשמע את המגילה מגבר שיקרא עבורה²³².

ה. בשעת הדחק גדולה, שאינה יכולה ללכת ולשמוע את הקריאה-בבית הכנסת ואין מי שיקרא עבורה - תקרא האשה בעצמה את המגילה בברכה מתוך מגילה כשרה²³³, ואם אין לה - תקרא מחומש בלא ברכה²³⁴.

במקרה זה, אם יש לה מגילה כשרה - יכולה גם להוציא ידי חובה את חברתה, אבל לא נשים רבות²³⁵, ויש מקילים שבשעת הדחק יכולה להוציא גם נשים רבות²³⁶.

לענין נוסח ברכות המגילה בקריאה לנשים בלבד - ראה להלן פ"ז ס"ט.

ו. ילדים < חובה על האב לחנך את ילדיו משהגיעו לגיל חינוך לשמוע את קריאת-המגילה. גיל חינוך לענין זה תלוי בכל ילד לפי חריפותו - משעה שאכן הוא מסוגל להקשיב בריכוז, לפי ערך, לכל הקריאה מתחילתה ועד סופה²³⁷.

ז. מנהג טוב לקחת אתו גם את ילדיו הקטנים יותר לבית-הכנסת שיקשיבו לקריאת-

232. מג"א ס' תרפט סק"ו בשם מדרש הגעלם רות. וראה משנ"ב שם סק"ח.

233. פמ"ג בא"א שם סק"ו. משנ"ב שם ובשעה"צ סקט"ז.

234. כמו בגבר - ראה לעיל פ"ד ס"מ.

235. תוס' סוכה לח, א ד"ה באמת. קרבן נתנאל מגילה פ"א ס' ד אות ז. משנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ שם סקט"ו.

236. ראה נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ד ס"ט ובהע" יד. אבל ראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כח. ואכהמ"ל.

237. הדעות השונות בזה - ראה בפסקי תשובות ס' תרפט אות ט. ובשו"ע אדה"ז ס' שמג ס"ג: "שיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו" כו', משמע שלא די בידיעה כללית מענין הנס דפורים אלא גם ביכולת לקיים המצוה כתיקונה, וכמ"ש שם גבי "היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית", ולכאורה ה"ה בנדר"ד, שצריך להיות מסוגל להאזין לקריאת המגילה מתחילתה ועד סופה, והוא דלא כהפוסקים שדי בידיעת ענין הנס (ראה כף החיים ס' תרעו סק"ז). חנוך לנער פכ"ו סק"א).

אולם נראה שאי"צ שיכול להאזין באופן של לכתחילה, אלא באופן שגם הגדול יוצא בזה י"ח, וכפי הדעות (ראה נמוקי או"ח לסי' תרץ) שגם הגדול כשפונה לבבו לדברים אחרים במחשבתו אך אי"ז אלא מחשבה חולפת שאינה סותרת לשמיעת הקריאה ולא החסיר תיבה אחת בשמיעתו - שפיר יוצא בזה ו"ח קריאת המגילה (ואע"פ שחסר בכונת הלב - ראה מג"א ס' תרצ סקט"ו ובא"א שם. וע"ע שיעור תפלה ומנהג - פורים (תשורה אשכנזי, כ"א ד"ר תשע"ד) ס' יג. וי"ל ע"ד. ואכ"מ), ולפ"ז גם הקטן הוא בר הכי, וכל שלא הגיע למידה זו עדיין לא הגיע לגיל חינוך לענין זה. וע"ע שו"ת שבט הקהתי ח"ג ס' ר"ג. פסקי תשובות שם.

וכן דעת כמה מורי הוראה למעשה, שכן בגיל חינוך צריך הילד לקיים המצוה כתיקונה, וקודם לכן לא שייך למקריב ביה גיל חינוך. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כו' ת"צ 135. וש"כ.

227. ראה מגילה יד, א.

228. שו"ע ס' תרפו ס"א.

229. ראה תוס' שם ד"ה וחיוב. ר"ן שם. מג"א ס' תרצב סק"ז. שיעור תשובה ס' תרפו סק"א.

וזאת משום שקריאת המגילה בלילה היא מדרבנן (טורי אבן מגילה שם ד"ה כנון. פני יהושע שם. שו"ת נודע ביהודה ס' מא. ועוד), ואילו קריאתה ביום היא מדברי קבלה, ולחלק מהפוסקים אף דינה כשל תורה (ראה ר"ן שם. שו"ע ס' תרצו ס"ז. ט"ז ס' תרפו סק"ב. וע"ע בהמצוין באנציקלופדיה תלמודית מע' דברי קבלה).

230. מגילה ד, א. ערכין ג, א. א. טושו"ע ס' תרפט ס"א. ולמרות שזו מצות עשה שהזמן גרמא, אך מאחר שגם הן היו נושעו מאותו הנס, לכן אף הן חייבות בפרסומן (כפירוש רש"י במגילה שם. תוס' פסחים קח, ב ד"ה היו ובמגילה שם ד"ה נשים. ולהעיר שאדה"ז הכריע בפירוש זה בס' תעב סכ"ה), מה גם שהתשועה וההצלה עצמה הגיעה בזכות אשה - אסתר המלכה (כפירוש רש"י פסחים שם ד"ה שאף. שבת כג, א ד"ה היו בפירוש ה' רשב"ם פסחים שם. ועוד).

231. שו"ע שם ס"ב בשם י"א.

ואף חובתן שונה מהותית מזו של הגברים, שכן הגברים חייבים בקריאת-המגילה אילו הנישם חייבות רק בשמיעת המגילה, ולכן כתב הרמ"א שם שנוסח הברכה לנשים הוא "לשמוע מגילה" ולא "על מקרא מגילה" [וראה להלן בפנים פ"ז ס"ט לענין ברכות המגילה לנשים] - ראה מג"א שם סק"ז בדעתו [וע"ע בדבריו בסק"ה. ואכ"מ]. ואי"ז סתירה למה שאף הן היו באותו הנס וחייבות כמו הגברים, עדיין יתכן שחלוקים הם באופן החיוב. וראה גם מחצית השקל על המג"א שם. ולהעיר מהג"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים סימן מגיד. הערות וצינונים להל' ליל הסדר ס' תעב שם אות יד.

יא. הקוראים את המגילה בפלג-המנחה, יש להם להתפלל מנחה קודם פלג המנחה²⁴⁶.

יב. מי שלא הספיק לקרוא קריאת הלילה עד שעלה עמוד השחר - לדעת רוב הפוסקים אינו יכול לקרוא עוד לשם קריאת הלילה²⁴⁷, אולם מאחר שיש הסבורים שבמקום אונס או שעת הדחק יכול לקרוא עד הנץ-החמה²⁴⁸ - ניתן לסמוך על דבריהם ולקרוא בלא ברכה²⁴⁹. וכן אם מתחיל לקרוא קודם עלות-השחר בידעו שלא יסיים לפני עלות-השחר - לא יברך על קריאתו²⁵⁰.

יג. קריאת-המגילה ביום זמנה כל היום, מהנץ-החמה (ובדיעבד או בשעת-הדחק - מעלות-השחר) ועד שקיעת-החמה²⁵¹.

יד. לכתחילה יש לשמוע את קריאת-המגילה בסדר התפילה, לאחר תפילת שמונה-עשרה וקריאת-התורה²⁵², אך אם התאחר לתפילה ואין לו אחר כך מנין אחר לשמוע בו את קריאת-המגילה, ישמענה קודם התפילה²⁵³.

טו. אם לא קרא את המגילה עד לאחר השקיעה - יכול לקרוא בזמן בין-השמשות בלא ברכה. והוא הדין אם התחיל לקרוא לפני השקיעה בידעו שלא יסיים לפני השקיעה, שיקרא בלא ברכה²⁵⁴.

המגילה, כדי לחנכם במצות פרסום הנס²⁵⁸, אולם יש להשגיח עליהם שלא ירעישו בבית-הכנסת בזמן הקריאה ויבלבלו את דעת השומעים²³⁹.

כ"ק אדמו"ר עודד זאת פעמים רבות, באמרו שאף שעשויים הם לבלבל דעת השומעים, אך אדרבה יש להביאם ולהניחם להרעיש רק בזמן הכאת המן וכיו"ב²⁴⁰.

זמן הקריאה

ח. קריאת-המגילה בלילה זמנה כל הלילה, מצאת-הכוכבים ועד עלות-השחר²⁴¹, וזריזין מקדימין לקרותה עם תחילת הלילה, לאחר תפילת ערבית²⁴².

ט. בשנה זו, בה חל פורים במוצאי שבת, אין להקדים את קריאת-המגילה לפני צאת-השבת, גם למי שהוא אנוס ולא יכול לקרוא לאחר מכן²⁴³.

י. אולם בני המוקפים (וכן בני הפרוות בשאר השנים) - יכולים בדיעבד לקרוא את המגילה החל משקיעת-החמה²⁴⁴. ומי שהוא אנוס ולא יכול לקרוא את המגילה בלילה - יכול לקרוא את המגילה מבעוד-יום, החל מפלג-המנחה²⁴⁵.

238. ראה שו"ע סי' תרפט ס"ו. ובביאור הלכה שם כתב דהיינו בקטנים שהגיעו לחינוך, ואף שנקט בשי"ע הלשון 'מנהג טוב' היינו שמעיקר הדין יכול לקרוא לפנייהם בבית, אלא שמנהג טוב להביאם לבית-הכנסת. אכן, בשו"ת חלקת יעקב או"ח סי' רלב ועוד אחרונים פירשו דברי השי"ע בקטנים שלא הגיעו לחינוך, שאף אותם מנהג טוב להביא לבית-הכנסת (ובלבד שלא יבלבלו דעת השומעים, כדלהלן בפנים). וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם.
ומ"מ, מעיקר הדין יכול לקרוא בבית גם עבור ילדיו שהגיעו לחינוך (בלא ברכה). באם מכל סיבה שהיא אין הדבר מתאפשר להביאם לבית-הכנסת.

239. ראה מג"א שם סק"א.

240. ראה שיחות: מוצש"ק ויקהל תשל"ח (שיחות קודש תשל"ח ח"א ע' 584 ואילך). ש"פ שלח תשמ"ו (שיחות קודש תשמ"ח ח"ג ע' 380). ש"פ צו תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 735). ועוד.

241. שו"ע סי' תרפז ס"א. וראה פרי חדש שם סק"א וסי' תרצב סק"ד. בא"ר סי' תרפז סק"ט, הובא בכף החיים סי' תרפז סק"ז, כתב שלכתחילה יש לקרותה עד חצות. אמנם אין כן דעת רוב הפוסקים, כמובא במג"א שם סק"א בשם הרא"ם, דלא חיישינן במגילה דלמא אתי למיפשע, כיון דתחיבא להו. ובפרט שעיקר מצותה ביום.

242. ערוך השולחן סי' תרפז סק"ד.

243. מג"א סי' תרצב סק"ו. פרי מגדים בא"א שם. וע"ע הגהות ברוך טעם שם. שו"ת חתם סופר חאו"ח סי' קצה. ועוד.

244. ככ"ש מהמובא להלן בהערה הבאה. וע"ע - לדעת החולקים דלקמן - פרי מגדים סי' תרצד משנ"ב סק"ג. משנה ברורה שם סק"ד. ערוך השולחן סי' תרפז סק"ד.

245. כיון שלמכה עניינים נחשב כלילה - ראה שו"ע סי' תרצב ס"ד משר"ת תרומת הדשן סי' קד. לבוש שם ס"ד. מג"א שם סק"ז. משנ"ב

שם סק"יג-ד וביאור הלכה שם, דלא כהפרי חדש סי' תרפז סק"א וסי' תרצב סק"ד שוחה מנהג זה וכתב שאין יוצאים י"ח בקריאת המגילה קודם צאת-הכוכבים.

וראה במשנ"ב שם, שמי שאינו אנוס לא יקרא את המגילה קודם פלג-המנחה, ואם עשה כן - לא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד וצריך לחזור ולקרא שוב את המגילה בלא ברכה.

246. שלא ייראה כסתירה, שמצד אחד מחשיבים את פלג-המנחה כיום ומתפללים מנחה ומאידך מחשיבים אותו כלילה וקוראים מגילה של לילה - מג"א שם.

247. ראה מג"א סי' תרפז סק"א. אלי רבה סי' תרפז סק"ט, ושמצא כן בספר אמרוכל. וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' רפז. משנ"ב סי' תרפז סק"ג.

248. ט"ו סי' תרפז סק"ו. שו"ת נודע ביהודה קמא סי' מא. מטה יהודה סי' תרפז סק"ב.

249. ראה ילקוט יוסף סי' תרפז הע' א. וש"נ.

250. לפי המובא להלן בפנים סט"ו גבי מי שנמשך בקריאתו עד לאחר השקיעה.

251. שו"ע סי' תרפז ס"א.

252. ראה לעיל בפנים פ"ד סל"ה.

253. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פ"ד סכ"ה ובהערות שם.

254. לפי משנ"ב שם סק"ה. וראה בהרחבה ילקוט יוסף סי' תרפז ס"ז. וש"נ.

איסורים קודם המגילה

טז. איסור אכילה > אסור לאכול 'אכילת קבע' עד לאחר קריאת-המגילה²⁵⁵. 'אכילת קבע' היינו פת או מיני מזונות וכן שתייה המשכרת יותר משיעור 'כביצה' (מעל 56 סמ"ק)²⁵⁶. וראה להלן ס"כ מתי מתחיל האיסור.

יז. גם טעימה, דהיינו 'אכילת עראי', שהיא פחות מהשיעור הנ"ל (וכמו כן אכילת שאר דברים או שתיה מכל סוג ובכל כמות שהיא) - אסורה לכתחילה, ואין להקל בדבר אלא לצורך גדול, כגון מי שהוא חלוש ואינו יכול להתרכז בשמיעת המגילה, שיכול לשתות תה או קפה וכיו"ב וכן לטעום מעט פת או מזונות עד 'כביצה' או פירות וירקות וכיו"ב אפילו יותר מ'כביצה', ואם הטעימה אינה מספקת לו ואם לא יאכל עלול לבוא לידי חולי²⁵⁷ - יכול לאכול אף 'אכילת קבע', אך יעמיד שומר שיזכיר לו לקרוא את המגילה לאחר אכילתו²⁵⁸ (וגם תזכורת בפלאפון מועילה לענין זה²⁵⁹), אולם לכל אדם אין להקל בזה²⁶⁰.

יח. גם הנשים יזדרזו לשמוע את קריאת-המגילה מוקדם ככל האפשר, הן בלילה והן ביום, אולם אם מאיזה סיבה הדבר לא מתאפשר ואם יהיו שרויים בתענית עד שישמעו המגילה הדבר קשה להן ובפרט אם עלול להזיק לבריאותן, וכל שכן אם מדובר במעוברות, יולדות ומניקות - יש להקל להן

לאכול אפילו 'סעודת קבע' (ובלבד שיעמידו שומר כנ"ל)²⁶¹.

יט. אין מניעה להאכיל את הקטנים קודם קריאת-המגילה²⁶².

כ. זמן איסור האכילה בלילה הוא החל מחצי שעה קודם צאת-הכוכבים²⁶³ [ובשנה זו, שחל פורים דפרזות במוצאי-שבת - עד לאחר ההבדלה²⁶⁴], ובבוקר, איסור האכילה מתחיל בעלות-השחר²⁶⁵, ויש להחמיר ולא לטעום כלל מהנץ החמה²⁶⁶, אולם במקום צורך יש להקל בטעימה²⁶⁷.

כא. אם התחיל לאכול 'סעודת קבע' בעוד היום גדול, כיון שהתחיל בהיתר - אינו צריך להפסיק ולקרוא את המגילה בהגיע זמן צאת-הכוכבים ויכול להמשיך באכילתו כל עוד יש שהות לקרותה, אבל אם התחיל באכילתו בתוך החצי שעה שקודם צאת-הכוכבים, כיון שהתחיל באיסור - צריך

261. ראה משנ"ב שם סוסק"ד. הליכות שלמה פי"ט הע' ג. פסקי תשובות ס' תרצב אות יב. הליכות מועד שם בפנים ע' שיא). וראה גם פסקי תשובות שם, שכיון שתלויות בקריאת בעליהן או אחד מבני ביתן הרי זה כאילו מינו 'שומר' שיזכיר להם לקרוא.

262. כמו שמותר ליתן להם לאכול קודם התפילה, כמבואר בשו"ע אדה"ז ס' קו ס"ג. וראה שעה"צ ס' תרצב סק"ט שהשווה דין אכילה קודם קריאת המגילה לאכילה קודם התפילה. וראה גם שו"ע אדה"ז ס' רטס ס"ג וס' שמג ס"ז.

263. שכן איסור זה נלמד במקור הדברים בשו"ת תרומת הדשן ס' קט מקריאת-שמע דערבית, ושם מתחיל האיסור חצי שעה קודם תחילת זמנה - ראה שו"ע ס' רלה ס"ב. וראה גם משנ"ב ס' תרצב שם שהשווה דיניהם.

264. ראה לעיל בפנים פי"ד ס"ד.

265. ראה משנ"ב ס' תרצב סק"ז, שאיסור האכילה הוא גם קודם המגילה ביום, ואף חמור מהמגילה שבליילה, ודומה הוא לאיסור האכילה לפני שמיעת תקיעת שופר ונטילת לולב. ועפ"ז כתבנו בפנים, כפי המנהג בנטילת לולב - ראה כמה שכתבנו במדריך לסוכות תשפ"ד פ"ח ס"ז ובהערות שם. וש"נ. וראה בהרחבה בירורי מנהגים - מועדים ע' 181 ואילך.

ומה שכתבנו שהאיסור הוא מעלות השחר, אף שיש שכתבו שהוא מהנץ החמה, היינו לפי שאיסור האכילה נקבע לפי עיקר זמן החיוב, שהוא בעלות-השחר (שו"ע ס' תרפז ס"א), אף שלפועל תקנו חכמים לקרוא רק בהנץ-החמה. וראה גם מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פי"ד ס"ה ובהע' י"ח. ומ"מ, ראה במדריך הג'ל הע' 370, שאפשר לסמוך בזה על הדעה שעלות-השחר הוא 72 דק' לפני הנץ-החמה. אבל ראה כף החיים ס' תרצב סק"ה, שאיסור האכילה קודם קריאת-המגילה ביום מתחיל לאחר התפילה. וראה בירורי מנהגים שם ע' 182 שהקשה על דבריו, שהרי עיקר החיוב הוא בעלות השחר, ומה שכתב בכף החיים עצמו בס' תרפז סק"ח שיש לקרוא את המגילה רק לאחר תפילת שחרית, והו"צ פ"ב קבלה ולא מעיקר הדין. ע"ש.

266. ראה במדריך הג'ל הע' 373, שלגבי טעימה אפשר להקל עד הנץ-החמה.

267. וחומרא זו מיוסדת על דברי הרוקח בס' שנג, וכפי המנהג גבי טעימה קודם נטילת לולב (וראה מדריך לחג-הסוכות ושמתח-תורה תשפ"ד פ"ח ס"ז. וש"נ). וע"ע בירורי מנהגים - מועדים ע' 181 ואילך. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כג ובהע' 116.

255. רמ"א ס' תרצב ס"ד (שאסור לאכול קודם קריאת-המגילה). מג"א שם סק"ז (שהאיסור הוא באכילת קבע ולא בטעימה). משנ"ב שם סק"ד-טו.

256. ראה שו"ע ס' רלב ס"ג. מג"א שם סק"ז (לגבי שיעור שתייה המשכרת). משנ"ב שם סק"ה. וראה גם הגהה מכת"י לשו"ע אדה"ז ס' תלא ס"ה (הובאה במהדורה החדשה שם ציון ס, ודלא כמבואר במ"מ וציונים שם). וראה גם ס' רפו ס"ד. ס' תע ס"ו. ס' תפט ס"יז.

257. דהיינו להגיע למצב של "חולה שאין בו סכנה", שנפל למשכב או שנחלש כל גופו (ראה שו"ע אדה"ז ס' שכח ס"ט).

258. מג"א שם. משנ"ב שם סק"ד. שעה"צ שם סק"ט.

259. שכן אין צריך שיפסיקו השומר בפועל מאכילתו או מלימודו, רק שיזכירו, ולכן גם תזכורת בשעון או בפלאפון מועילה [אלא שיש לוודא שהסוללה טעונה, כפשוטו]. וראה פסקי תשובות ס' רלה אות ח (ודלא כמו בבדיקת חמץ, שיש המדייקים שאין מועילה תזכורת בפלאפון כיון שצריך שהשומר יפסיקו מלימודו - ראה שלחן מרדכי (להרב מרדכי בלינוב ע"ה, בני ברק תשע"ב) הל' פסח ח"א ס' ו).

260. ואף שלענין תפלת ערבית ועוד (ראה משנ"ב ס' רלה סק"ח) הקילו לאכול ע"י העמדת שומר - שאני קריאת-המגילה, ש"קריאתה חובה טפי, שהרי כל המצוות נדחים מפניה" (לשון שו"ת תרומת הדשן שם, שהובא במג"א ומשנ"ב ס' תרצב שם). וראה גם הליכות מועד, הל' פורים, פי"ד הע' קצה. וש"נ.

להפסיק בצאת-הכוכבים ולקרוא את המגילה²⁶⁸.

ובשנה זו, שחל פורים דפרזות במוצאי-שבת, נהגו שלא להפסיק בסעודה שלישית בצאת-הכוכבים לקריאת-המגילה²⁶⁹. אכן, בני המוקפים ביום י"ד (ובני הפרזות בשאר השנים) דינם כנ"ל.

כב. לימוד < אין מניעה ללמוד בחצי שעה שקודם זמן קריאת-המגילה²⁷⁰, אולם נכון להימנע מלימוד משהגיע זמנה²⁷¹.

כג. מלאכה < החל מחצי שעה קודם צאת-הכוכבים אין לעסוק במלאכה שעלול להימשך בה ויש לחוש שמא ישכח לקרוא את המגילה, אבל מלאכות שיכול להפסיקן באמצע ולקרוא את המגילה - מותר²⁷².

כד. שינה < אין לישון אפילו שינה מועטת החל מחצי שעה קודם צאת-הכוכבים, שמא יישן כל הלילה ולא ישמע את קריאת-המגילה²⁷³.

המגילה

כה. חסרון במגילה < לכתחילה יש לדקדק בכתיבת המגילה שתהיה כתובה כולה בדקדוק חסירות ויתרות כמו בספר-תורה ולא תחסר בה אפילו אות אחת²⁷⁴.

כו. מגילה שרוב אותיותיה כשרות - כשרה לקרוא בה, ואף אם חסרים בה באמצעה אותיות ומילים אפילו עד חצי מהמגילה וצריך לקרותם בעל-פה - יוצאים בה ידי חובה בדיעבד²⁷⁵. אולם מגילה שחסרו בה תיבות או אותיות בתחילתה או בסופה (היינו

שחסר אפילו פסוק ראשון או אחרון²⁷⁶), או שחסר בה ענין שלם²⁷⁷, אפילו באמצעה - פסולה ואין יוצאים בה ידי חובה אף בדיעבד²⁷⁸.

כז. ציבור או יחיד שאין להם מגילה כשרה אלא מגילה שחסר בה או שנוספו בה תיבות באופן שאינו פוסל את המגילה (כמבואר בסעיף הקודם) - ישתדלו לתקנה, אך אם לא הספיקו - קוראים בה לכתחילה²⁷⁹, ויש שכתבו שהציבור יכולים לקרוא בה בברכה, אך היחיד יקרא ממנה ללא ברכה²⁸⁰.

כח. הוספות במגילה < לכתחילה אין לכתוב ברכות במגילה, כמו בספר-תורה²⁸¹, אולם מגילה שכתבו בתחילתה ברכות ופיוטים - אינה נפסלת בכך²⁸².

כט. לכתחילה אין לנקד את המגילה²⁸³, אולם אם אינו יודע את הניקוד הנכון בעל פה - מותר לו לכתוב את הניקוד אף לכתחילה²⁸⁴. ואדרבה, במצב כזה עדיף שיעשה זאת, כדי שלא יטעה בקריאתה, בפרט שפעמים הטעות בניקוד משנה את המשמעות ואינו יוצא ידי חובתו אף בדיעבד²⁸⁵. ומכל מקום, מוטב שיוסיף את הנקודות בעיפרון, באופן שניתן למוחקם.

ל. מי שאינו יודע בעל-פה את טעמי המקרא של המגילה, יכול לכתוב את הטעמים (בעיפרון) על גבי המגילה²⁸⁶, אך יש אוסרים

276. ראה משנ"ב סי' תרצ סק"א. ביה"ל שם ד"ה אבל. שעה"צ שם סק"י. כף החיים שם סק"כ.

277. מפשטות הדברים נשמע שחיסר קטע של כמה פסוקים שיש בו ענין שלם, כמו ענין גתן ותרש וענין ושתי. וראה מקראי קודש (הר"י) פ"ו הע' לג.

278. רמ"א סי' תרצ ס"ג.

279. משנ"ב סי' תרצ סק"ח ובסי' תרצא סק"ד. כף החיים סי' תרצ סקט"ו.

280. מג"א סי' תרצא סק"ו. שערי אפרים שער ו סנ"ט ובפתחי שערים שם. סידור דרך החיים דיני קריאת המגילה ס"ב. הליכות שלמה מועדים פ"ט ס"ב.

281. מרדכי מגילה ס"ח תלא. הגהות מימוניות הל' מגילה פ"א אות ה. משנ"ב סי' תרצא סקט"ו.

282. שו"ע סי' תרצא ס"ט.

283. כל בו סי' מה. לבוש סי' תרצא ס"ב. פמ"ג א"א שם סק"ט-י.

284. פמ"ג שם סק"י. וכן משמע במשנ"ב שם סק"ה.

285. ראה להלן בפנים פ"ז סכ"ו.

286. מג"א סי' תרצא סק"י. משנ"ב שם סק"ה.

268. ראה שו"ע סי' רלה ס"ב. משנ"ב שם סקכ"א ושעה"צ שם סקכ"ז (גבי קריאת-שמע דערבית. וראה משנ"ב סי' תרצב שם שהשווה דין אכילה קודם קריאת-המגילה לאכילה קודם קריאת-שמע דערבית).

269. ראה לעיל בפנים פ"ג סל"ח.

270. ראה מג"א סי' תרצב שם. ערוך השלחן שם סק"ח. כף החיים סי' תרצו סק"ו.

271. ראה שו"ת חוות יאיר סי' יא. סידור בית עובד דין קריאת המגילה בלילה ס"ג. וראה בהרחבה לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כ ובהע' 100 (ושכן משמע דעת המג"א בזה למעשה). וש"נ.

272. ראה שו"ע סי' רלב ס"ב ובביאור הלכה שם ד"ה ולבורסקי. משנ"ב סי' רלה סק"ז ובשעה"צ שם סק"יח. סי' תרצב סקט"ו.

273. ט"ז סי' תרצב סק"ג. משנ"ב שם סקט"ו.

274. שו"ע סי' תרצ ס"ג. כף החיים שם סק"יד. ברכת הבית, שערי בינה סי"ב.

275. שו"ע שם. רמ"א סי' תרצא ס"ב.

אלא אם כן מכירו ויודע שהוא אינו מקפיד על כך. אמנם זהו דוקא כשקורא במגילה במקומה ולא לוקחה למקום אחר, ושומר עליה בזהירות יתרה²⁹⁷.

ומכל מקום, באם שאל ממנו את המגילה ברשות, יכול להשאילה לאחר שיקרא בה בנוכחותו²⁹⁸.

א. דיני קריאת המגילה

בעל הקריאה

א. הקורא את המגילה להוציא אחרים ידי חובתם צריך להיות מחויב בקריאתה, ולכן אין יוצאים ידי חובה בקריאת חרש, שוטה וקטן²⁹⁹. וכן מי שאינו בר חיובא באותו היום³⁰⁰.

אודות קריאת-המגילה ע"י אשה - ראה לעיל פ"ו ס"ג ואילך.

ב. בקריאת המגילה ביום, נכון להחמיר שלא יקרא נער בן שלש-עשרה להוציא אחרים אם לא נתמלא זקנו. אבל בקריאת הלילה אין חשש. אכן, יכול להוציא נשים וכן בחורים בני גילו אף בקריאת היום. ובשעת הדחק, כגון במבצעים, שאין מישהו אחר שיקרא, יכול אף להוציא גברים³⁰¹.

זאת, ולדעתם מוטב שיקרא בלא טעמים מאשר שיכתוב את הטעמים במגילה²⁸⁷.

לא. יש שכתב שלכתחילה אין להוסיף ציורים ועיטורים במגילה²⁸⁸, אולם בהרבה מקומות נהגו להקל בזה²⁸⁹.

לב. עמודי המגילה < המגילה שכתב כ"ק אדמו"ר מהר"ש, העמודים שבה לא היו מתחילים בתבית "המלך", וכן עשרת בני המן אינם כתובים בה בעמוד בפני עצמו²⁹⁰.

לג. קדושת המגילה < אף שבדיני כתיבתה דומה היא בדינים רבים לספר-תורה, מכל מקום, לאחר הכתיבה - אין קדושתה כקדושת ספר-תורה, ולכן מן הדין מותר לגעת בקלף של המגילה בידי ממש ללא הפסק²⁹¹. ומכל מקום, כתבו גדולי הפוסקים, שבעל נפש יחמיר ליטול ידים לפני הנגיעה בה או שיגע רק באמצעות מטפחת וכיו"ב²⁹². אך למעשה מנהג העולם להקל בזה²⁹³.

לד. מגילת אסתר שנפלה לרצפה, אין צריך להתענות כמו בנפילת ספר-תורה או תפילין ח"י²⁹⁴, ויש שכתבו שיתן פדיון התענית לצדקה²⁹⁵.

לה. בעת פשיטת המגילה לפני קריאתה ובכריכתה לאחר סיום הקריאה, יש להיזהר שלא יגע הקלף ברצפה ושלא יהיה תלוי באוויר²⁹⁶.

לו. שימוש במגילה של אחר < מי שאין לו מגילה כשרה, לא יקרא במגילה של אחר בלי רשות,

297. ראה שו"ע אדה"ז סי' יד ס"ט-י, גבי שאלת ציצית ותפילין שלא מדעת, שבמקום שאין חסרון כס אומרים שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו. ע"ש. אמנם בהל' שאלה ושכירות ס"ה כתב שב"דבר שמקצת בני אדם מקפידים עליו מפני חשש קלקול, אע"פ שרובן אין מקפידין, מפני שהוא חשש רחוק - אין הולכין בזה אחר הרוב, לומר שמן הסתם לא יקפיד בעל החפץ זה, ואפילו אם ברי לו שלא יקלקל כלל - אסור", ועפ"ז כתבו אחרונים (ראה ערוך השולחן סי' יד סק"א. בן איש חי פרשת לך לך אות ו. שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' ז. וע"ע פסקי תשובות סי' יד אות ט), שכיום לא שייך ההיתר שבסי' יד, כיון שכיום המציאות היא שרבים מקפידים שלא ישתמשו בחפציהם ללא רשותם, והרי לדברי אדה"ז גם לו היה רק מיעוט כאלו, יש לחשוש שמה הבעלים הוא מהמיעוט ואסור.

298. "ואינו חושש שמה אין רצונם של הבעלים שיהיה פקדונם ביד אחר... וגם אין לחוש כלל שמה המשאל אינו רוצה להשאל ולעשות חסד לזה אלא לזה, שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאל ספרו ללמוד לזה, מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר שילמוד כל ימי משך שאלתו שהשאל לראשון" - שו"ע אדה"ז שם סי' ד.

299. שו"ע סי' תרפ"ט ס"ב.

300. ראה בהרחבה להלן פ"ב ס"כ ח"א ואילך.

301. שו"ת בנין שלמה סי' נח. טורי אבן מגילה ד, א. שערים המצוינים בהלכה סי' קמא סק"ז. שו"ת מקדש ישראל פורים סי' עז. לוח יומי

287. ערוך השולחן שם סק"ד. שער אפרים שער ו סנ"ח. קיצושו"ע סי' קמא ס"ח. וע"ע להלן בפנים פ"ו סכ"ב.

288. אליה רבה סי' תרצא סק"ז.

289. כדעת שו"ת זרע אמת ח"א ס"ח קי.

290. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה. היום יום י"ד אדר שני. ספר המנהגים ע' 73 (וראה בהמצויין בשוה"ג שם). וראה צילום ממגילה זו בספר התולדות כ"ק אדמו"ר מהר"ש ע' 21. כ"ק אדמו"ר השתמש בשנים האחרונות במגילה הכתובה במתכונת זו - ראה ארחות מנחם ע' קכ.

291. ראה סנהדרין ק, א. שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשעא. שערי תשובה סי' תרצא סק"ג. וראה הגהות חתם סופר לסי' תרצא ס"א.

292. ראה רמ"א סי' קמז ס"ג. אליה רבה שם סק"א. מסקנת שערי תשובה שם. משנ"ב סי' קמז סק"ד. כף החיים שם סק"ז.

293. הליכות שלמה פי"ט הע' 28.

294. שו"ת אפרקטא דעניא חאו"ח סי' כד.

295. חזו"ע פורים, הל' מגילה אות י. פסקי תשובות סי' תרצא סוף אות ד.

296. משנ"ב סי' תרצא סק"ז.

ג. יש לחזור אחר בעל-קריאה היודע לקרוא את המגילה בדקדוק נכון ובהגייה נכונה ובמתינות³⁰².

ד. אין לחלק את הקריאה לכמה אנשים³⁰³, אולם במקום הצורך ניתן להקל, וזאת באם כל אחד מהם שמע את ברכות המגילה והקריאה מתחילתה³⁰⁴.

ה. בעל-קריאה שמאיזו שהיא סיבה נאלץ להפסיק את הקריאה ואחר מחליפו, נחלקו הפוסקים האם צריך הקורא השני לחזור מתחילת הקריאה, ובמקום שהדבר אפשרי ואין טורח ציבור, יש להחמיר שיחזור מתחילת הקריאה ללא ברכה³⁰⁵.

ו. אבל ר"ל בתוך י"ב חודש יכול לקרוא את המגילה בברכותיה כרגיל, בפרט אם אין מי שבקי כמוהו³⁰⁶. והוא הדין לאבל בתוך שבעה, באם אין בעל-קריאה מובהק כמוהו³⁰⁷.

ברכות המגילה

ז. הקורא את המגילה מברך לפנייה שלש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו", ולאחריה מברכים (בציבור, כדלהלן סי"ד) "הרב את ריבנו"³⁰⁸.

הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כט. וראה פסקי תשובות סי' תרפט אה"ד ובהע' 24 שם.

302. ראה שערי תשובה סי' תרצ סק"א. וראה בהרחבה להלן בפנים סכ"א ואילך. וש"ג.

303. ראה מג"א סי' תרצב סק"ב גבי קורא שהשתתק באמצע הקריאה והעמידו אחר תחתיו, שדעת כמה מהראשונים שצריך השני להתחיל מתחילת הקריאה. אולם האליה רבה שם סק"ג וכן בשבות יעקב ח"א סי' מא פסקו שימשיך ממקום שהפסיק הראשון. וכן הכריע בשערי אפרים שער 1 ס"ס. ערוך השולחן שם סק"ו. משנ"ב שם סק"ב. וראה בזה שערי תשובה שם סק"ב וכף החיים שם סק"א.

וכיון שנחלקו הפוסקים בזה אף במקום של גשתתק, כתבו אחרונים שאין לעשות כן לתחילה, אם כי במקום צורך גדול, כדלהלן - ראה שו"ת עמק יהושע ח"ד תאו"ח סי' יג-יד. שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' רט. לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כח ובהערה שם.

304. נטעי גבריאל, הל' פורים, פלי"ח סי"ט ובהערה שם. לוח יומי הלכה למעשה שם. אבל ראה פסקי תשובות סי' תרצב אות ט.

305. ראה דעות הפוסקים בזה לעיל הע' 303, ובשערי אפרים שער 1 ס"ס ובפתחי שערים שם ובשערי תשובה סי' תרצב סק"ב הכריע ככפנים. וכ"כ בנטעי גבריאל שם פמ"ה ס"ב.

306. ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' לב. הליכות שלמה, הל' פורים, פ"ט הע' יא. חזו"ע הל' פורים ע' סו. וע"ע בהמצוין בילקוט יוסף סי' תרצב סי"ד ואילך ובהערות שם. וכן משמע מהמקורות דלהלן בהערה הבאה. מדרין להל' שמחות פנה"ה סי"ד. אבל ראה נטעי גבריאל, הל' אבלות ח"ב, פנ"ט סי"ב.

307. ראה גשר החיים ע' רסא וע' רסג. הליכות ומנהגי חב"ד ע' 159 ובהע' 98.

308. שו"ע סי' תרצב ס"א.

ח. את ברכת "שהחיינו" מברכים גם על קריאת-המגילה ביום³⁰⁹.

ט. בעת ברכת "שהחיינו" על קריאת-המגילה ביום יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציא ידי חובה (כדלהלן).

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום³¹⁰.

י. מי שאין לו מגילה כשרה ולא ישמע את קריאתה ממגילה כשרה לא בלילה ולא ביום - לא יברך "שהחיינו" על מצוות היום ולא על עיצומו של יום³¹¹.

יא. בקריאת-המגילה בציבור, הקורא מברך ומוציא ידי-חובה את הציבור בברכותיו³¹². הקורא צריך לכוון להוציא את הקהל ידי-חובה וכן הקהל צריכים לכוון לצאת ידי-חובה (אולם גם אם לא כיוונו לכך בפירוש - יצאו ידי חובה)³¹³314. הקהל עונים "אמן" בסיום הברכות אך לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו"³¹⁵.

יב. הקורא את המגילה בלחש יחד עם בעל-הקריאה מתוך מגילה כשרה³¹⁶, יכול לברך את ברכות המגילה שלפניה ושלאחריה בעצמו³¹⁷.

יג. את הברכות מברכים בעמידה וגם השומעים

309. ספר המנהגים ע' 73.

310. מג"א ר"ס תרצב. וראה עוד פמ"ג א"א שם. קצושו"ע סי' קמא סי"ב. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תד.

311. ראה מג"א סי' תרצב סק"א. ואף שיש חולקים, כמובא במשנ"ב שם סק"א וביה"ל שם ד"ה ושהחיינו, מכל מקום ספק ברכות להקל. וע"ע בפסקי תשובות שם סוף אות ג. וש"ג.

312. ראה שו"ע אדה"ז סי' ריג סי"ו.

313. לפי שו"ע אדה"ז סי' ס"ה. סי' תקפט ס"ט.

314. שו"ע סי' תרצ סי"ד.

315. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב. ושם, שאם ענו "ברוך הוא וברוך שמו" - לא יצאו י"ח אף בדיעבד.

316. ראה להלן בפנים כ"ג.

317. ראה שו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' לג. יסוד ושורש העבודה שער יב פ"ד. ולענין ברכה שלאחריה - ראה א"א בוטשאטש סי' תרצב. וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות שם אות ה.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר, שהיה מברך את הברכות בעצמו יחד עם בעל-הקריאה וממהר לסיימן לפניו, כדי לענות אמן על ברכתיו (וע"ד המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תריט ס"ח) - ארחות מנחם ע' קכא וראה בהערות שם.

צריכים לעמוד³¹⁸. וכן כשקוראים ביחיד הן המברך והן השומע עומדים בשעת הברכה³¹⁹.

לענין עמידה בעת הקריאה - ראה להלן סנ"ו.

ד. כשקוראים את המגילה ללא מנין מברכים את הברכות שלפניה אך לא את ברכת "הרב את ריבנו" שלאחריה³²⁰, ויש שכתב שמכל מקום נכון לאומרה בלא שם ומלכות³²¹.

טו. לאחר קריאת-המגילה [וברכת "הרב את ריבנו"] אומרים את פיוט "שושנת יעקב", ויש להקפיד לאומרו במילואו ולא להסתפק בשירה קצרה³²².

טז. גם כשאין מנין, יש לאחד לברך עבור כולם, משום "ברוב עם הדרת מלך"³²³.

יז. מי שכבר יצא ידי חובה בעצמו וקורא את המגילה בכדי להוציא ידי-חובה את מי שלא שמע - יברכו השומעים ולא הקורא³²⁴ וטוב שאחד מהם יברך עבור כולם³²⁵.

אם אינם יודעים לברך - יברך הקורא עבורם³²⁶, ויכול גם ללמד את אחד מהם לומר הברכה ולבטא עבורו כל מילה והוא יחזור אחריו ויוציא את שאר חבריו³²⁷.

יח. הקורא לנשים והוא גם יוצא ידי חובתו בקריאה זו³²⁸ - מברך הוא את הברכות ופוסט את הנשים. ובאם כבר יצא ידי חובתו - מוטב שכל אחת מהנשים תברך בעצמה³²⁹, במעומד³³⁰. וי"א שאשה אחת תברך לכולן³³¹. אם אין בין הנשים מי שיכולה לברך - יכול הקורא לברך עבורן (וראה להלן נוסח הברכה)³³².

יט. לענין נוסח הברכה בקריאה לנשים (כאשר הקורא כבר יצא ידי חובתו) ישנם כמה דעות, יש אומרים שהברכה היא "לשמוע מגילה", וכך המנהג הרווח למעשה³³³, אך יש אומרים שלמנהגנו מברכות גם הנשים "על מקרא מגילה"³³⁴, או "לשמוע מקרא מגילה"³³⁵, אך בכל אופן באיזה נוסח שאמרו - יוצאים ידי חובת הברכה. ובאם קורא להם יחד עם ילדים שהגיעו לחינוך המסוגלים להקשיב לכל המגילה, יכול הקורא לברך לכולם "על מקרא מגילה"³³⁶.

כ. בקריאה לנשים אין מברכים (בשם ומלכות) ברכת "הרב את ריבנו", שאין מברכים ברכה זו אלא כשיש מנין גברים (כמובא לעיל סי"ד)³³⁷.

אופן הקריאה

כא. **אופן הקריאה לכתחילה** < יש להיזהר לקרוא את המגילה בדקדוק נכון ובהגייה נכונה³³⁸,

318. מג"א סי' תרצ"א ומחה"ש שם.

319. פרי מגדים אשל אברהם ריש סי' תרצ.

320. רמ"א סי' תרצ"ח ובסי' תרצ"ב סוס"א. סידור אדה"ו. וראה נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ו הע' 5, שאף שרבותינו נשיאנו נהגו לברכה גם ביחיד - א"י הוראה לרבינו, שכן הובאה הנהגה זו בספר המנהגים ע' 74, וכפי שצוין שם בהע' 8: "מובן שאין זה הוראה לרבינו". וראה גם הלכות ומנהגי חב"ד ע' 162 ובהע' 122. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ס"וע' לג ובהע' 168.

321. כף החיים סי' תרצ סקכ"ד.

322. שכן "צריך שיאמר 'ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל', וצריך שיאמר גם 'חרבונה וזכור לטוב' - שו"ע סי' תרצ סט"ו.

323. ראה שו"ע אדה"ו סי' ריג סוס"ו, לפי מג"א סי' תרפט סק"י. וראה בציונים שבמהדורה החדשה שם הע' עח.

324. מג"א סי' תרצ"ב סק"ב ומחצית השקל שם.

325. לפי המובא לעיל בסעיף הקודם.

326. לפי שו"ע אדה"ו סי' רעג ס"ו.

327. ויכול לומר " . וציונו על מקרא מגילה" וכן את ברכת "שהחינו", שכן מכח דין "ערבות" נחשב כמחויב בדבר (לפי שו"ע אדה"ו סי' קסז סכ"ג).

328. ראה שו"ע אדה"ו סי' תפד ס"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמברך לבטלה, כיון שהן עונין אחריו כל מילה ומילה, והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 3. שיעורי הלכה למעשה סי' עא אות ג. ולכאורה אפשרות זו עדיפה, שבכך מלמדו לברך בעצמו ולא רק מברך עבורו מדין ערבות. ויל"ע.

328. אכן לכתחילה אין לעשות כן, אלא ישמע קריאת המגילה בבית-הכנסת ברוב עם וכי ורק אחר כך יקרא לנשים, ואם קורא להם לפני שהולך לבית-הכנסת, כיוון שלא לצאת ידי חובה בקריאה זו (וע"ד מבצע שופר - ראה במה שכתבנו בזה במדריך לראש-השנה תשפ"ד פי"ו ס"ט ובהערה שם).

329. ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' נג-נד. פסקי תשובות סי' תרצב ס"ו. שבח המועדים פ"ח הע' 27*.

330. משנ"ב סי' תרצ סק"א.

331. הליכות שלמה פי"ט ס"ג. ראה בהמצוין בנתיבים בשדה השליחות שם סי"ה הע' 7.

332. ראה נתיבים בשדה השליחות שם בפנים ובהע' 6.

333. נתיבים בשדה השליחות שם סי' ובהע' שם.

334. כשיטת הפר"ח סי' תרפט סק"ט. וכן דעת הגר"מ "שאכניז ע"ה, נתבארה בהרחבה בקונטרס שערי תפלה ומנהג - פורים (כפר חב"ד תשע"ד) סי' י. וראה גם קובץ יגדיל תורה שנה ה' ע' קעה ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 162 הע' 121.

335. ראה נתיבים בשדה השליחות שם סי' ובהערות שם. וס"ג.

336. ולכאורה עדיף שיעשה כן, כדי לכלול בנוסח הברכה גם את הנשים וגם את הילדים.

337. ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ג דבר הלכה אות ג, ודלא כמ"ש במקרא קודש פורים סי' לה. ויש להאריך בזה. ואכ"מ.

338. היינו בהקפדה על היגוי נכון, בשוא נע ושא נח, דגש ורפוי,

באופן שלא ישתנה משמעות הענין (כדלהלן), וכן יש להשתדל לקרוא במתינות, באופן שלא יחסירו השומעים תיבה או אפילו אות אחת מן הקריאה, שבזה אינם יוצאים ידי חובה אף לא בדיעבד (אלא אם כן משלימים זאת מתוך מגילה כשרה)³³⁹.

כב. לכתחילה יש לקרוא את המגילה בטעמים כראוי³⁴⁰, ובאם אין מי שיוודע לקרוא בטעמים, יסייעו בידו בקריאתה ע"י סימנים וכיו"ב, ובאם גם זה אי אפשר - יקראוה ללא טעמים³⁴¹.

כג. יש להיזהר לכתחילה לקרוא את המגילה כולה מתוך הכתב³⁴², ואפילו אם הביט בכתב לפני שקרא את המילה בעל-פה נחשבת כקריאה על פה³⁴³, ולכן יזהר גם שלא ישתמש בחומש לצד המגילה שיעיף בו

מבטו תוך כדי קריאה, שקשה להיזהר שלא יוציא מפיו מילים קודם קריאתם במגילה³⁴⁴.

כד. בעיקר יש להיזהר בזה בעת מעברי עמוד ושורה, וכן בקריאת עשרת בני המן, שיש להקפיד לקרוא את תיבות "ואת" מתוך הכתב, שלא יטעו בזה מחמת מהירות הקריאה, שצריכה להיות בנושמה אחת (כדלהלן סמ"ב)³⁴⁵, ולכתחילה ישתדלו גם לקרוא כל שם של בן המן עם תיבת "ואת" המתאימה לה³⁴⁶.

כה. טעויות בקריאה < הקורא בעל-פה יצא ידי חובתו בדיעבד, כל עוד קרא את רוב המגילה מתוך הכתב³⁴⁷.

כו. אם טעה הקורא בניקוד, בדקדוק או בטעמים באופן ששינה את משמעות הענין - לא יצא, ומחזירים אותו לקרוא שנית כהגון³⁴⁸. אבל אם אין זה משנה את משמעות הענין³⁴⁹ - אין מחזירים אותו³⁵⁰.

כז. במקום שטעה באופן ששינה ממשמעות הענין - צריך לחזור למקום הטעות ולקרוא משם כראוי, כיון שנחשב כאילו דיגל אותה תיבה שטעה בה, ואם לא חזר - לא יצא וצריך הקורא לחזור שוב על הקריאה בלא ברכה³⁵¹. בדיעבד, אם לא חזר הקורא - צריך השומע לשמוע שוב את הקריאה אך ללא ברכה³⁵², אלא אם כן תיקן לעצמו את הטעות תוך כדי הקריאה, אפילו מתוך חומש³⁵³.

וכן שלא יחליף בין מלעיל למלרע, כגון בתיבת "באה", שפעמים קריאתה מלעיל, שמשמעותה לשון עבר, ופעמים קריאתה מלרע, שמשמעותה לשון הווה, ולכן לדוגמא בפסוק (א, יז): "לְהִבִּיא אֶת יְשֵׁתֵי הַמִּלְכָּה לְפָנָיו וְלֹא בָּאָה" קורא מלעיל, ואילו בפסוק (ב, יג): "וּבְזֶה הַבְּעֵרָה בָּאָה אֶל הַמִּלְכָּה" קורא מלרע. וכן בפסוק (ב, יד): "בְּעֵרֶב הַיָּמָּה וּבִבְקָר הַיָּמָּה" קורא מלרע. וכן שיקרא בניקוד הנכון, שלא יטעה לקרוא "ומרדכי יָשָׁב", במקום "יושב", או "והמן נָפַל" במקום "נופל". וראה שערי תשובה סי' תרצ"א, שלכן צריך לחזור אחרי בעל קריאה היודע ומכיר היטב את כללי הדקדוק והקריאה, ובאם הקורא אינו בקי בכללים אלו יש שאלה על הברכה, ולכן יעמידו לידו אדם שיעקוב היטב מתוך החומש ויחזירו כשטועה.

339. ראה שו"ע סי' תרצ"ג. מג"א שם סקט"ו. משנ"ב שם סק"ה וסקמ"ח וביה"ל ד"ה אין מדקדקין. כף החיים שם סק"ב וסקט"ז. וראה גם הליכות מועד, הל' פורים, פ"ד ובהע"ו.

340. שערי תשובה שם. כף החיים שם סק"ל.

341. אודות סדר העדיפויות באופן קריאת המגילה למי שאינו יודע לקרוא עם טעמים, נאמרו כמה דעות בפוסקים: במג"א סי' תרצ"א סק"י מבואר שאם אינו יודע לקרוא בטעמים, יעמוד לידו אדם אחר שיקרא לפניו את המגילה עם הטעמים, ובשעת הדחק, שאין מי שיכול להקרותו, מותר לכתוב את הטעמים (בעיפרון) ע"ג המגילה עצמה, ובעדיפות שלישית (כפי הנראה מהרצאת דבריו, דלא כמו שהבין בדבריו בקסת הסופר סי' כח ס"ח). וע"ע לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' לא ובהערות שם. ואכ"מ - שיקראנה בלא טעמים. אבל לדעת פוסקים אחרים (ראה ערוך השולחן שם סק"ד. שערי אפרים שער ו סנ"ח. קיצושו"ע סי' קמא ס"ח) מוטב לכתחילה לקרוא ללא טעמים מאשר לכתובם במגילה.

ולמעשה, כיון שקשה הדבר שאחר יקרא לו מבלי שיאבד כוונתו ויכול לשמוע המגילה מפי הקורא (וכמ"ש בפתחי שערים לשער אפרים שם ובקיצושו"ע שם). מה גם, שיש שהגונו לכתחילה לקרוא את המגילה ללא טעמים (ראה בהמצוין בלוח יומי שם). לכן מוטב לקרוא ללא טעמים, אך אם אפשר בקל לסייעו ע"י סימנים וכיו"ב - כמובן שעדיף ויקרא בטעמים.

342. שו"ע שם.

343. שו"ת התעוררות תשובה סי' תפח. וראה גם משנ"ב סי' תרצ"א סק"ל. אבל ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' יט שנסתפק בה מסברא לענין קריאת-התורה.

344. אשל אברהם בוטשאטש סי' קמב (לענין קריאה בתורה). וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות סי' תרצ"א סוף אות ב.

345. בן איש חי פרשת תצוה אות ט.

346. כף החיים סי' תרצ"א סקט"ז.

347. שו"ע שם.

348. ראה בזה לענין קריאת התורה באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סי' קמב. הלכה ברורה סי' קמב ס"א-ב. אבל ראה הליכות שלמה הל' תפלה פ"ב סכ"ד [ומה שמוכיח כן בהע' לה מוא דקרא "ואהבת" במלעיל יצא י"ח - דין זה עצמו צריך מקור ואינו מוסכם כלל. ואכ"מ]. פסקי תשובות סי' קמב סוף אות ה ובהע' 16 [וצ"ע ציונו להא"א].

349. כגון שקרא 'יהודיים' במקום 'יהודים', וכיו"ב.

350. שו"ע סי' תרצ"ד ובמשנ"ב סק"ג. וראה ביאור הלכה שם ד"ה אין מדקדקין.

351. שם. וראה שו"ע שם ס"ו לענין חזרה למקום שטעה.

352. בשל מחלוקת הפוסקים בדבר שהובאה בשו"ע שם באם צריך לחזור - ביה"ל שם. כף החיים שם סקט"ז.

ומכל מקום באם לא הצליח לשמוע את הקריאה שוב נראה שיש לו על מי לסמוך שיצא בדיעבד - ראה ערוך השולחן סי' תרצ"א סק"ב, שאם לא החזירוהו אינו מעכב בדיעבד, וכ"ד עוד אחרונים.

353. ראה פסקי תשובות סי' תרצ"א סוף אות ח ובהע' 65 שם.

כח. באם הקורא לא קרא לפי כל כללי הדקדוק אולם משמעות המילים מובנת לשומעים, מאחר שרגילים לדבר כך - הקלו הפוסקים שיצא בזה ידי חובתו ואינו צריך לחזור.³⁵⁴

כט. מי שהיה מסופק אם החסיר בשמיעתו תיבה אחת במגילה או שנסתפק אם טעה הקורא באופן ששינה ממשמעות הענין: בקריאת הלילה אינו צריך לחזור ולקרוא, אבל בקריאת היום נכון להחמיר ולחזור ולקרוא [או לשמוע שוב את הקריאה] בלא ברכה.³⁵⁵ בדיעבד, אם לא שמע שוב את הקריאה - יש לו על מי לסמוך שיצא ידי חובה בקריאה הראשונה.³⁵⁶

הפסק בקריאה

ל. איסור ההפסק < אין מפסיקים בדיבור מתחילת הברכות שלפני קריאת-המגילה עד לאחר סיום הברכה שלאחריה.³⁵⁷

לא. הן הקורא והן השומעים אסורים להפסיק בין הברכות לתחילת הקריאה וכן בין הקריאה לברכה שלאחריה.³⁵⁸ ואם הפסיק בדיבור בין הברכה לתחילת הקריאה - חוזר ומברך.³⁵⁹

לב. כן אסור הן לקורא והן לשומע להפסיק בין סיום הקריאה לברכה שלאחריה.³⁶⁰ אולם אם הפסיק - לא הפסיד הברכה, ויכול לאומרה בשם ומלכות.³⁶¹ כל זמן שלא הסיח דעתו.³⁶²

לג. הפסק לקורא < לכתחילה אין לקורא להפסיק

בדיבור באמצע קריאת-המגילה³⁶³, אך בדיעבד, אם הפסיק - יצא.³⁶⁴

לד. לכתחילה אין להפסיק באמצע הקריאה גם אם כבר יצא ידי חובה בעצמו וקורא רק כדי להוציא אחרים, אך במקום צורך גדול יכול להפסיק.³⁶⁵

לה. איסור ההפסק הוא כשמפסיק שלא מענין המגילה, אבל הפסקה בענינו של יום ודאי מענין המגילה - מותרת, ודאי כשיש צורך בדבר.³⁶⁶ ולכן, הקורא את המגילה וצריך להכריז את מספרי העמודים ולהדריך את הקהל וכיו"ב - מותר לו לעשות כן כשיש בזה צורך (ועכ"פ "בין הפרקים").³⁶⁷

לו. מעיקר הדין מותר לקורא לענות לדבר שבקדושה באמצע הקריאה ולחזור לקריאתו, ודין ההפסק בזה הוא כמו המפסיק בברכות קריאת-שמע.³⁶⁸

ומכל מקום השומע לא יפסיק אם הקורא ממשיך בקריאתו, אלא אם כן יש לפניו מגילה כשרה, שיוכל לקרוא בעצמו מה שהחסיר בינתיים בשמיעתו (וכדלהלן סי"ג).³⁶⁹

לז. הפסק לשומע < השומע את המגילה אסור לו להפסיק כלל בדיבור עד לאחר סיום הקריאה (והברכה שלאחריה), ואף בדיעבד לא יצא, שהרי מחויב לשמוע כולה ואין לו להחסיר אפילו אות אחת.³⁷⁰ ולכן באם הפסיק באמצע קריאת-המגילה - ישמע את קריאת-המגילה שוב, אך לא יברך על קריאה זו.³⁷¹ אלא אם

354. ראה שו"ת בית אבי' ח"ה סי' יז. שו"ת אגרות משה ח"ה אורח סי' ד (לענין קריאת-שמע). וראה בהרחבה פסקי תשובות סי' תרצ אורח ובהע' 64. וש"נ.

355. נטעי גבריאל שם סי"ד. לוח יומי הע' 79. ושם, דאם ברי לו שהקורא לא טעה אלא שיש המכחישים אותו - א"צ להחמיר ולשמוע המגילה שוב.

356. כנ"ל בסעיף הקודם וש"נ.

357. ראה שו"ע סי' תרצב ס"ב ומשנ"ב שם סק"ט.

358. משנ"ב שם.

359. ראה משנ"ב שם. שו"ע אדה"ז סי' רו ס"א. וראה הל' פורים מהגורמ"ש אשכנזי ע"ה (שהובאו בכפר חב"ד גלין פורים תשע"ה) שלכאורה חוזר רק על ברכת "על מקרא מגילה", שהיא על עצם המצוה, ולא על עצם היום. וכ"כ בהליכות מועד, הל' פורים, פי"ד הע' עב, שלא יחזור לברך "שעשה נסים" ו"שהחיינו", משום שיש פוסקים הסוברים שמברכים ברכות אלו על עיצומו של יום וממילא אינם שייכים לקריאת-המגילה דוקא - ראה ביה"ל שם ד"ה ושהחיינו.

360. משנ"ב שם.

361. שע"צ שם סק"ב. וראה מקראי קודש (הררי) פ"ט סי"א ובהע' מח.

362. ברכת הבית, שערי בינה סי"ח.

363. שו"ע סי' תרצב ס"ב. משנ"ב שם סק"ט.

364. משנ"ב שם סק"ט.

365. ראה פסקי תשובות סי' תרצב אות יא. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כח.

366. ראה משנ"ב סי' תרצ סקמ"ז ובשעה"צ שם סקמ"ג.

367. ראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' אל"ב ע' 60 ואילך. נתיבים בשדה השליחות פט"ז 13 (מיוסד על המובא במשנ"ב שם, שדינו כמו בקריאת שמע שמוטר להפסיק בין הפרקים מפני הכבוד, וע"ש בשער הציון סק"א מה נחשב בין הפרקים במגילה, שמהר"ש קלוגר כתב ש"פרקי" המגילה הם: מתחילתה עד "איש יהודי" ובין "איש יהודי" ל"בלילה הוא" ואילו במחצית השקל שם סק"ד כתב שהפרשיות הסתומות נחשבים פרקים.

368. מג"א סי' תרצב סק"ד בשם שלטי גיבורים ברכות ז, ב מדפי הרי"ף אות ז. משנ"ב שם סק"ט.

369. לפי המצוין בהערה הקודמת.

370. שו"ע סי' תרצב ס"ב. משנ"ב שם.

371. כיון שיש דעות הפוסקים שיצא - ראה משנ"ב סי' תרצ סק"ט. ביה"ל שם ד"ה אין מדקדקין.

כן הסיח בינתיים דעתו מן הקריאה, שאז עליו לברך על הקריאה³⁷².

לענין השלמת מה שהחסיר מתוך המגילה שלפניו - ראה להלן ס"ג.

לח. מי שאיחר לבית-הכנסת והגיע לקריאת-המגילה לאחר שכבר התחיל הקורא את הברכות - יזדרז לברך בעצמו לפני שהקורא יתחיל בקריאת-המגילה, ואם לא יספיק, אזי באם יש לפני מגילה כשרה - יברך בעצמו ויקרא בעצמו מתוך המגילה עד שיגיע למקום שאוחז בו הקורא, ואם אין לפניו מגילה כשרה - לא יברך בעצמו אלא יכוין לצאת מהקורא, ואם יהיה לו פנאי יברך בזריזות "בין הפרקים"³⁷³, לפחות ברכת "על מקרא מגילה", ומכל מקום גם אם לא יברך - יצא ידי חובתו, שברכות אינן מעכבות³⁷⁴.

הנהגות בקריאה

לט. יש הנוהגים לקרוא את הפסוקים דלהלן בניגון הטעמים של מגילת איכה: "אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל" (ב, ו), "והמלך . . והעיר שושן נבוכה" (ג, טו), "ומרדכי ידע . . זעקה גדולה ומרה" (ד, א), "אבל גדול . . שק ואפר יוצע לרבים" (ד, ג), "ובכן . . וכאשר אבדתי אבדתי" (ד, טז)³⁷⁵.

מ. הקורא מגביה את הקול במילים "בלילה" הוא נדרה שנת המלך" (ו, א)³⁷⁶.

מא. בפסוק (ח, יא): "להרוג ולאבד" נוהגים לכפול ולקרוא: "להרוג ולאבד, ולהרוג ולאבד", וכן בפסוק (ט, ב): "ואיש לא עמד בפניהם" כופלים "ואיש לא עמד בפניהם, ואיש לא עמד לפניהם"³⁷⁷. אך אם לא עשה כן - אין זה מעכב ויצא ידי חובה³⁷⁸.

מב. את עשרת בני המן קוראים בנשימה אחת,

372. כדלעיל בפנים ס"ב.

373. משנ"ב ס' תרצב סק"ו. וראה לעיל הע' 367 מה הם "בין הפרקים".

374. נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ט ס"ג-ד.

375. כך נהג הרב מרדכי שוסטרעמאן ע"ה בקריאתו בפני כ"ק אדמו"ר (מראות קודש יום פורים תשמ"ז, ליל יום פורים תשמ"ח. סידור שער מנחם ע' שצה). וכן נהגו כל בעלי-הקריאה בבית-חיינו.

376. מנהגי מהרי"ל הלכות פורים - והובא בדרכי משה ס' תר"צ ובמג"א שם סק"ו.

377. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד ע' רנח ואילך.

378. כיון שאינו משנה את המשמעות.

לכתחילה החל מ"חמש-מאות איש" ועד "עשרת", ואם לא יכול להחזיק נשימה מ"חמש-מאות איש" - יתחיל מ"ואת פרשנדתא", ובדיעבד, יצא ידי חובה גם אם הפסיק באמצע בנשימה³⁷⁹.

מג. מנענעים את המגילה כשאומרים "האגרת הזאת" (ט, כו), "אגרת הפורים הזאת השנית" (שם כט)³⁸⁰.

מד. במנהגים אלו³⁸¹ ינהגו גם כל מי שלפניו מגילה כשרה וקורא מתוכה ביחד עם בעל-הקריאה³⁸².

מה. יש נוהגים ששני אנשים עומדים מימין ומשמאל בעל-הקריאה בשעת הברכות וקריאת-המגילה³⁸³.

ודאה עוד להלן ס"ג ואילך אודות הנהגת הציבור בעת הקריאה.

הקריאה בציבור

מו. הגם שכל עשרה אנשים נחשבים לציבור, אולם "ברוב עם הדרת מלך", ולכן גם מי שיש לו מניין, מצוה עליו לקרוא את המגילה בבית-הכנסת, בציבור גדול³⁸⁴.

מז. בית-כנסת שיש בו כמה חדרים, צריכים הכול להתאסף למקום אחד ולשמוע יחד את המגילה, משום "ברוב עם הדרת מלך"³⁸⁵. עם זאת, אין חובה על מניינים המתקיימים בקביעות בבתי-כנסת קטנים להתקבץ כולם לבית-הכנסת הגדול לקריאת-המגילה³⁸⁶.

מח. כמו כן, גם במקום שאין מנין, כדאי לשמוע

379. רמ"א ס' תרצ סט"ו ומשנ"ב שם.

380. ספר המנהגים ע' 73. אגרות קודש חי"ב ע' א. וראה בארחות מנחם ע' קכו שכמה פעמים הבחינו שכ"ק אדמו"ר היה מנענע את המגילה בפעם השנייה יותר מבפעם הראשונה.

381. מלבד המנהג להגביה קולו באמירת "בלילה ההוא" וגו', השייך לקורא בלבד. וראה להלן בפנים לענין קריאת הציבור את עשרת בני המן בנשימה אחת.

382. וכך נהג כ"ק אדמו"ר - ראה ארחות מנחם ע' קכה.

383. מקור חיים ס' תרצב סק"ג. בן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה ס"ד. נטעי גבריאל שם פמ"ב ס"א.

384. מג"א ס' תרצ סק"ג.

וכן מי שאין לו מקום קבוע לתפילתו ומתפלל בדרך כלל בכמה בתי-כנסיות, ישמע קריאת המגילה בבית-הכנסת בו מספר המתפללים גדול יותר - לפי משנ"ב ס' תרפז סק"ו ובושעה"צ שם סק"ו.

385. לפי משנ"ב שם. ועייני פסקי תשובות על אתר. וש"נ.

386. ראה משנ"ב שם.

במעמד עוד אנשים ולא שכל אחד יקרא לבדו, וכן שאחד יברך לכולם.³⁸⁷

מט. אודות קריאת-המגילה לנשים, שאף הן חייבות בקריאתה³⁸⁸ - לכתחילה, מוטב שתשמענה הנשים את המגילה ברוב עם יחד עם הגברים בבית-הכנסת³⁸⁹, אולם ניתן גם לקרוא עבורן בנפרד.

ויש לשקול זאת בהתאם לאפשרות שמיעת הקריאה במילואה בבית-הכנסת, שאם יש חשש שלא תשמענה כראוי בבית-הכנסת - מוטב שלכתחילה ישמעו את הקריאה בנפרד.³⁹⁰

אופן שמיעת המגילה

ג. גם אדם שאינו מבין לשון-הקודש יוצא ידי חובה בשמיעת קריאת-המגילה בלשון-הקודש ואין צריכים לקרוא עבורו בלשונו.³⁹¹

נא. אפשר לקרוא במיוחד עבור מי ששומע באמצעות מכשיר שמיעה בלבד, אבל אין לברך על קריאה זו.³⁹²

נב. אין יוצאים ידי חובה בקריאת-המגילה בשמיעה באמצעות מקול, ודאי שלא דרך טלפון או רדיו וכיו"ב.³⁹³

הנהגת הציבור

נג. מגילה כשרה > ראוי ונכון להקשיב לקריאת השליח-ציבור מתוך מגילה כשרה.³⁹⁴

נד. פשיטת המגילה כאגרת > לפני קריאת-המגילה, פושטים את המגילה וכופלים

אותה כאגרת לשלשה חלקים³⁹⁵, הן הקורא³⁹⁶ והן השומעים שיש להם מגילה כשרה³⁹⁷, ויש לעשות זאת קודם ברכות המגילה, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכות לקריאה.³⁹⁸

נה. בעת פשיטת המגילה יש להיזהר שלא יגע הקלף ברצפה ושלא יהיה תלוי באוויר.³⁹⁹

לענין נגיעה בקלף המגילה - ראה לעיל פ"ו סל"ג.

נו. עמידת הקורא והציבור > מן הדין אין חובה לעמוד בשעת קריאת-המגילה⁴⁰⁰, ולכן הציבור יכולים לשבת בעת הקריאה, אולם בעל-הקריאה צריך לעמוד, מפני כבוד הציבור⁴⁰¹. אם קשה לו לעמוד - ניתן להקל לו להישען⁴⁰², ואם גם זה אינו מועיל - רשאים הציבור למחול על כבודם וליתן לו רשות לשבת.⁴⁰³

למרות האמור, נכון שגם הציבור יעמוד בשעת הקריאה בציבור⁴⁰⁴. וכך הקפידו כ"ק אדמו"ר הרי"צ⁴⁰⁵ וכ"ק אדמו"ר⁴⁰⁶.

במקום שאין מנין - אין הציבור צריכים כלל לעמוד⁴⁰⁷, ואף בעל-הקריאה יכול לשבת.⁴⁰⁸

נד. כוונה לצאת י"ח > לכתחילה צריכים השומעים לכוון לצאת ידי חובת קריאת-המגילה וכן הקורא צריך להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתם, וראוי לעורר על כך, ואפשר גם לומר לפני הברכה שמקיימים כעת את מצות

395. ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה.

396. שו"ע סי' תרצ ס"ז.

397. ספר המנהגים ע' 73. וראה כף החיים סי' תרצ סק"ד. ארחות מנחם ע' קכא הע' 36.

398. משנ"ב סי' תרצ סקנ"ו מפמ"ג. וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 30.

399. משנ"ב שם.

400. לענין עמידה בשעת ברכות המגילה - ראה לעיל בפנים סי"ג.

401. שו"ע סי' תרצ ס"א ובכף החיים שם סק"ב.

402. ביאור הלכה שם ד"ה אבל.

403. בפרט אם מדובר באדם חשוב ונכבד שלכבוד גדול הוא לציבור שיקרא עבורם אף במישוב מאשר שיקרא אחר מעומד - כף החיים שם סק"ה.

404. ראה סי' תניא סי' מ.

405. רשימות דברים ח"א ע' קפז.

406. ארחות מנחם ע' קכג.

407. ראה הליכות שלמה פכ"א הע' 9.

408. כיון שהעמידה היא רק מצד כבוד הציבור, ובדליכא ציבור אין חובה. וראה גם כף החיים שם סק"ג.

387. כלדעיל בפנים סט"ז.

388. ראה לעיל בפנים פ"ו ס"ג.

389. ראה דרכי משה סי' תרצ סק"ח בשם האור זרוע סי' שסח. קיצור שו"ע סי' קמא ס"ז.

390. ראה פמ"ג סי' תרפס א"א סק"א.

391. שו"ע סי' תרצ ס"ח. משנ"ב שם סק"ז.

392. נתיבים בשדה השליחות שם ס"ח ובבירורי הלכה שם בסוף הסימן, ושם, אם מי שהוא כבד שמיעה יכול להוציא אחרים ידי חובתן בקריאה.

393. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קכו. הליכות שלמה מועדים פ"ט ס"א. פסקי תשובות סי' תרפס אות ג. וש"נ. וראה בהרחבה בשיטת כ"ק אדמו"ר בזה בנתיבים בשדה השליחות פט"ז ס"ז ובבירורי הלכה סי' יג. וש"נ.

394. פמ"ג אשל אברהם סי' ט. תרפס. משנ"ב סי' תרצ סוסקכ"ו. וע"ע להלן בסעיף הבא. וראה לעיל בפנים סי"ב לענין הברכות.

קריאת-המגילה, ומודעות זו נחשבת ככוונה לצאת ידי חובה.

נח. עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם התאספותם בבית הכנסת או במקום מיוחד לצורך שמיעת המגילה וודאי בהקשבתם לקריאה ככוונה לצאת ידי חובת המצוה⁴⁰⁹.

נט. קריאה יחד עם הקורא < כאשר קוראים במנין, נוהגים שכל אחד שיש לו מגילה כשרה קורא לעצמו בלחש⁴¹⁰, ובפרט בבית-כנסת שיש בו רעש ובלבול, ועלול להפסיד שמיעת כמה מילים, שכך יוכל להשלים מתוך המגילה הכשרה שלפניו (כדלהלן ס"ג)⁴¹¹. אולם צריך לשים לב לקרוא מילה במילה יחד עם בעל-הקריאה⁴¹².

ס. מי שאין לו מגילה כשרה ומקשיב מתוך חומש וכיו"ב - לא יקרא יחד עם בעל-הקריאה, כדי שיצא ידי חובת שמיעה ממגילה כשרה, מלבד באם צריך להשלים מילים שהחסיר, כדלהלן ס"ג.

סא. שמיעת המגילה < מי שהיה מסופק אם החסיר בשמיעתו תיבה אחת במגילה או שנסתפק אם טעה הקורא באופן ששינה ממשמעות הענין - ראה לעיל סכ"ט.

סב. ריכוז < אדם השומע את המגילה ובאמצע פונה במחשבתו לדברים אחרים, וודאי אם מנמנם לרגע וכשמתעורר מגלה שהקורא כבר המשיך מבלי שישים לב - לא יצא ידי חובה, גם אם עומד בסמוך לקורא. ולכן עליו להשלים את המילים שלא שמע מהמגילה שלפניו עד ששיג את הקורא ומשם ימשיך לשמוע⁴¹³.

מסיבה זו, כאשר קוראים את המגילה בפני ציבור שיש חשש שלא יהיו מרוכזים מספיק בקריאה, יש להודיעם תחילה על חשיבות ההקשבה למגילה ולתת להם מגילות מודפסות בכדי שיוכלו לעקוב אחרי הקריאה.

סג. השלמת מילים שהחסיר בשמיעתו < כאמור, אם יש לפניו מגילה כשרה יכול להשלים את המילים שהחסיר תוך כדי הקריאה עד ששיג את הקורא וימשיך לשמוע⁴¹⁴. ובמקרה שאין לו מגילה כשרה - יכול להשלים גם מתוך החומש⁴¹⁵.

סד. הנהגות בעת הקריאה < השומעים שיש להם מגילה כשרה נוהגים אף הם במנהגי הקריאה, כדלעיל סמ"ד.

סה. נוהגים להכות את המן כשמזכירים אותו במשך הקריאה בתוספת איזה תואר: 'האגני', 'הרע' וכיו"ב⁴¹⁶, ולשם כך בעל-הקריאה יעצור ולא ימשיך בקריאתו עד שיסתיים רעש ההכאה.

סו. נוהגים לומר ארבעה פסוקים בקול רם: "איש יהודי" וגו' (ב, ה), "ומרדכי יצא" וגו' (ח, טו), "ליהודים היתה אורה" וגו' (שם טז), "כי מרדכי היהודי" וגו' (י, ג), ולאחר מכן חוזר השליח-ציבור וקורא פסוקים אלו⁴¹⁷, וגם מי שיש לו מגילה כשרה קורא אותם עם הציבור (ולא עם הבעל קורא)⁴¹⁸.

סז. גם הציבור (גם מי שאין לו מגילה כשרה) משתדלים לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת⁴¹⁹.

414. קיצושו"ע סי' קמא סי"ב ומסגרת השולחן שם סק"י.

415. ראה ביה"ל סי' תרצ ס"ג ד"ה דוקא. פסקי תשובות סי' תרפט אות ז (אבל ראה שר"ת עמק התשובה ח"ג סי' סא, שאין זה מועיל באם לא שמע את תחילת המגילה או סופה או כשהחסיר ענין שלם. ואכהמ"ל).

416. להגדרות 'תחילה וסוף' ו'ענין שלם' - ראה לעיל פ"ו סכ"ו ובהערות שם.

417. ספר המנהגים ע' 73. וראה המובא באוצר מנהגי חב"ד ע' רנו ואילך.

418. כ"ק אדמו"ר היה מכה ברגלו בכל פעם שנוכר המן במגילה אלא שבכולם הכה קלות ואילו כשנוכר באיזה תואר היה מרבה להכות - ראה הנהגות שונות בזה בארחות מנחם ע' קכד.

419. רמ"א סי' תרצ ס"ד וסי"ז.

418. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה.

419. כשיטת הגאון הרונגצ'ובי בצפנת פענח על הרמב"ם השמטות לח"ג.

409. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ה. משנ"ב סי' תרצ סקמ"ט.

410. ולתחילה ישמע לאוזניו מה שקורא, אך יזהר שלא יפריע לשמיעת הזולת.

411. פמ"ג סי' תרצ מש"ז סק"ו. משנ"ב שם סקכ"ו.

412. ומקיים 'ברוב עם' על ידי שמיעה מהחזן מילה במילה. ולהעיר ממנהגו בהפטרות, לפי שו"ע אדה"ז סי' רפד סי"א ובמוסגר שם.

וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 58, שאפילו שקשה לשמוע ולקרוא יחד, אך כתב אדה"ז סי' תקצ ססי"ד, בענין שמיעת כמה קולות שופר, ש"חביב הוא על השומע לפי שאינו אלא פעם בשנה הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות, ולכאורה ה"ה במגילה.

413. לפי שו"ע אדה"ז סי' קפג ס"י. וראה משנ"ב סי' תרפט סק"ה וסי' תרצ סק"ט. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה שם. שערי תפילה ומנהג - פורים (תשורה אשכנזי, כ' אדר תשע"ד) סי' יג.

סח. בעת קריאת המגילה בשחרית מנהגנו להישאר עם התפילין דרש⁴²⁰.

סט. בקריאת-המגילה בשחרית, באמירת תיבת "ויקר" שבפסוק (ח, טז) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", היה כ"ק אדמו"ר ממשמש בתפילין של ראש⁴²¹.

כריכת המגילה

ע. יש לכרוך את המגילה לאחר סיום ברכת "הרב את ריבנו"⁴²².

הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה היתה כדלהלן: מיד בסיום הקריאה היה מתחיל לגלול מעט את המגילה, והיה ממשיך בגלילה מעט כאשר התחיל הקורא לברך ברכת "הרב את ריבנו", ואז הפסיק מלגלול ובירך הברכה בעצמו והמשיך באמירת "שושנת יעקב", ולאחר מכן סיים את גלילת המגילה והכניסה לנרתיקה⁴²³.

ח.

משלוח מנות

המצוה והחייבים בה

א. המצוה < אחת ממצוות הפורים היא מצות "משלוח מנות", שחייב אדם לשלוח שתי מנות מדברי מאכל או משקה לאדם אחד, אך "כל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח"⁴²⁴.

ב. הגם שיש ענין להרבות במשלוחי מנות, כדי להוסיף אהבה ורעות, מכל מקום "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו"⁴²⁵.

420. ספר המנהגים ע' 74.

421. ארחות מנחם ע' קכו. וכ"ה בכף החיים סי' תרצ סק"צ בשם הבן איש חי, ש"כשאומר 'ויקר' ישים ידו על התפילין וינשק".

422. ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תש"ז (הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר ונדרסה בשבח המועדים ע' 127 ואילך ובתורת מנחם חט"ז ע' 154 ואילך) מחלוקת הפוסקים בזה והנטייה כדעת המג"א סי' תרצ סק"כ ושכן משמעות דברי אדה"ז בסידורו.

423. ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' רסא. ארחות מנחם ע' קכו ובהע' 50. 424. שול"ע ורמ"א סי' תרצה ס"ד.

425. לשון הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הל"ז. וראה אורחות יושר לר"י מולכו פי"ט.

ג. חובת הנשים < חובה זו היא על כל אדם מישראל, והנשים מחויבות בו כאנשים⁴²⁶.

ד. גם אשה נשואה חייבת במשלוח מנות ואינה יוצאת במשלוח מנות שנותן בעלה⁴²⁷, אלא שלמעשה די בכך שהבעל נותן משלוח מנות גם עבורה, ונכון שיודיע לה ולמקבל שהמשלוח הוא משניהם, ממשפחה למשפחה⁴²⁸, ואין הכרח שיהיה משלוח נפרד עבורה, אלא יכול להיות משלוח אחד שיש בו שיעור שתי מנות מצד הבעל ושתי מנות מצד האשה⁴²⁹.

ה. חובת הבנים והבנות < חובה זו חלה על כל אחד ואחת משהגיעו לגיל מצוות, וגם בנים ובנות הסמוכים על שולחן אביהם יש להם לשלוח מנות לחבריהם וחברותיהן בעצמם⁴³⁰. ויש לעוררם על כך, בפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁴³¹. ומכל מקום, אביהם יכול לתת גם עבורם ויוצאים בזה ידי חובה.

ו. חינוך הקטנים < ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש לחנכם לקיום מצוה זו⁴³². ונכון לחנך בזה גם ילדים שלא הגיעו לגיל חינוך⁴³³. ויש לעוררם על כך, בפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁴³⁴.

426. רמ"א שם.

427. שלדעת כמה פוסקים חיוב משלוח מנות שעל האשה הוא משום שחייבת בקריאת המגילה וכך גם בשאר מצוות היום, משום שאף הנשים היו באותו הנס, וממילא אין לחלק בין אשה ורוקה לאשה נשואה - ראה לבוש שם ס"ד. שו"ת שבות יעקב ח"א סי' מא. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קכ. ועוד. וכן הביא המג"א שם סק"ד. שאף שלא ראה שנהזקו בו מ"ש מ' להחמיר, והביאוהו האליה רבה שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ב. קיצושו"ע סי' קמב ס"ב. ועוד. אבל ראה שו"ת קנין תורה ח"א סי' קלב אות ב.

428. ראה הליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגרש"ז אורעבך ע"ה, שבכך יוצאים ידי חומרת המג"א שבהערה הקודמת. ומ"מ ברור שאם יכולה בנקל לשלוח בעצמה לחברותיה - נכון לה לעשות כן.

429. ראה הליכות ביתה שם, שצריך להודיע לאשתו שנותן את המשלוח-מנות גם עבורה. ראה שו"ת שבת הלוי ח"ט סי' קמו, שכיון שהמנהג היום שהנשים עוסקות בהכנת משלוחי המנות, הרי שברור שהמשלוח מגיע ממשפחה למשפחה, ואם היא גם מכוונת לכך - מה טוב.

430. שהרי כל אדם חייב בזה מגיל מצוות, וצריכים לקיים מצוה זו בעצמם ולא שאביהם ישלח עבורם. וכ"כ בארחות חיים (ספינקא) סי' תרצה סקט"ו בשם המאורי אור. אגרות קודש ח"כ ע' קעו. ועוד. וראה בשפת אמת מגילה ז, ב על דברי הגמ' שם שאב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין הוו מחלפי סעודתייהו להדדי, וזאת למרות שהיו אחים הסמוכים על שולחן אביהם. אבל ראה שו"ת קנין תורה שם.

431. אגרות קודש שם. חכ"ב ע' קעו. שם ע' תכב ואילך.

432. פמ"ג א"א שם סק"ד. כף החיים שם סקנ"ז.

433. ראה אגרות קודש ח"כ שם.

434. ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285. חיי"א ע' 322, ושם שגם כאלו

ז. חינוך הקטנים למשלוח מנות הוא שיתנו משלוח מנות בעצמם לחבריהם, ולא יסתמכו על משלוח המנות ששולחים הוריהם, אף אם שולחים גם עבורם.⁴³⁵

ח. עניים > גם עני חייב במצות משלוח מנות, ואם אין לו משלו יכול להחליף את סעודתו עם חברו ובכך מקיים מצות משלוח מנות.⁴³⁶

ט. מי שנמצא במקום שאין לו מאכלים משלו, כגון שמאושפו בבית-הרפואה, חיילים והנמצאים בפנימייה וכדו', יכול להחליף סעודתו עם חברו ויוצא בכך ידי חובת משלוח מנות.⁴³⁷

י. אבל < אבל (ר"ל) חייב במשלוח מנות,⁴³⁸ אפילו בתוך שבעה⁴³⁹, ויכול להרבות במשלוח מנות⁴⁴⁰, אך לא ישלח אלא מאכלים

ותבשילים ולא מגדנות וממתקים⁴⁴¹. אבל אין שולחים לו מנות, כדלהלן סכ"ב ואילך.

מקבלי המשלוח

יא. כ"ק אדמו"ר נהג לתת ג' משלוחי מנות⁴⁴², אחד לכהן, אחד ללוי ואחד לישראל⁴⁴³.

יב. איש לאיש ואשה לאשה < איש שולח מנות לרעהו ואשה שולחת מנות לרעותה, אך לא ישלח איש לאשה ולא אשה לאיש⁴⁴⁴.

יג. קרובי משפחה יכולים לשלוח איש לאשה ואשה לאיש, כגון בן לאמו ואם לבנה, אח לאחותו ואחות לאחיה וכיו"ב⁴⁴⁵.

יד. במקרה שאשה צריכה לשלוח משלוח מנות לגבר או גבר לאשה, לא ישלחו באופן אישי אלא בשם כל משפחת הנותן/ת למשפחת המקבל/ת⁴⁴⁶.

טו. מי נחשב "רעהו"? < משלוח מנות נועד להרבות שלום ורעות, ולכן צריך לתת למי שהוא בגדר "רעהו", ודנו הפוסקים במצבים שונים שנותן למי שאינו "רעהו" או שהנתינה אינה כפי מטרת המצוה אלא למטרה נוספת, כדלהלן.

טז. יכול לתת משלוח מנות לאביו ולאמו⁴⁴⁷, לרבו⁴⁴⁸, וכן לבניו ולבנותיו, ויוצא בזה ידי חובה, שכולם בכלל "רעהו"⁴⁴⁹. ויש שכתבו,

שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש לנהוג באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, "כיון שהוא לכתחילה ובקל ובנוגע לעשיית מצוות - ראה שדי חמד כללים ס' ס"ק, ל מג ועוד". אגרות קודש שבעה' 269. היכל מנחם ח"ב ע' לו.

בשיחת ש"פ תרומה תשמ" (שיחות קודש תשמ"ח ח"ב ע' 254) הציע כ"ק אדמו"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם יקיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאבינים עם חבריהם.

435. ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס' רלו אות ד, שכתב שכיון שהוא מחובת חינוך, הרי החינוך הוא שישלח מנות בעצמו ולא ישלחו אחרים עבורו. אבל ראה הליכות בת ישראל פכ"ב סט"ז והליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה, שדי שהאב שולח עבור ילדיו הסמוכים על שולחנו ויודיע להם על כך.

ובאגרות קודש ח"כ שם (ממכתב המוכיחות למנהלי מוסדות החינוך): "רבים מהם [מילדי ישראל] סומכים על הדעה שאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י כך שהוריהם מקיימים אותה, אך למרבה הצער קורה שגם הורים רבים לא מקיימים זאת כראוי. . . מנקודת מבט חינוכית, ראוי שגם ילדים צעירים יותר יתרגלו לקיים מצוות אלו".

436. ראה שו"ע שם. פרי חדש שם סק"ד. אליה רבה שם סק"א. פרי מגדים משב"ז סק"א. כף החיים שם סקמ"ז.

437. ראה שו"ע שם.

438. שו"ע ס' תרצו ס"ו. יו"ד ס' תא ס"ז.

439. משב"ב ס' תרצו סק"ז.

440. דלשון מהר"ם מרוטנבורג, מקור דין זה הוא "חייב הוא לשלוח מנות לשנים או שלשה ממרעיו", והינו שאינו צריך לצמצם ולשלוח רק כפי עיקר הדין, שתי מנות לאדם אחד, אלא יכול להרבות במצוה ולכאורה הכוונה במנין זה הוא ע"י הרגיל ולא בא להגביל דוקא שנים או שלשה ולא יותר, אבל ראה שו"ת מגידות ס' נח, שבמשך השלושים שולח רק לאדם אחד. ובבן איש חי פ' תצוה אות יח כתב כן לגבי כל י"ב חודש. וראה נטעי גבריאל פע"ח ס"ו. וכן יש שפירשו שיתן לשלשה לכל היותר - ראה הליכות מועד, הל' פורים פט"ו סכ"ד. אכן, רבים מהאחרונים כתבו ע"פ המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל שיכול לשלוח כמה שרצוה - ראה חזון עובדיה פורים ע' קצג. אהל יעקב הל' אבלות פ"ד סל"ו ובהערה שם. וראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשס"ג, הע' 210. וש"ג.

ולהעיר מיומן הרב יהודה לייב גרונר ע"ה משנת תשכ"ה (תשורה ליון, י"ט אדר א' תשס"ה, ע' 30), שבשנת האבלות אחר אמו, הרבנית חנה ע"ה, שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות כרגיל, ללא הגבלות (והיינו לג' אנשים וכו' כמובא להלן בפנים ס"יא וראה בהע' שם). וכן הובא בשמו שכן נהג כ"ק אדמו"ר גם בשנת תשמ"ח, לאחר פטירת רעייתו, הרבנית חיה מושקא ע"ה. ולהעיר, שאו פורים חל בתוך השלושים.

441. מג"א שם סקי"א בשם מהר"ל (כל דבר שמחה לא ישלח").

442. ארחות מנחם ע' קכת. וראה מנהגי האדמו"ר [הרי"צ] בספר המנהגים ע' 74: "משלוח מנות לשלשה אנשים (מאכל ומשקה)". וכ"ה בתורת מנחם - רשימת היומן ע' קכג. וע"ע נטעי גבריאל פנ"ח הע' י. מלבד זאת היה כ"ק אדמו"ר שולח מנות לפעמים גם לאנשים נוספים - ראה ארחות מנחם ע' קכט-קל ובהערות שם.

443. ארחות מנחם ע' קכח. לאחר שהכינו לפני כ"ק אדמו"ר את המשלוחים, היה מגביה את המשלוח הראשון ואומר שהוא לכהן, מגביה את השני ואומר שהוא ללוי ואחר כך מגביה את המשלוח השלישי ואומר שהוא עבור הישראל, אולם הורה שאין צורך להקפיד בסדר מסירתם, שכולן שווים - אוצר מנהגי חב"ד ע' ערב.

444. רמ"א ס' תרפ"ה ס"ד. אולם בדיעבד ובשעת הדחק יוצאים ידי חובה גם אם אשה שלחה לאיש ואיש שלח לאשה - ראה שו"ת בית שערים ס' שפ. שו"ת משנה הלכות ח"ד ס' פח. ועוד.

445. ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג, הערות לשו"ע ע' לג.

446. ראה נטעי גבריאל פ"ס ס"א.

447. ראה שו"ת מהר"ם אסאד ס' רד. שו"ת קנין תורה ח"ז ס' נה. שו"ת משנה הלכות ח"ז ס' צד. מקראי קודש ס' לט.

448. ראה בהמציין לעיל בהערה הקודמת, שאף הוא בכלל "רעהו" ואי"ז נחשב לפחיתות כבוד, שמשווה עצמו לרבו.

449. אשל אברהם בוטשאטט ס' תרצו. שו"ת לבושי מרדכי גנינא

שאינו יוצאים ידי חובה בנתינה לבנו ולבתו או לאביו ולאמו כאשר הבן והבת סמוכים על שולחן אביהם⁴⁵⁰.

יז. נחלקו הפוסקים אם יוצאים ידי חובה בנתינת משלוח מנות של איש לאשתו או אשה לבעלה, ולכן אין לסמוך על כך אלא בשעת דחק גדולה⁴⁵¹.

יח. אין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות לקטן גם אם הגיע לחינוך כיוון שאין הקטן נחשב "רעהו" של הגדול⁴⁵². ויש שכתב, שנער שנעשה בר-מצוה יכול לתת לחבירו שעוד לא נעשה בר-מצוה אף שהוא קטן, שכן נחשב "רעהו"⁴⁵³.

יט. ניתן לצאת ידי חובה במשלוח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות, בפרט לחינוך שנשבה, שהוא בכלל "רעהו"⁴⁵⁴. אכן, מוטב שלא לשלוח לו יין שאינו מבושל וכן מאפה שצריך לברך עליו ברכת-המזון, וכדאי ונכון לכתוב לו את הברכות המתאימות⁴⁵⁵.

כ. בן י"ד לבן ט"ו ולהיפך < לכתחילה בן י"ד לא ישלח מנות לבן ט"ו או להיפך, מאחר שיש הפוסקים שאינו יוצא בזה ידי חובה, אבל אם שלח מנות שהגיעו ליד המקבל בפורים שלו, כלומר, בן י"ד ששלח מנות ב"ד לבן ט"ו והם הגיעו אליו בט"ו וכן אם בן ט"ו שלח לבן י"ד מנות שהגיעו אליו ביום י"ד - יש הפוסקים שיצא בזה ידי חובה⁴⁵⁶.

ח"ב סי' ט. שו"ת רבי עקיבא יוסף ח"ב סי' תסה. שו"ת יביע אומר ח"ט חא"ח סי' עב. שו"ת ציצ"א א"ח סי' יד סוף אות ה. ועוד.
450. ראה אשל אברהם שם שהסתפק בזה (ושם, נבי בניו הנשואים הסמוכים על שולחנו [ולכאורה ה"ה לבניו מעל גיל מצוות שאינם נשואים, ע"ש]: "מ"מ, אם שולח מותרות, שאינו בכלל חיוב מזונות המוטל עליו להם - "ל שיוצא ידי חובה"). שו"ת רבי עקיבא יוסף שם סי' תסו. מקראי קודש (הררז) פ"ב הע' לח בשם הראשון "צ" הגר"מ אליהו ע"ה ועוד (שאינו יוצאים כלל כסמוכים על שולחנו).

451. ראה שו"ת רבי עקיבא יוסף שם שיצא לחדש שבשעת הדחק יוצא ידי חובה בנתינתו לאשתו, ובלבד שיתן על מנת שאין לו רשות בכך. וכ"כ בס' ויברך דוד סי' פו. אכן, כמה פוסקים כתבו דלא מהני, מאחר שאשתו כגופו וכן משום דבל"ה חיוב לזונה, וגם אם יתן לה מה שקנתה אשה קנה בעלה. ואף שיש מקום ליישב זאת, מ"מ אין נכון לעשות כן לכתחילה אלא בשעת דחק גדולה. ואכ"מ.

452. נטעי גבריאלי שם סי' ט ובהערות שם.

453. יבקשו מפיהו פורים ע' נא. הליכות מועד, הל' פורים, פט"ו סכ"א.

454. שו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' לא. וראה פסקי תשובות סי' תרצה אות יא ובהערות שם.

455. ראה הליכות מועד שם סי' לו. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מא. וש"נ.

456. ראה בהמבוא בפסקי תשובות סי' תרצה אות כג ובהערות שם.

כא. לווה למלווה < מי שלווה כסף מחבירו, גם לאחר הפירעון, לא ישלח לו משלוח מנות, אם לא רגיל לשלוח לו מידי שנה, שאז ניכר שעושה כן כהכרת הטוב על ההלוואה, וגם אם שולח לו מידי שנה, לא יתן המשלוח מנות מתוך כוונת הכרת הטוב על ההלוואה⁴⁵⁷ וודאי שלא כפירעון ההלוואה או יחד עם פירעון ההלוואה⁴⁵⁸.

כב. אבל < אין שולחים משלוח מנות לאבל בתוך השלושים ולאבל על אביו ואמו תוך שנים - עשר חודש⁴⁵⁹, ויש מקילים לשלוח לאבל על אביו ואמו לאחר השלושים דברים שאינם של שמחה ומיני מתיקה, אלא מאכלים ותבשילים בלבד⁴⁶⁰.

כג. אין מניעה לשלוח מנות למשפחתו של האבל, אף אם האבל עצמו נהנה מזה, כיוון שלא שלחו במיוחד עבורו⁴⁶¹.

כד. אם כבר שלחו משלוח מנות לאבל, רשאי הוא לקבלו⁴⁶², ויכול גם להחזיר לנותן משלוח מנות, כנהוג⁴⁶³.

ימי משתה ושמחה פכ"ד ע' שז ואילך ובהערות שם. וש"נ.

457. משום ריבית - שו"ת שבט הקהתי ח"ו סי' רנו ע"פ הכללים בהל' ריבית בזה. וראה שו"ע אדה"ז הל' ריבית סי' ז.

458. שו"ת תורת שם שי ח"א סי' ט. וראה גם הליכות שלמה פ"ט סכ"ד.

459. רמ"א סי' תרצו סי' ז.

וכן הורה כ"ק אדמו"ר שלא ישלחו לו מנות בשנת האבלות על אמו, בשנת תשכ"ה - נטעי גבריאלי הל' אבלות ח"ב פל"ה הע' יט [דלא כבשבת המועדים פ"ד סי' ג], וכן בימי האבלות על הרבנית, בשנת תשמ"ח - שם בשו"ת שבסוף הספר סי' ב.

אכן, מן הדין, הרגיל לשלוח מנות לרבו, מתירים לעשות כן גם כשהרב בשנת אבלות - ראה שו"ת דברי מליכאל ח"ה סי' רלו, והביאוהו כמה אחרונים. וטעמו שם מפני שהמשלוח לרב אינו רק מחמת ריעות אלא גם מפאת כבודו וכתשלום חוב. וראה גם נתיבים שבדה השליחות ח"ב פט"ו הע' 27 [ועד"ז במדריך להל' שמחות סופ"ה], שפעם שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות לאדמו"ר מקאפיטשניץ ע"ה למרות שהאדמו"ר הג"ל היה אז בשנת אבלות, ואמר כ"ק אדמו"ר לשליח, שאם ישאלנו האדמו"ר הג"ל, שהרי הוא אבל ולאבל אין שולחים מנות, יאמר לו שהדברי מליכאל פוסק שלמי שרבים צריכים לו שולחים אפי' בשנת האבלות. ע"ש.

וראה במדריך שם בשם הרב בנימין קליין ע"ה, שהאדמו"ר הג"ל אף פעם לא החזיר משלוח מנות לכ"ק אדמו"ר, בהטעמו שהרבי אינו בכלל "רעהו".

460. מסגרת השולחן לקש"ע סי' קמב סק"ז. משנ"ב סי' תרצו סק"א. וי"ל, שגם אם סבר כן כ"ק אדמו"ר מן הדין, בחר להחמיר על עצמו והורה שלא יתנו לו משלוח מנות במשך כל הי"ב חודש, כנ"ל בהערה הקודמת.

461. ראה נטעי גבריאלי פ"ס סי' ג. פסקי תשובות סי' תרצו אות יא.

462. שו"ת כתב סופר סי' קאמ. שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קז. נטעי גבריאלי, הליכות אבלות, פל"ה סי' ט. ובימין הרב יהודה לייב גרונו ע"ה מפורים תשכ"ה, שהרב שלום הכט נכנס לכ"ק אדמו"ר בפורים עם משלוח מנות כרגילותו בכל שנה.

463. הגהות עובר אורח סי' תרצו סי' לו. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מב. וראה לעיל בפנים סי' לגבי חיוב אבל במשלוח מנות.

כה. מי שקיבל משלוח מנות מאבל⁴⁶⁴, מותר לו להחזיר לאבל משלוח מנות⁴⁶⁵.

כו. ביום יארציט על אביו או אמו האבל יכול לקבל ולשלוח משלוחי מנות כרגיל⁴⁶⁶.

זמן קיום המצוה

כז. זמן קיום מצות משלוח מנות הוא ביום הפורים דוקא ולא בלילה⁴⁶⁷, החל מהנץ-החמה ועד השקיעה, ואם לא הספיק - יודרו ליתנם לפני צאת-הכוכבים⁴⁶⁸. ואם שלח בלילה - לא יצא ידי חובתו⁴⁶⁹ (אבל יכול לשלוח בליל פורים באם יגיע למקבל רק ביום הפורים, כדלהלן ס"א).

כח. לכתחילה יש לקיים את מצות משלוח מנות לאחר קריאת-המגילה ולא קודם לכן⁴⁷⁰, וזריזין מקדימין למצוות, לקיימה מיד לאחר קריאת-המגילה⁴⁷¹. אך אם אירע ונתן לפני קריאת-המגילה - יצא ידי חובתו⁴⁷², אך ראוי שיתן שוב לאחר קריאת-המגילה⁴⁷³.

כט. כ"ק אדמו"ר נהג לשלוח משלוח מנות מיד לאחר תפלת שחרית וקריאת-המגילה⁴⁷⁴.

ל. לכתחילה יש לשלוח את המנות ביום הפורים עצמו, ובאופן שיגיעו לידי המקבל ביום הפורים, אך גם אם שלח לפני פורים באופן שהגיעו לידי המקבל בפורים - יצא ידי חובתו לדעת פוסקים רבים. אולם אם

מינה שליח קודם פורים ישלח עבורו בפורים - יוצא בזה ידי חובה לכל הדעות⁴⁷⁵.

לא. השולח משלוח מנות בפורים והמשלוח מנות הגיע למקבל רק במוצאי פורים - השולח לא יצא ידי חובתו, ולכן במקרה כזה יזכה הנותן את משלוח המנות למקבל בפורים עצמו ויצא בזה ידי חובתו⁴⁷⁶.

אודות משלוח מנות של בן י"ד לבן ט"ו ולהיפך - ראה לעיל ס"ב.

וראה להלן סמ"ט כיצד ינהג באם חברו אינו בבית.

המנות

לב. מספרם < כאמור, משלוח-המנות צריך לכלול שתי מנות לפחות, ואם נתן מנה אחת בלבד - לא יצא ידי חובתו⁴⁷⁷.

לג. מאכל ומשקה דוקא < המנות צריכות להיות של מיני מאכל ומשקה, כדלהלן, ואין יוצאים ידי חובת מצות משלוח מנות בדברים שאינם מאכל ומשקה⁴⁷⁸. ולכן אין יוצאים ידי חובה בשליחת כסף⁴⁷⁹, מתנות, ספרים או חידושי-תורה⁴⁸⁰.

לד. שוויים ושיעורים < שיעור שווי המנות לכתחילה הוא שתהיה כל מנה שווה פרוטה, וכן תהיה בשיעור כזית לכל מנת

475. ראה בהמובא בפסקי תשובות שם אות כג ובהערות שם. וש"ג.

476. שו"ת מהר"י אסאד האו"ח סי' רד. מהרש"ם דעת תורה סי' תרצה סק"ד.

477. שו"ע סי' תרצה ס"ד. פרי מגדים בא"א שם סק"א.

478. שו"ת תרומת הדשן סי' קיא ע"פ דיוק לשון הרמב"ם בזה. ט"ז סי' תרצה סק"ד. א"ר שם סק"ט. ערוך השולחן שם סק"ז. משנ"ב שם סק"כ. וע"ע בנטעי גבריאל, ה' פורים, פנ"ט ס"א ובהע"ב שם. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' רנו ("מחויב לשלוח דבר מאכל דוקא").

479. אף שיכול לקנות בו אוכל - שו"ת תרומת הדשן שם. שו"ת פתחי שערים סי' מז. שו"ת שאילת יעקב סי' סא. שו"ת שרידי אש ח"ב סי' מה. נטעי גבריאל שם ס"ב ובהע"ג. ילקוט יוסף סי' תרצה ס"ז ובהערה שם. וש"ג. מאידך, יש שכתב שיכול לתת כסף או חפצים שיכול למוכרם ולקנות בהם דבר מאכל לצורך סעודת פורים - ראה שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קסג והעתיקהו כמה אחרונים, אלא שכבר הוא עצמו העיר שבתרומת הדשן לא משמע כן. וכן כבר הקשו על דבריו ביד אהרן סי' תרצה ובערך השלחן (טייב) שם סק"ב. ועוד.

480. שו"ת גאונים בתראי סי' ד. שו"ת באר חיים מרדכי ח"ג סי' ג. שו"ת משפטיק ליעקב האו"ח סי' סא. וע"ע בנטעי גבריאל שם ובחלק השו"ת סי' כח. שיהות כ"ק אדמו"ר: פורים תש"כ (תורת מנחם חכ"ז ע' 450). פורים תשכ"ב (תורת מנחם ח"ג ע' 218).

ומה שמצינו אצל גדולים וצדיקים ששלחו משלוח מנות דברי תורה וספרים - לא היה זה לקיום המצוה, כמובא בנטעי גבריאל שם. וש"ג.

464. כנ"ל בפנים סי", שהאבל חייב במשלוח מנות.

465. שכן האיסור לתת לאבל הוא מדין שאילת שלום לאבל, כמבואר ברמ"א שם לפי הדין ביו"ד סי' שפה ס"א, וכיון שהדין בשאילת שלום הוא, שאם האבל פתח ושאל בשלום אדם מותר לנשאל להשיב לו, כך גם כשהאבל נותן משלוח מנות לאדם מותר לאותו אדם להחזיר לאבל משלוח מנות - אגרת הפורים פ"ה הע' לא. הרי הלכות, ה' פורים, פמ"א ס"ט.

466. מג"א סי' תרצו סק"א.

467. רמ"א סי' תרצה ס"ד.

468. לפי פרי מגדים משב"ז סי' תרצב סק"ג. כף החיים שם סק"ל"ג. משנ"ב סי' תרפז סק"ה.

469. משמעות רמ"א שם. אבל ראה שו"ת ארץ צבי סו"ס קכא.

470. ראה נטעי גבריאל פנ"ז ס"ה ובהע"ו.

471. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. מקור חיים סי' תרצה סק"ב. וראה להלן בפנים הנהגת כ"ק אדמו"ר.

472. ראה יסוד ושו"ש העבודה שער יב פ"ו. דרכי חיים ושולחן סי' תתמט בשם הרה"ק ממנוקאטש. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא אות א.

473. דרכי חיים ושולחן שם. הרי הלכות שם פל"ב ס"ה.

474. ארחות מנחם ע' קכח ובהע"ו 56. וראה להלן בפנים סכ"א אודות הנהגתו בזמן נתינת מתנות לאביונים.

מאכל ורביעית במשקה⁴⁸¹, ובשעת הדחק די ששתי המנות יחד יהיו בשיעור קזית, וכן ששווי שתי המנות יחד יהיה פרוטה אחת⁴⁸². אולם יש אומרים שלכתחילה המנות צריכות להיות מנות מכובדות⁴⁸³, וטוב שיהיו המנות חשובות ומכובדות לפי ערך הנותן והמקבל⁴⁸⁴.

לה. משקה > משקה נחשב גם כן כמנה לענין זה, וניתן לשלוח שתי מנות שונות של משקה⁴⁸⁵.

לו. אכן, כתבו הפוסקים שאין יוצאים אלא במשקה חשוב קצת, כגון יין ושכר, או משקאות קלים, אבל לא במים או סודה וכיו"ב⁴⁸⁶.

לז. מינים שונים > משלוח המנות צריך לכלול שני מיני מאכל שונים או שני תבשילים שונים⁴⁸⁷. אך אין צריך ששני המאכלים יהיו

של שתי ברכות, אלא יוצא ידי-חובה גם כשברכתם שווה⁴⁸⁸.

לח. יש אומרים שמנה המורכבת משני מינים יוצאים בה ידי חובה, ולפי זה יוצאים בכל תבשיל עם שני רכיבים או בכריך וכיו"ב⁴⁸⁹, אולם כתבו הפוסקים שאין לסמוך על כך למעשה, ויש ליתן שתי מנות נפרדות⁴⁹⁰.

לט. מוכנות לאכילה > המנות צריכות להיות מוכנות לאכילה⁴⁹¹. אך בשעת הדחק, שאין לו מנות אחרות לשלוח - יוצא ידי חובה גם בזה⁴⁹².

מ. אכן, אבקות מזון כ'מנה חמה' וכיו"ב וכן תמציות תה ואבקת קפה שחור או נמס נחשבים כראויים לאכילה מיד, כיון שזקוקים רק לעירוי רותחים בלבד ואין בהם טרחת בישול⁴⁹³.

מא. מתאימות למקבל > המנות צריכות להיות ראויות עבור המקבל, ולכן לכתחילה צריך לשלוח מנות בכשרות מהודרת באופן שהמקבל יוכל לאכול מהן⁴⁹⁴. אולם אם נתן משלוח מנות בכשרות שהמקבל מחמיר לא לאכול ממנה - ניתן לסמוך על האומרים שיצא ידי חובה, כיון שיכול ליתנה לאחרים האוכלים מאותו הכשר⁴⁹⁵.

זה וגם האוכל שניהם מחשיב זאת לשתי מנות שונות. ולפי"ז ה"ה בענין עם מילוי או ציפוי בטעמים שונים וכיו"ב שנחשבים לשתי מנות.

488. שכן בשו"ע שם נזכר גם שני מיני בשר, אף שברכת שניהם שווה.

489. ראה המובא בבאר היטב סי' תרצה סק"ו. מים שאל, מים ראשונים סי' יח. כף החיים סי' תרצה סקמ"ד.

490. ראה שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ס. ילקוט יוסף סי' תרצה סקט"ו ואילך ובהערות שם. ושו"נ.
וראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ו סי"י שבמנת פלאפל ניתן לצאת ידי חובה, כיון שהדרך לפעמים להפריד את חלקי המנה.

491. מג"א שם סק"א. וראה הדעות בזה בשדי חמד, אסיפת דינים, מע' פורים סי' 91.

492. כשיטת הפרי חדש שם סק"ד. הובא גם במשנ"ב שם סק"כ (בנוגע לבשר חי, ובלבד שיהיה שחוט וראוי להתבשל מיד). וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 565).

493. כ"כ כמה אחרונים - ראה פסקי תשובות סי' תרצה אות יב ובהע' 90.

494. ראה נטעי גבריאל פנ"ז סי"ג ובהערה שם. ומאידך, גם אם המקבל אינו מקפיד על כשרות מהודרת צריך שתהא הכשרות ראויה גם מצד הנותן, וכדמשמע באגרות קודש ח"ב ע' קלה, במענה לצאנז"ח אודות משלוחי מנות לחלוקה, ש"בודאי המנות גם למהדרים כשר".

495. שו"ת קנין תורה ח"ז סי' נה. פסקי תשובות שם אות כב ובהע' 169.

481. ראה מקור חיים סי' תרצה סק"ד בשם הש"ה (לענין שווי פרוטה). וראה אשל אברהם סוף הל' מגילה.

482. ראה לקט ישר לתלמיד התרומת הדשן ע' קנה. וראה גם מהרש"א מגילה ז, סו"ע"א, דמנה (לעומת מתנה) משמע כל דהו. שיחת כ"ק אדמו"ר ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

483. ראה יוסף אומץ סי' תרצט. ברכי יוסף סי' תרצה סק"ד. כף החיים שם סק"ד. ערוך השולחן שם סקט"ו. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו. שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' סה. וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 565 ואילך). אגרות קודש המובא להלן הע' 236. וראה בירורי מנהגים, מועדים ע' 185.
משלוח המנות ששלח כ"ק אדמו"ר כלל בקבוץ 'משקה', אוני המן ממולאות פרג ובמשך השנים נוספו גם פירות - ארחות מנחם ע' קל-קלא.

484. ביאור הלכה סי' תרצה ד"ה חייב לשלוח. שו"ת ציץ אליעזר שם. שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

485. מג"א סי' תרצה בשם הש"ה. נטעי גבריאל פנ"ח ס"ב. וראה גם לקוטי שיחות ח"ב ע' 537. ספר המנהגים ע' 47. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רעג.

486. ראה שו"ת אבני ישפה ח"ו סי' קח. שו"ת משנת יוסף ח"ד סי' ססה. ועוד. אכן יש הסוברים שלא יצא ידי חובה כלל במשקאות קלים, רק ביין ושכר - ראה דעת הגר"ם אליהו ע"ה שהובאה במקראי קודש (הרר) פ"ב הע' לה. הרי הלכות פל"ו סי"י. וכנראה הוא להטעם שמשלוח מנות הוא מדין סעודת פורים.

487. שו"ע סי' תרצה ס"ד ("שתי מנות בשר או של מיני אוכלים"). ולשון הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טז: "שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל", ובערוך השולחן סי' תרצה סק"ד משמע שישלח שני מיני מאכל ולא שתי חתיכות של אותו המין, ולדבריו "שתי מנות של בשר" ר"ל נמי שני מיני בשר. ויש חולקים, דאדרבה משתי מנות של בשר משמע שא"צ שיהיו שני מינים שונים - ראה שו"ת נחלה לישראל סי' ל. שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' סה. או שמא יש לחלק בין בשר לשאר מינים. כמ"ש כמה אחרונים (ראה ראש יוסף מגילה ז, א. ועוד, כמצויין בנטעי גבריאל פנ"ח הע' א). ולהעיר מאגרות קודש ח"ב ע' קצו ממכתב המזכירות (בתרגום חופשי): "למשלוח מנות דרושים רק שני מיני מאכל (למשל, תפוח וסוכריה, או פרוסת עוגה וסודה או מיץ)".

וראה הליכות שלמה פנ"ט סי"ב, ששני חלקים שונים של עוף וכיו"ב, אף שהם ממין אחד, כיון שהם חלוקים בטעמים - יש להחשיבם כשני מינים (וכפי שחשיבים אותם לענין איסור בורר בשבת), מה גם שבררך כלל מגישים אותם כמנות נפרדות, ומי שאוכל זה אינו אוכל

מב. כמו כן, אין לשלוח מנות שהמקבל אינו יכול לאוכלם מחמת מצב בריאותו, אבל אם נתן מנות כאלו - ניתן לסמוך על האומרים שיצא ידי חובה, כיון שיכול ליתנם לבני ביתו או לאורחים היכולים לאוכלם⁴⁹⁶.

אופן קיום המצוה

מג. לכתחילה יש לשלוח את שתי המנות ביחד, ולא ישלחם בנפרד⁴⁹⁷. אך בדיעבד, אם שלחם בזו אחר זו - יצא ידי חובתו⁴⁹⁸.

מד. אין מניעה להניח את שתי המנות בכלי אחד⁴⁹⁹.

מה. ניתן לשלוח משלוח מנות בשותפות ממכה אנשים, ובלבד שיהיה בו שיעור שתי מנות לכל אחד מן הנותנים⁵⁰⁰.

מו. אין לתת משלוח מנות מכספי מעשר⁵⁰¹, וזאת גם אם נותנם לעני⁵⁰². הדברים אמורים רק במה שיוצא בו ידי חובתו, אבל אם נותן משלוח מנות לעני, מה שמוסיף ומרבה מעבר לשיעור המחויב מן הדין - יכול ליתן מכספי מעשר⁵⁰³.

מז. משתדלים לשלוח המנות באמצעות שליח,

בהתאם ללשון הכתוב "משלוח מנות"⁵⁰⁴, אך יוצא ידי חובה גם כשהביאו בעצמו⁵⁰⁵.

מח. בשליחות זו אין צריך להקפיד על כל דיני שליחות, ואדרבה, מנהג ישראל לשלחם באמצעות הילדים, לחנכם במצוות⁵⁰⁶. מטעם זה, יכול לשלוח גם על ידי גוי או חברת שליחויות⁵⁰⁷, אלא שעליו לוודא שאכן המשלוח מנות הגיע ליעדו⁵⁰⁸.

מט. אם שלח מנות לחברו וחברו לא היה בבית, אך יחזור בעוד יום לביתו או שבני ביתו נמצאים בבית - יצא ידי חובה⁵⁰⁹, וכן יכול להשאיר לו את משלוח המנות ליד דלת ביתו ויודיעו על כך, ובכך נקנה לו מדין חצר⁵¹⁰.

נ. רבותינו נשיאנו נהגו לאכול בסעודת פורים ממשלוחי המנות שקיבלו⁵¹¹.

טו.

מתנות לאביונים

המצוה והחייבים בה

א. המצוה < אחת ממצוות הפורים היא מצות "מתנות לאביונים", שחייב אדם לתת לפחות שתי מתנות לשני עניים⁵¹², אך "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם

496. ראה דעות הפוסקים בזה בנושאת אברהם ס' תרצד סק"א. שו"ת יביע אומר ח"ט מילואים לס' עד. פסקי תשובות שם. ועוד.

497. כף החיים ס' תרצה ס"ק לו.

498. שו"ת בצל החכמה ח"ב ס' מו. שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ס' תצו. שו"ת רבבות אפרים ח"ב ס' קפט אות י.

499. הליכות שלמה ע' שלו הע' 36. שו"ת שבט הלוי ח"ג ס' צו אות ד. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב ס' שמו. שו"ת שבט הקהתי ח"ד ס' קפו אות ד, ודלא כהחוששים לומר שכיון שהכלי מצרפם נחשבים למנה אחת - ראה שו"ת תורה לשמה ס' קפט המובא בכף החיים שם סקמ"ח.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר ליתן שתי מנות בשקית אחת (וגם בקבוק המשקה בתוכה) - ראה ארחות מנחם ע' קלא ובהערה שם.

500. ראה הליכות שלמה הל' פורים פ"ט ס"ט. פסקי תשובות ס' תרצה אות טו ובהערות שם. וש"נ.

501. מקור חיים ס' תרצד סק"א בשם השל"ה, דהוי פורע חובו ממעות מעשר.

אך להעיר שהמג"א ס' תרצד סק"א העתיק דברי השל"ה אלו רק לגבי מתנות לאביונים, ואולי משום שהוא דבר הפשוט וא"צ להדגיש כן אלא במתנות לאביונים, שהוא לכאורה בגדר צדקה. ולהעיר משו"ת כתב סופר ס' קלט גבי הקונה מיני מאכל ממעות מעשר ושלוחו לעני בפורים אם יצא י"ח משלוח מנות. וע"ע ימי משתה ושמחה פכ"ד סוה"ע 47.

502. מקור חיים ס' תרצד סק"א בשם השל"ה.

503. היינו ששתי מנות יתן מכספו, כפי המחויב, ושאר המנות שנותן יכול לתת מכספי מעשר - ראה מג"א ס' תרצד סק"א. משנ"ב שם סק"ג (לגבי מתנות לאביונים). שלחן שלמה ס"א. נטעי גבריאל פנ"ד ס"ג.

504. ראה הדעות בזה בשיי חמד אסיפת דינים מערכת פורים סו"ס ו, משר"ת בנין ציון ס' מד. ימי משתה ושמחה פכ"ד הע' 62. וש"נ. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חכ"ג ע' קכו. וע"ע לקוטי שיחות חל"ג ע' 118 הע' 39. ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 94 הע' 14. ועוד.

505. ראה שו"ת יהודה יעלה אר"ח ס' רו. א"א מבוטשאטש ס' תרצה. וע"ע בהמצוין בהערה הקודמת.

506. ספר השיחות שם ע' 302 הע' 115. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' עדר.

507. מקור חיים ס' תרצד סק"ג. פסקי תשובה אר"ח ס' קמח בשם הרעק"א. ארחות חיים (ספינקא) ס' תרצה סק"א. שו"ת מהר"א אסאד תאר"ח ס' רו. ועוד.

508. שו"ת חלקת יעקב ח"א ס' רלה.

509. ערוך השולחן ס' תרצה סקט"ז. וראה נטעי גבריאל פנ"ד הע' ח. הרי הלכות שם פ"ב ס"ז.

510. ראה נטעי גבריאל פנ"ד ס"ז ובהע' יא. פסקי תשובות ס' תרצה סוף אות יא.

511. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תשא תשל"א (תורת מנחם חס"ג ע' 343). וראה גם התקשרות גל' תשי"ג ע' 8 ואילך בשם הרב יהודה לייב ביסטריצקי ע"ה, שהיה מביא לכ"ק אדמו"ר מדי שנה משלוח מנות הכולל חלה ועונה, וכ"ק אדמו"ר היה בוצע את החלה בסעודת פורים, וביומן פורים תשי"ג (שנת ניסים בבית חיינו ע' 159) ש"כ"ק אדמו"ר מסר ממשלוחי המנות שקיבל למוסדות החינוך בשכונת הזורה שיהנו מכך עוד בסעודת פורים.

512. שו"ע ס' תרצד ס"א.

שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים" וכו' (וראה להלן סכ"ט שיעור מתנות לאביונים בפרטות)⁵¹³.

ב. חובת הנשים < חובה זו היא על כל אדם מישראל, והנשים מחויבות בו כאנשים⁵¹⁴.

ג. גם נשים נשואות נותנות מתנות לאביונים בעצמן⁵¹⁵, אלא שלמעשה די בכך שהבעל נותן מתנות לאביונים גם עבורה ונכון שידוע לה על כך⁵¹⁶.

ד. חובת הבנים והבנות < חובה זו חלה על כל אחד ואחת משהגיעו לגיל מצוות, וגם בנים ובנות הסמוכים על שולחן אביהם יש להם לתת מתנות לאביונים בעצמם⁵¹⁷. ויש לעוררם על כך, בפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁵¹⁸. ומכל מקום, אביהם יכול לתת גם עבורם ויוצאים בזה ידי חובה.

ה. חינוך הקטנים < ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש לחנכם לקיום מצוה זו⁵¹⁹. ומחנכים גם את הילדים מגיל קטן ביותר לתת מתנות לאביונים ע"י ששימו כסף בקופת הצדקה וכיו"ב⁵²⁰.

ו. חינוך הקטנים למתנות לאביונים הוא שיתנו מתנות לאביונים בעצמם, ולא יסתמכו על המתנות לאביונים שנותנים הוריהם, אף אם

נותנים גם עבורם⁵²¹. אכן יוצאים ידי חובה בנתינת האב עבורם, כנ"ל.

ז. עניים < גם עני חייב במצות מתנות לאביונים⁵²², ואם אין לו משלו יכול לתת ממה שקיבל מן הצדקה שתי מתנות לשני אביונים והם יחזרו ויתנו לו, וכן אם מחליף סעודתו עם חבירו מקיים בכך מצות מתנות לאביונים⁵²³.

ח. אבל < אבל (ר"ל), אפילו בתוך שבעה, חייב במתנות לאביונים⁵²⁴.

וראה להלן סט"ז אם מותר לתת לו מתנות לאביונים.

מטרת הנתינה

ט. מטרת מצות מתנות לאביונים היא לשמח את לב העניים ביום הפורים⁵²⁵, ולכתחילה נכון שיהיו המתנות עבור סעודת פורים⁵²⁶,

521. ראה שר"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' רלו אות ד. אבל ראה הליכות בת ישראל פכ"ב סט"ז והליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה, שדי שהאב נותן מתנות לאביונים עבור ילדיו הסמוכים על שולחנו ויודיע להם על כך. ובאגרות קודש ח"כ שם (ממכתב המזכירות למנהלי מוסדות החינוך): "רבים מהם [מילדי ישראל] סומכים על הדעה שאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י כך שהוריהם מקיימים אותה, אך למרבה הצער קורה שגם הורים רבים לא מקיימים זאת כראוי. . מנקודת מבט חינוכית, ראוי שגם ילדים צעירים יותר יתרגלו לקיים מצוות אלו".

522. ראה ב"ח סי' תרצד. ט"ז שם סק"א. אליה רבה שם סק"א. ברכי יוסף שם סק"ב. משנ"ב שם סק"א. אבל ראה פרי חדש שם סק"א. א"א מבוטשטאט ש"י תרצה.

523. ראה פסקי הרא"ש מגילה פ"א ס"ז. פמ"ג משנ"ב שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב.

524. ריטב"א מועד קטן כז, ב ד"ה ולענין אבלות. משנ"ב סי' תרצו סק"ז.

525. ואף כי מצינו בספרי ראשונים ואחרונים טעמים רבים למצוה זו, ובילקוט יוסף סי' תרצד הע' א, אחר שקיבץ כמה וכמה טעמים כתב: "ומ"מ זה רק לפלפול ולא לדינא, כי אין שום אחד מהטעמים מוכרחים, ומהיכן נדע מה כיוונו רז"ל בתקנתם, ורק שמצינו באחרונים שדנו משום שמעונו הכתובים במגילה, וגם זה אינו תמיד מוכרח", והביא כן מהחיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' פב, שדן ע"פ הטעמים השונים בנפק"מ לדינא, אולם לבסוף סיים, "אלא שאין להוציא דין מכת הטעמים", ושעז"ז כתב בשו"ת שיח יצחק סי' שעח. אולם נראה שהצד השווה בכל הטעמים הוא שתיקנו יום זה כיום שמחה, וכחלק מזה לשמח בו את העניים, וממילא ברור ששמחתם צריכה להיות בו ביום, אלא שבאופן השמחה הנדרשת ומטרתה יש לדון בסיבותיה ובטעמה, אולם הדבר ברור מתוך הלכות מצוה זו, שהמצוה היא לשמחם בנתינתה ביום הפורים. ואכמ"ל.

ומ"מ נפק"מ בטעם זה לשיעור הנתינה, שתייה באופן שישמח בה העני בפורים - ראה פמ"ג משנ"ב סי' תרצד סק"א. משנ"ב שם סק"ב. כף החיים שם סק"ז. ראה להלן בפנים סכ"ט ובהערות שם.

526. ראה טור סי' תרצד: "ואין העני רשאי להוציא לדבר אחר אלא בסעודת פורים" [אבל ראה להלן בפנים בסעיף הבא]. משנ"ב שם סק"ו. ולהעיר מנמוקי יוסף מגילה ב, א: ". הני מילי בשאר צדקות, אבל לא בזה, דכתיב בה 'ומתנות לאביונים' - לאביוני ישראל לצורך סעודת פורים". וברש"י בבא מציעא עה, ב: "מעו"ת שגובין הגבאין

513. רמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ז.

514. משמעות השו"ע שם - ראה משנ"ב סי' תרצד סק"א. רמ"א סי' תרצה ס"ד. לבוש שם סק"ד. ערוך השולחן שם סק"ח [אבל ראה סי' תרצד סק"ב. נטעי גבריאל, הל' פורים, פס"ד הע' ה]. כף החיים סי' תרצד סק"ג.

515. מג"א סי' תרצה סק"ד. אליה רבה שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ה. אגרות קודש ח"כ ע' קעז.

516. הליכות ביתה סי' כד הע' נה בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה. וראה לעיל פ"ח סי' ובהערה שם.

517. שהיה כל אדם חייב בזה מגיל מצוות, וצריכים לקיים מצוה זו בעצמם - כ"כ בארוחת חיים (ספינקא) סי' תרצה סקט"ו בשם המאורי אור. ערוך השולחן סי' תרצד שם. אגרות קודש שם ע' קעז. ועוד.

518. אגרות קודש שם. חכ"ב ע' קעז. שם ע' תכב ואילך.

519. פמ"ג א"א סי' תרצד סק"ד. כף החיים שם סק"ז. אבל ראה א"א מבוטשטאט שם. שו"ת קנין תורה ח"א סי' קלב אות ב.

וראה לקוטי שיחות ח"א ע' 322. ושם, שגם כאלו שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש להנהוג באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, ו"כיון שהוא לכתחילה ובקל, ובנוגע לעשיית מצוות - ראה שדי חמד כללים מערכת הסי' ס"ק ל, מג ועוד".

בשיחת ש"פ תרומה תשי"מ הציעו כ"ק אדמו"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם קיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאביונים עם חבריהם.

520. ראה תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 561.

אולם בכל צדקה המשמחת את העני ביום הפורים יצא ידי חובת מתנות לאביונים⁵²⁷.

י. למרות זאת, הגם שהנתינה צריכה להיות לצורך העני ביום הפורים, העני עצמו רשאי לעשות בכסף שקיבל כרצונו ולהשתמש בו לשאר צרכיו ואינו חייב להשתמש בו ביום הפורים דוקא⁵²⁸.

יא. לאור האמור, הנותן צדקה לעני ומתנה עמו שלא ישתמש בה לסעודת פורים אלא לכיסויי חובותיו וכיו"ב, אף שיצא ידי חובת מצות צדקה - לא יצא ידי חובת מתנות לאביונים⁵²⁹.

מיהו "אביון"?

יב. כל מי שהוא בגדר "עני" מוגדר כ"אביון" לענין "מתנות לאביונים"⁵³⁰, וגדר "עני" הוא גם מי שאין בידו די לצרכים ההכרחיים של בני-ביתו, היינו שאין לו הכנסה מסודרת ומספקת לצרכיו ההכרחיים, וכן מי שיש לו די להוצאות ההכרחיות אלא שנפלו עליו הוצאות חריגות, כגון הוצאות רפואיות או לצורך נישואי ילדיו או מגוריו ההכרחיים וכיו"ב⁵³¹.

יג. תרומה לבחורי ישיבה אינה נחשבת כמתנות לאביונים, כיון שבדרך כלל יש להם את כל

צורכיהם, אלא אם כן מדובר בבחורי ישיבה נזקקים, שדינם ככל עני⁵³².

יד. ניתן לתרום מתנות לאביונים למוסדות ובתי חב"ד וכיו"ב, אך יוצאים בזה ידי חובת מתנות לאביונים רק במידה והתרומה מיועדת לפעולות חסד לנזקקים ביום הפורים, ובפרט לסעודות פורים המיועדות להם⁵³³.

טו. עני קטן המבין שנותנים לו מעות פורים - מקיימים בזה מתנות לאביונים⁵³⁴. וזאת בתנאי שאין לקטן את צרכיו ההכרחיים, וכגון יתום⁵³⁵.

טז. אין מניעה לתת מתנות לאביונים לעני אבל⁵³⁶.

יז. בנוסף להאמור⁵³⁷, אין מדקדקים במעות פורים וכל הפושט יד - נותנים לו, גם אם לא ברור שמדובר בעני שראוי ליתן לו צדקה⁵³⁸.

יח. דין מתנות לאביונים הוא דוקא בעניי ישראל ולא בעניי גויים⁵³⁹, אולם דין כל הפושט יד נותנים לו הוא גם בגוי הפושט יד, משום דרכי שלום, אך במקום שלא הורגלו בזה - אין נותנים להם⁵⁴⁰.

532. ראה הליכות שלמה שם הע' 63.

533. ע"פ המבואר לעיל בפנים ס"ט ואילך. וש"ג.

534. כף החיים שם סק"ב. אבל ראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז הע' נה.

535. ראה בהמצוין בהליכות מועד שם.

536. מג"א ס"י תרצו וסק"א.

537. שכן פשטות הלשון בשו"ע ס"י תרצד ס"ג, שהביא זאת בסעיף בפ"ע הוא שמעיקר הדין אין יוצאים בזה י"ח מתנות לאביונים, אף שכתבו כמה שיצא בזה י"ח. וראה מה שהאריך בזה בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 189. וש"ג.

538. ויש שרצו ללמוד משיחת פורים תשל"א שאכן יוצאים בזה י"ח מתנות לאביונים, כיון שמתנות לאביונים שונה מדין צדקה של כל השנה, אבל ראה שיחה זו במהדורתה בתורת מנחם חס"ג, דלא משמע כן. ובפרט לפי המובא בלקוטי שיחות חט"ז סו"ע 367, שלמרות שאכן דין מתנות לאביונים שונה מדין צדקה דכל השנה בכוכ"כ עניינים, אך הכוונה בזה היא שיש בו דינים וגדרים נוספים מלבד גדר מצות הצדקה הרגילים כל השנה השייכים גם בו, ולפ"ז אינו יוצא י"ח המצוה ומתנות לאביונים במה שנותן לכל הפושט יד, שהוא אכן דין מיוחד ונפרד בפורים, שמצד שמחת החג כל הפושט יד נותנים לו, אבל אינו ענין לצדקה ומתנות לאביונים - ראה ריטב"א, רמב"ן, ר"ן ונמוקי יוסף בבא מציעא ע"ב.

539. שו"ע שם לפי הירושלמי מגילה פ"א ה"ד.

540. ראה בהמצוין בהערה הבאה, שכל הנתינה לגויים היא רק מצד דרכי שלום, אבל אין הכוונה שיוצאים בזה ידי חובת מתנות לאביונים. וראה גם כף החיים שם וסק"ל. שו"ת אור לציון ח"ד פנ"ח אות ב. מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פ"א ס"ה ובהערה שם. 540. שו"ע ס"י תרצד ס"ג. משנ"ב שם סק"י. כף החיים שם.

מבני העיר לחלק לעניים סעודת פורים". וראה גם שו"ת תרומת הדשן ס"י קיא.

וראה להלן בפנים שם דעת הסוברים שיעור הנתינה צריך להיות דמי סעודה. אבל ראה בשערי תשובה המצוין שם שהקשה ע"ז, וגם במקורות שהביא אין הדבר מוכרע. וראה מה שהאריך בזה בילקוט יוסף שם. וש"ג.

527. לפי המובא לעיל בפנים ובהע' 525, וכן מצד מה שבזה היקל על העני שלא הוצרך להוציא הוצאות נוספות בשביל סעודת פורים על חשבון פרנסת אנשי ביתו ובכך שנתן לו לפרנסת אנשי ביתו יכל להוציא על סעודת פורים, והן משום שבימינו נדיר הוא שאין לו כדי סעודת פורים, אלא שהנתינה היא לשאר צרכיו, ומ"מ משמחו בצדקה ביום הפורים - ראה המובא בפסקי תשובות ס"י תרצד אות ב ובהע' 20. ועוד.

528. שו"ע שם ס"ב.

529. כיון שהנתינה צריכה להיות לצורך השימוש ביום הפורים, אלא שהעני מצידו רשאי לעשות בה ככל שיחפוץ, וכיון שהתנה עמו הנותן לשימוש אחר (והעני חייב לעשות כפי שהתנה) - לא יצא ידי חובתו, אך אם לא היה זה בגדר תנאי, אלא רק אמר לו שיוכל לכסות עם זה חובותיו וכדו' - אכתי יצא ידי חובת מתנות לאביונים. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז ס"ד ובהערות שם.

530. ערוך השולחן ס"י תרצד סק"ג.

531. הליכות שלמה פורים פ"ט ס"ב. צדקה ומשפט פ"ב. פסקי תשובות ס"י תרצד אות ב. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ז הע' 15. וש"ג.

זמן קיום המצוה

לפני צאת-הכוכבים - יפריש את הסכום ויתנו לאחר פורים (וע"ע להלן סכ"ה)⁵⁴⁹.

כג. יש להקפיד שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים עצמו, ואינו יוצא ידי חובה בנתינה לפני לפני יום הפורים⁵⁵⁰. אכן, מותר לכתחילה למנות שליח (כגון גבאי צדקה או שתורם למוסד צדקה וכיו"ב), אף לפני פורים⁵⁵¹, שיתן עבורו ביום הפורים עצמו⁵⁵².

מסיבה זו, ניתן לתרום גם באמצעים דיגיטליים המצויים בזמננו (בכרטיסי אשראי, דרך האינטרנט וכיו"ב), באופן שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים⁵⁵³.

כד. בשעת הצורך, ניתן לתת כסף לפני עצמו לפני פורים בתורת פיקדון, ולהתנות עמו שיזכה בהם רק ביום הפורים עצמו, ויוצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים⁵⁵⁴.

כה. במקום שאין עניים, יפריש את הסכום שרוצה לתת לעניים (ע"י שיניחו בצד וכיו"ב) ויתנו לאחר הפורים כשיפגוש אביון⁵⁵⁵.

כו. כמו-כן, יכול לזכות את הכסף לפני ע"י אחר ויודיע לפני שעשה כן, ובכך יוכל העני לקנות בפורים על סמך הכסף שיגיע אליו לאחר הפורים, ומכל מקום גם אם לא הודיעו - יצא ידי חובתו בדיעבד⁵⁵⁶.

ט. זמן קיום מצות מתנות לאביונים הוא ביום הפורים דוקא ולא בלילה⁵⁴¹, החל מהנפץ-החמה ועד השקיעה, ואם לא הספיק - יזדרז ליתנם לפני צאת-הכוכבים⁵⁴², ואם נתן בלילה - לא יצא ידי חובתו⁵⁴³ (אבל יכול לתת בליל פורים באם יגיע לפני רק ביום הפורים, כדלהלן סכ"ג).

כ. לכתחילה יש לקיים את מצות מתנות לאביונים לאחר קריאת-המגילה ולא קודם לכן⁵⁴⁴, וזריזין מקדימין למצוות, לקיימה לאחר קריאת-המגילה או ככל המוקדם⁵⁴⁵. אך אם הזדמנו לו עניים לפני התפילה וקריאת-המגילה - יתן להם ויוצא ידי חובתו, אך ראוי שיתן שוב לאחר קריאת-המגילה⁵⁴⁶.

כא. כ"ק אדמו"ר הקפיד לתת מתנות לאביונים לאחר שקיים מצות משלוח מנות⁵⁴⁷, אולם היו פעמים שנתן בעצמו מעות לעניים לאחר תפלת שחרית בדרכו לחדרו הק', או שיצא במיוחד מחדרו הק' לתת מעות לעניים שעמדו בסמוך⁵⁴⁸.

כב. אם רואה שהתאחרה השעה ולא יספיק לתת מתנות לאביונים לפני השקיעה ואפילו לא

549. כדין מי שנמצא במקום שאין עניים, כדלהלן בפנים סכ"ח.

550. ראה מג"א סי' תרצד סק"א בשם בעל המאור. ברכי יוסף סי' תרצד. ערוך השולחן סי' תרצד סק"ב וסי' תרצה סק"ז. הליכות שלמה פי"ט סכ"ב ובהערות שם. וראה כף החיים סי' תרצד סקט"ו.

551. ואין הגבלה מתי שלח המעות קודם פורים, כל שהגיע הכסף ליד העני בפורים - ראה יד אהרן סי' תרצד. כף החיים שם סקט"ו. שו"ת מהר"י אסאד סי' רו. דעת תורה למהרש"ם סי' תרצה סק"ד. שו"ת בית שערים סי' שפא. שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' רלג.

552. ערוך השולחן שם. כף החיים שם. וכן מנהג העולם. ולדעת הפוסקים שבהערה הקודמת, שלא מועיל שהכסף הגיע ליד העני ביום הפורים באם הנתינה היתה לפני פורים, באם שולח שליח שיתן עבורו ביום הפורים, הרי שהשליחות היא גם על הנתינה שהיא ביום הפורים - ראה פסקי תשובות סי' תרצד סק"ח ובהע' 67. ומכל מקום ודאי שגם אם הנתינה וההפרשה היתה קודם הפורים ושולח את הכסף בדואר וכדו' - יצא ידי חובה, שיש לו לסמוך על דעות הפוסקים כן המצויינים שם.

553. לפי המבואר לעיל בהערה הקודמת.

554. ראה שו"ת קנין תורה ח"ד סי' פו. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' פז וח"ו סי' כג. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - צויינו במשנ"ב מהדורת דרוש סי' תרצד הע' 15. וע"ש, שגם לדעת המתירים אין זה לכתחילה. אבל ראה שו"ת א"ז נדברו ח"ו סי' פ.

555. שו"ע סי' תרצד ס"ח.

556. לפי המבואר בסעיף הקודם - ראה שו"ת מהר"י אסאד שם. הליכות אבן ישראל, מועדים, פנ"ח ס"ג. שו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' קיב. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - צויינו במשנ"ב מהדורת דרוש שם. וראה גם שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תצ.

541. רמ"א סי' תרצה ס"ד. מג"א שם סק"ג. אליה רבה שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב. כף החיים שם סק"ג. ועוד.

542. לפי פרי מגדים משנ"ב סי' תרצב סק"ג. כף החיים שם סק"ג. משנ"ב סי' תרפו סק"ה.

543. משמעות רמ"א שם. אבל ראה שו"ת אר"ץ צבי סו"ס קכא.

544. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. כף החיים סי' תרצד סק"ז וסי' תרצה סק"ג.

545. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. מקור חיים סי' תרצה סק"ב. וראה להלן בפנים הנהגת כ"ק אדמו"ר.

546. כיון שהמצוה מזומנת לפניו, ואין להעביר על המצוה. ובאם אפשר לו - נכון שיתן שוב גם לאחר התפילה - ראה שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תב וסי' תד. וע"ע פסקי תשובות סי' תרצד הע' 3. הרי הלכות, הל' פורים, פכ"ד ס"ו. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 179. וש"נ.

547. ראה אורחות מנחם ע' קלא ובהערות שם. וכן מסר הרב מאיר הארליג ע"ה.

וראה השקו"ט באם צריך להקדים משלוח מנות למתנות לאביונים או להיפך, שיש אומרים להקדים מתנות לאביונים, כדי שהעני יוכל להספיק לקנות סעודת פורים - ראה סידור היעב"ץ שער הדגים, סדר היום והלילה, ס"כ. יסוד ושושן העבודה שער יב פ"ו. ליקוטי מהר"ח סדר מנהגי פורים. נחלת שבעה שהובא במקור חיים סי' תרצה סק"ד. ויש אומרים להקדים משלוח מנות, וכפי הסדר בפסוק - ראה שו"ת תרומת הדשן שם. מקור חיים שם. ועוד.

548. ראה אוצר מנהגי חב"ד - אדר ע' ערה. וכן מסר המזכיר הרב יהודה לייב גורנר ע"ה. ולהעיר מהמובא לעיל הע' 546.

כז. לכתחילה בן י"ד יוצא ידי חובה רק כאשר הוא נותן מתנות לאביונים לעניים שהם בני י"ד, ובן ט"ו לעניים שהם בני ט"ו, אך בדיעבד שנתן לבן יום אחר - יצא ידי חובתו⁵⁵⁷. אכן, יש שכתבו שאין צריך כלל להקפיד להימנע מנתינה לעני שהוא בן יום אחר ובכל אופן יוצא ידי חובתו⁵⁵⁸.

ומכל מקום, בן י"ד הרוצה לתת לעני שהוא בן ט"ו יכול לתת כסף לגבאי הצדקה וכיו"ב ביום י"ד, והגבאי צדקה יודיע לעני שיש בעבורו מעות אף שבפועל העני יקבלם ביום ט"ו, כמו כן יכול לתת לעני עצמו ביום י"ד אף שבפועל ישתמש בהם רק ביום ט"ו⁵⁵⁹.

שיעור מתנות לאביונים

כח. "חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים", דהיינו מתנה אחת לכל עני⁵⁶⁰.

כט. מעיקר הדין, שיעור כל "מתנה" הוא שווה פרוטה⁵⁶¹, אולם לכתחילה יש להשתדל לתת דמי סעודה (15 ₪ לערך), וכל המרבה הרי זה משובח⁵⁶², ו"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים" וכיו"ב⁵⁶³.

אופן הנתינה

ל. יש שכתב שלכתחילה לא יתן שטר או מטבע אחד לשני עניים שיתחלקו בו אלא יפרוט את השטר או את המטבע ויתן לכל אחד בנפרד, אף שגם אם לא עשה כן - יצא ידי חובתו⁵⁶⁴. אמנם גם לשיטתו, לגבאי הצדקה

ניתן לתת שטר או מטבע שיש בו שיעור של שתי מתנות, כיון שבלאו הכי הגבאי יחלק לכל עני בנפרד⁵⁶⁵.

לא. עני ואשתו נחשבים לשני עניים ואם נתן לכל אחד מהם מתנה - יצא ידי חובתו⁵⁶⁶. וגם אם נתן לאחד מהם שתי מתנות וציין שזה עבור שניהם - יצא ידי חובה, ומתנת האשה היא על דעת שאין לבעלה רשות בה⁵⁶⁷.

לב. כמו כן ניתן לתת שתי מתנות לאב ולבנו הסמוך על שולחנו⁵⁶⁸, וזאת בתנאי שהאב לא מספק לבנו את כל צרכיו ההכרחיים⁵⁶⁹.

לג. ניתן לתת מתנות לאביונים גם באמצעות המחאה (שיק), ואפילו הוא דחוי, וזאת בתנאי שהעני יכול לפדותו או לשלם באמצעותו בפורים⁵⁷⁰. אבל אם אין העני יכול לפדותו כלל, מפני שהוא למוטב בלבד וכיו"ב, כך שלא ניתן להשתמש בו כלל ביום פורים - אינו יוצא בו ידי חובתו⁵⁷¹.

לד. הוא הדין בנוגע לתשלום במטבע זר, שרק אם ניתן לפרוטו או לשלם באמצעותו בו ביום - יוצאים בו ידי חובה, וכן בהעברה בנקאית יוצאים בה ידי חובה רק במידה והכסף מגיע לחשבונו של העני בו ביום⁵⁷².

לה. כמו כן ניתן לתת מתנות לאביונים באמצעים דיגיטליים המצויים בימינו, באם הכסף (או תמורתו) מגיע לעניים בו ביום (כמבואר לעיל ס"ג).

לו. למרות האמור, פשוט שאם נותן הכסף לגבאי צדקה באחד מהאופנים הנ"ל, והגבאי צדקה דואג בשליחותו לתת כסף אחר לעני בו ביום על סמך זה - יצא ידי חובתו⁵⁷³.

לז. אין נותנים מתנות לאביונים ממעות מעשר

557. ראה הליכות שלמה פ"ט ס"א. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שנב. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - ציינו במשנ"ב מהדורת דרשו שם הע' 9.

558. דעת בעל מנחת יצחק בתשובה בסו"ס ימי הפורים. הליכות אבן ישראל, מועדים, פנ"ח ס"ח. שו"ת דברי משה סי' לח. שו"ת קנה בשם ח"ב סי' לב.

559. ראה אשל אברהם מבוטשאטט סי' תרצד סק"א. שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' רלח.

560. שו"ע סי' תרצד ס"א.

561. משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וכ"כ באגרות קודש ח"ב ע' קעז. ח"ב ע' תכג. וראה גם שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשכ"א (תורת מנחם ח"ל ע' 148), ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג (תורת מנחם חל"ו ע' 185 וע' 210). לקוטי שיחות ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285.

562. ראה ב"ח סי' תרצה. שערי תשובה שם סק"א ממחזיק ברכה שם סק"א וסק"ב. כף החיים שם סק"ו. ועוד.

563. רמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ז. וראה גם אגרות קודש ח"ב שם.

564. שו"ת תורה לשמה סי' קצ.

565. הרי הליכות, הל' פורים, פכ"ט ס"ב.

566. כף החיים סי' תרצד סק"ז. פסקי תשובות שם הע' 10. ודלא כערוך השולחן שם סק"ב.

567. הליכות מועד, הל' פורים, פט"ו ס"ז.

568. מהרש"א מגילה ז, א. בנין עולם סי' לו. ועוד. ודלא כערוך השולחן שם.

569. הליכות מועד שם.

570. הליכות שלמה פט"ו ס"ג. א. שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכב.

571. הליכות מועד שם ס"ג ע"פ הנ"ל בהערה הקודמת.

572. הליכות מועד שם.

573. פשוט, וראה הרי הליכות פכ"ט ס"ח.

כספים, אבל יכול להוסיף מעבר למחויב מעיקר הדין⁵⁷⁴ כצדקה מכספי מעשר⁵⁷⁵.

לח. ניתן לצאת ידי חובת מתנות לאביונים גם בנתינת דבר מאכל שיכול ליהנות ממנו בפורים⁵⁷⁶. אולם לכתחילה (ע"פ) לא יתן שאר דברים, כגון בגד או תכשיט וכיו"ב⁵⁷⁷.

לט. הנותן דבר מאכל לעני, באם יתן לו שתי מנות של מאכל או משקה, דנו הפוסקים אם יכול לצא בזה גם ידי חובת משלוח מנות⁵⁷⁸, ולכן לכתחילה אין לעשות כן, אלא יתן לשני עניים מתנות לאביונים ומשלוח מנות לאדם שלישי, אם כי בדיעבד יש לו על מי לסמוך.

מ. במתנות לאביונים איש רשאי לתת לאשה וכן אשה לאיש⁵⁷⁹.

1. משתה ושמה

המצוה והחייבים בה

א. המצוה > חייב כל אדם לסעוד לפחות סעודה

אחת ביום הפורים, והיא הנקראת "סעודת פורים"⁵⁸⁰.

ב. חובת הנשים > גם הנשים חייבות בסעודת פורים, כפי שחייבות בשאר מצוות הפורים⁵⁸¹ (וראה להלן סכ"א אם צריכות לשתות יין).

ג. חינוך הקטנים > ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש להנכם בסעודת פורים⁵⁸², וחייב אדם לחנך את ילדיו הקטנים, גם הקטנים ביותר, בכך שמשמחם במיני מטעמים ומעדנים⁵⁸³, אולם אינם צריכים לשתות יין ואין להנכם בזה, שכן הדבר עשוי להזיק לבריאותם⁵⁸⁴.

ד. עני > גם עני המתפרנס מן הצדקה חייב לעשות סעודת פורים, כפי שחייב בשאר מצוות הפורים⁵⁸⁵.

ה. אבל > אבל (ר"ל) בתוך י"ב חודש לפטירת אביו ואמו או בתוך שלושים לפטירת שאר קרוביו, עורך סעודת פורים בביתו, ויכול לארח את בני ביתו, משפחתו וחבריו, אבל אין לו ללכת לסעודה הנערכת מחוץ לביתו⁵⁸⁶. וכן הוא הדין לענין אבל בתוך שבועה⁵⁸⁷.

ו. אכן, באם מתארח בכל שנה אצל אחרים, או שאינו יכול לערוך את הסעודה בביתו, וכגון שנמצא לבד ואין לו עם מי לאכול, שמצוה לאכול סעודה זו בחבורה, וכן כשהוצאה מרובה עבורו לעשות סעודה בביתו או שהזמינו אותו ויצטערו אם אינו משתתף

574. ולהעיר מצדקה ומשפט פ"ו הע' לו, שהוספה זו היינו מה שנותן לעניים נוספים, אבל מה שנותן לשני עניים המחויבים מעיקר הדין, אף אם נותן להם מעבר לשיעור המחויב - נחשב בכלל מתנות לאביונים ואין ליתנם מכספי מעשר. אולם בפשטות כל שהוא מעבר למחויב מעיקר הדין, גם אם נותן רק לשני אביונים - יכול ליתן ממעשר כיון שאינו בגדר חובה, שנאמר שפורע חובו ממעשר.

575. ראה מג"א ס' תרצד סק"א בשם הש"ה מסכת מגילה, נר מצוה אות ד. משנ"ב שם נק"ג.

576. משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וראה פמ"ג משב"ז שם סק"א.

577. פרי מגדים משב"ז ס' תרצד סק"א, הובא במשנ"ב שם סק"ב ובכ"ף החיים שם סק"ז. אור שמח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ז. אבל בדרך החיים דיני מתנות לאביונים כתב שיצא. ולכאורה תלוי בשאלה אם עיקר מצות מתנות לאביונים היא לצרכי סעודת פורים, ואם כן - הרי זהו דין לכתחילה בלבד, שכן מעיקר הדין המטרה במתנות לאביונים הוא לשמח את העני ביום הפורים (ראה לעיל הע' 14. וש"ג), ומאי שנא אם נתן לו מעות או שאר דברים, ולכאורה יצא עכ"פ בדיעבד. ועצ"ע.

578. דאיתא בגמ' מגילה ז, רע"ב: "קיימת בנו [במה ששלח לו בשר ויין] רבינו משלוח מנות ומתנות לאביונים", ולמדו מזה אחרונים, שאפשר לקיים משלוח מנות ומתנות לאביונים בחדא מחתא - ראה מהרש"א שם. אשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ק ס' תרצה. שו"ת בית אב ס' קג אות ב. ארחות חיים (ספינקא) ס' תרצה סק"י. ועצ"ע ימי משתה ושמה פכ"ג הע' 31. ועוד. ומאידך יש שפקפקו בזה ודחו הראיה מן הגמ' ועפ"י מספיקא לא נפקא, מה גם שיש בזה משום עושין מצוות חבילות חבילות - ראה מקור חיים ס' תרצה סק"ד. טורי אבן מגילה שם. הגהות רעק"א ס' תרצה סק"ב. ביאור הלכה שם ד"ה או. וראה גם שו"ת כתב סופר ס' קלט. פרי חדש ס' תרצה סק"ד. שו"ת מהר"י אסאד ס' רד, ו-רו. דעת תורה למהרש"ם ס' תרצה סק"ד. ועוד.

579. רמ"א ס"ח תרצה.

580. ראה מגילה ז, א. טור ס' תרצה. רמ"א שם.

581. מאחר שאף הן היו באותו הנס - ראה פרי מגדים בא"א ס' תרצה סק"י. ערוך השולחן שם סק"ג. שו"ת היכלי שן ח"ג ס' ה. בן איש חי תצוה אות יז. ועצ"ע להלן בפנים סכ"א.

582. שו"ת היכלי שן שם ס' ט. וראה המובא במקראי קודש (הררי) הל' פורים פ"ג הע' א.

583. שו"ת היכלי שן שם.

584. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ג ס"ד. ילקוט יוסף ס' תרצה ס"י.

585. ראה שו"ת משנה שכיר ח"ב ס' רלה. ילקוט יוסף שם הע' י.

586. ראה רמ"א יו"ד ס' שצא ס"ב. נטעי גבריאל, הל' אבלות ח"ב, פל"א ס"ד ואילך. ממלכת כהנים ס' כט אות יח.

וראה מדרין להל' שמחות (להרב לוי יצחק גרליק שי') פנ"ה הע' 19, שאם הוא שליח העושה סעודה עבור מקורביו במקום השליחות, ישתדל לכתחילה לעשות הסעודה בביתו, אך באם אין הדבר מתאפשר - מותר לו לערוך סעודת פורים אף מחוץ לביתו.

587. שכן גם הוא מחויב במצוות פורים למרות האבלות שעליו, ובאונן נפסק בשו"ע ס' תרצו ס"ו, שחייב בשמחת פורים, "הלא אתי עשה דיחיד דאבלות ודחי עשה דרבים דאורייתא, דלשמות בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה". ואף שהאבלות אינה נדחית בצינעא (ראה שם ס"ד), מ"מ חלה עליו חובת השמחה. וראה משנ"ב שם סק"ב ובעשה"צ סק"י.

וכיו"ב - יכול להשתתף גם בסעודה מחוץ לביתו, במידה ואין שם מוזיקה, או שלא ישהה במקום בזמן שהיא מופעלת.⁵⁸⁸

זמן הסעודה

ז. החובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום⁵⁸⁹, ומכל מקום מצוה להרבות בסעודה גם בליל פורים (כדלעיל פ"ד סי"ח).

ח. המנהג לערוך את סעודת פורים לאחר תפילת מנחה⁵⁹⁰, ויש להתפלל בעוד היום גדול⁵⁹¹, כדי שעיקר ורוב הסעודה תהיה ביום הפורים עצמו אף אם בפועל היא תסתיים בלילה שלאחריו⁵⁹².

ט. בתי חב"ד העורכים סעודת פורים למקורביהם יכולים לערוך את הסעודה סמוך לשקיעה, באם הדבר יאפשר לאורחים נוספים להשתתף בה, וכמו כן העוסקים במבצע פורים במשך כל היום עד קרוב לסוף היום ויוצא שעורכים הסעודה סמוך לשקיעה ונמשכת בעיקר לאחר מכן⁵⁹³, אלא שישתדלו לכל הפחות לאכול את עיקר הסעודה קודם השקיעה (היינו לפחות כביצה פת ואכילת בשר ושתית יין)⁵⁹⁴⁵⁹⁵.

י. מי שאין לו מנין מוקדם במקומו לתפילת

מנחה, אם חושש שיימשך בסעודה וישתכר, יתפלל מנחה ביחידות ואחר כך יאכל סעודת פורים, אבל אם מכיר בעצמו שאינו משתכר ויוכל להתפלל מאוחר יותר במנין בישוב הדעת - יכול לעשות הסעודה לפני מנחה, וימנה שומר שיזכירנו להתפלל מנחה, ואף תזכורת בפלאפון מועילה לענין זה⁵⁹⁶.

יא. מי שרוצה לאכול את הסעודה בשעות הבוקר, ובפרט אם חושש שלא יספיק לאכול את עיקר הסעודה לפני השקיעה - הרשות בידו⁵⁹⁷, אף שאין אוכל בה בשר ושותה יין, בפרט אם אוכל בה פת, ולכתחילה יכוון שאוכלה לשם סעודת פורים, וכן שאם יספיק לאכול את סעודתו העיקרית לפני השקיעה תיחשב (גם) סעודה זו לסעודת פורים⁵⁹⁸.

לימוד תורה לפני הסעודה

יב. כתב הרמ"א⁵⁹⁹: "טוב לעסוק מעט בתורה קודם הסעודה", אך יש ללמוד דבר קצוב ("מעט"), כדי שלא יימשך בלימודו וישכח לקיים סעודת פורים⁶⁰⁰.

הסעודה

יג. להרבות בסעודה < יש להרבות בסעודת פורים בשמחה ובריבוי מאכלים ושתיה בשפע⁶⁰¹.

יד. אכילת פת < נחלקו הפוסקים האם יש חובה לאכול פת בסעודה זו, ומדברי כ"ק אדמו"ר נראה, שיש להשתדל לכתחילה לאכול פת

588. ראה ילקוט יוסף שם סי"ד ובהערה שם. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מג ובהע' 215.

589. טור ורמ"א ריש סי' תרצה.

590. ומה שלא נהוגים לעשותה בבוקר הוא משום שטרודים במשלוח מנות ונמשכים בוה עד זמן מנחה, ואז אסורים להתחיל בסעודה קודם מנחה (משנ"ב שם סי' ח). כמבואר בשו"ע סי' רלב ס"ב, וכ"ה גם לשיתת רמ"א שם, כיון שמדובר בסעודה גדולה. וראה משנ"ב שם סק"ל.

591. רמ"א שם סי' ב לפי שו"ת תרומת הדשן סי' קי. וראה גם נטעי גבריאל הל' פורים, בחלק השו"ת סי' כג. וש"נ.

592. וכך הובא גם בספר המנהגים ע' 74 ובלוח כולל חב"ד.

וראה שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשי"ט (תורת מנחה חכ"ה ע' 138 ואילן), שם נתבאר שעיקר ההתעודות של פורים "היתה נערכת בליל ט"ו, היינו, הלילה שבין י"ד לט"ו". וראה גם שיחת פורים תשמ"ה (תורת מנחה תמ"ה ח"ג ע' 1421).

593. ויש למצוא קצת מקור לזה, לפי המובא בתרומת הדשן סי' קי, שהיו טרודים במשלוח ומנות ומתנות לאבינונים ולכן נמשכו עד המנחה ולא סעדו בשחרית. ע"ש. והדבר נכון גם לענייננו, כשמרבים במצוות היום ובפרט בויכוי הרבים בהם.

594. ראה לשון הרמ"א שם, שצ"ל "עיקר הסעודה" ו"רוב הסעודה" ביום, אף שאין מניעה להמשיך סעודתו בלילה, וכנראה הכוונה למה שנחשב לעיקר הסעודה, כבפנים - ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' שגא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תה. לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 219.

ומ"מ אם לא אכלו כזית לפני השקיעה לא יצאו ידי חובה ואינם יכולים לומר "ועל הניסים" בברכת המזון, כדלהלן בפנים.

595. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 166.

596. הליכות מועד, הל' פורים, פי"ז הע' יח. וש"נ.

597. רמ"א שם. ואף מעיקרא היה צריך לעשותה בשחרית, כמובא לעיל הע' 590, ובפרט שיש שכתבו לנהוג כן לכתחילה ולעשות הסעודה בשחרית - ראה שו"ת תרומת הדשן שם. אליה רבה סי' תרצה סק"ד ומשנ"ב שם סק"ט בשם השל"ה מס' מגילה נר מצוה אות יא. ועוד.

598. ראה להלן בפנים עד כמה חובת אכילת פת ובשר בסעודת פורים וכן האם חובה לשתות את היין בתוך הסעודה דוקא. וש"נ. ומה שכתבנו שצריך לכוון לשם סעודת פורים - הוא ככל המצוות שצריכות כוונה, וכ"כ הפרי מגדים במשבו"ו סי' תרצה סק"א והובא במשנ"ב שם סק"ד, שכל מצוות הפורים צריכות כוונה לשם מצוה. ומכל מקום, בדיעבד יצא ידי חובתו. וראה בכ"ז הליכות מועד שם ס"ד ובהערות שם.

599. שם.

600. ראה תורת מנחה תשמ"ו ח"ב ע' 385 הע' 46.

601. ראה טור ורמ"א ריש סי' תרצה. ולשון המאירי מגילה ז, ב: "חייב אדם להרבות בשמחה באכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר". וראה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רחצ.

בסעודה זו, אם כי אין זה חיוב גמור, ויוצא ידי חובתו גם ללא פת⁶⁰².

טו. **אכילת בשר** < הפוסקים לא הזכירו חובת אכילת בשר בפורים, אולם כמובן שהדבר נכלל בהידור להרבות בסעודה ובשמחה, כמו בלחם. וכך נוהגים⁶⁰³.

טז. אף האונן מותר לאכול בשר בסעודת פורים⁶⁰⁴, וכן אשה שחל ל"ט במוצאי פורים, מותרת לאכול בשר בסעודה, ותזוהר לנקות היטב את פיה ולחצוץ שיניה לאחר מכן⁶⁰⁵.

יז. **אכילת 'קרעפכין'** < נהוג לאכול 'קרעפכין' [=כיסונים הממולאים בשר] בסעודה זו⁶⁰⁶.

יח. **"עד דלא ידע"** < החובה העיקרית⁶⁰⁷ היא לשתות יין [דווקא, ולאחר-מכן יכול להוסיף גם שאר משקאות המשכרים]⁶⁰⁸ "עד דלא

ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", כאשר להגדרה זו פרשנויות רבות: ישנו הפירוש כפשוטו - לשתות בכמות כזו עד שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי⁶⁰⁹, וכך מובא בשולחן ערוך⁶¹⁰, אולם הרמ"א⁶¹¹ כתב שדי בכך שישתה יותר מרגילותו ומתוך כך ישקע בשינה, ובשנתו הרי אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי.

יט. כ"ק אדמו"ר הזכיר כמה פעמים את פסק השולחן ערוך, שיש לשתות "עד דלא ידע" כפשוטו, ושאין לחשוש שמא ייצא מכך דבר בלתי רצוי ח"ו⁶¹², אך כמובן שיש להיזהר מאוד שלא לפגוע בגוף, בנפש ובממון של ישראל.

אכן, ברוב השנים שלאחר 'גזרת המשקה', הודיע בכתב ובעל-פה שגזירה זו עומדת בתוקפה גם בפורים⁶¹³.

כ. מי שאינו יכול לשתות הרבה יין, די שישתה מעט, ולא יצטער ביום הפורים⁶¹⁴.

כא. הנשים אינן חייבות בשתיית יין עד דלא ידע⁶¹⁵, אלא שיש שכתבו שראוי גם להן לשתות מעט יין⁶¹⁶.

ברכת-המזון ותפלת ערבית

כב. יש להיזהר שלא יימשך בסעודתו ושתיתו באופן שלא יקרא קריאת שמע ויתפלל תפלת ערבית, וכן לברך ברכת המזון⁶¹⁷.

הראשונים בזה, ד"ל בסמוך⁶¹⁸ היינו ביין דוקא. ולאחר מכן, בהתועדות היה שותה 'משקה' (כפר ח"ו ג' 1848 ע' 28). וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: "ש"פ תצוה תשל"ו" (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 510). פורים תשל"ט (שיחות קודש תשל"ט ח"ב ע' 263). ובכ"מ.

609. כך מובא ברמב"ם שם. וכן פסק הב"ח בס' תרצה. ובהגדרת ענין זה של 'עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' נאמרו ביאורים רבים ע"ד הנגלה והחסידות. ואכ"מ.

610. ס' תרצה ס"ב.

611. שם, בשם המהרי"ל ועוד. וראה גם פ"מ משב"ז שם.

612. ראה לקוטי שיחות חל"א שיחה ב' לפורים. שיחת פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 454). ובכ"מ.

613. בעיקר לגבי תלמידי התמימים, ולכן בכמה מהתועדות פורים במשך השנים, היה מורה שאחד החסידים יוציא ידי חובה את הקול ב"עד דלא ידע" כפשוטו, אם כי היו איזה פעמים שאף עודד שממנו יראו וכן יעשו - ראה בהמצוין באוצר מנהגי חב"ד ע' רצ. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 167.

614. ראה שערי תשובה ס' תרצה סק"ב. כף החיים שם סקט"ו.

615. שו"ת שבט הלוי ח"י ס' יח אות ב. הליכות בת ישראל פכ"ב ס"ט. מועדים ומגנים ס' קצ.

616. ראה חזון עובדיה פורים ע' קעו. ועוד.

617. וכפי שהזכיר כ"ק אדמו"ר בריבוי הזדמנויות את מנהג הרמ"א,

602. ד"ל כ"ק אדמו"ר באגרות קודש ח"ה ע' רנו (הובא גם בשוה"ג לספר המנהגים ע' 74): "אם יש חיוב לאכול פת בפורים - ראה הדעות בזה במג"א ס' תרצה סק"ט ובבאר היטב שם. במור וקציעה מחייב בפת וכ"כ בנימוקי אורח חיים (לבעהמח"ס מנחת אלעזר) ומציין לתוס' ברכות לח, א. מב, א. אבל בברכי יוסף ס' תרצה כתב דיצא בלא לחם. וכן מוכח דעת רבינו הזקן בשו"ע שלו ס' קפז ס"ח ובסידורו דאינו חוזר בברכת המזון אם שכח 'על הניסים'. אבל צע"ק ממה שכתב שם ס' קפח ס"י: "ושמחה". ואין .. שמחה בלא אכילת לחם כו'. ע"ש. ואכמ"ל".

הרי שפסק בנרד"ד כהרבי יוסף (ממה שכתב "אבל בברכי יוסף", וכידוע בכללי הפוסקים בזה - ראה כללי הפוסקים וההוראה משו"ע אדה"ו כלל קמא. וש"ג) והוכיח הדברים מההלכה שהובאה גם בשו"ע אדה"ו ובסידורו שהשו"ע 'ועל הניסים' בברכת המזון בפורים אינו חוזר, והיינו לפי הכלל שבמקום שאין חובה לאכול פת אינו חוזר על מה ששכח בברכת המזון. ומאידך מקשה צע"ק מההלכה דאין שמחה בלא לחם, אבל אי"ו כדי לשנות המסקנה שאין חובת אכילת פת בפורים, אולם ההדגשה ש"יצא בלא לחם", אבל לכתחילה יש להשתדל בזה, ולפי ההלכה ד"אין שמחה בלא לחם". וכדברים האלו כ"כ הריטב"א מגילה ה, ב ד"ה משתה. ודברי הברכי יוסף הנ"ל הובאו גם בשערי תשובה שם סק"א ובכ"מ חיים סק"ג. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד ס' יב. ואכמ"ל. ובשיחת פורים תשמ"ח (ע"פ סרט הקלטה, בתרגום חופשי): "סעודת פורים קשורה - כמנהג ישראל - עם אכילת בשר, וכן עם אכילת לחם, וכפי שנהוג".

603. ראה אגרות קודש שם, שאף שהזכרה חובה זו ברמב"ם ה' מגילה פ"ב הט"ו ובריו לא הובאו בפוסקים, אכן, הגם שאין זו חובה - ודאי שיש מעלה באכילת בשר בסעודה. ולהעיר משיחת כ"ו שבט תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 294 ובהערות 6-25). וראה המובא בהערה הקודמת משיחת פורים תשמ"ח. וראה להלן בפנים שמנהגנו לאכול 'קרעפכין' הממולאים בשר.

604. שו"ע ס' תרצה ס"ו.

605. שיעורי שבט הלוי יו"ד ס' קצח סק"ד. שו"ת קנה בשם ח" ס' קב. טהרה כהלכה פ"ט ס"ג ובהערות שם.

606. ראה ספר המנהגים ע' 58 הע' 11.

607. ודנו הפוסקים אם עיקר חובת השתייה היא בסעודה דוקא, וברמב"ם ה' מגילה פ"ב הט"ו מפורש שהשתייה היא חלק מהסעודה ('כיצד חובת סעודה זו?') ש"אכל בשר ויתקן סעודה נאה ושותה יין עד שישתכר ויירדם בשכרותו"). אכן בשו"ע ס' תרצה הובא דין השתייה כדין בפני עצמו בלא קשר לסעודה. וראה גם העמק שאלה ס' יב. שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ס' תצא.

608. כ"ק אדמו"ר הקפיד לעשות סעודה זו ביין דוקא [כמו שכתבו

הספד ותענית ואמירת תחנון

- ג. אין אומרים תחנון⁶²⁴.
- ד. כאמור לעיל (פ"ה ס"ב) יום ט"ו אסור לכולם בהספד ובתענית⁶²⁵. ואין אבלות נוהגת בו, למעט בדברים שבצנעא⁶²⁶.
- אודות עלייה לבית-החיים - ראה לעיל פ"ה ס"ח.

"ועל הניסים"

- ה. בן י"ד שהזכיר בטעות (בין בתפילה ובין בברכת-המזון) "ועל הניסים" ביום ט"ו, וכן בן ט"ו שהזכיר "ועל הניסים" ביום י"ד - אין זה הפסק ואין צריכים לחזור⁶²⁷.

עשיית מלאכה

- ו. המנהג שלא לעשות מלאכה הוא רק ביום שקוראים בו המגילה, כלומר בי"ד לבני הפרזים ובט"ו לבני המוקפים⁶²⁸.

משתה ושמחה

- ז. גם לבני הפרזים מצוה להרבות קצת במשתה ושמחה ביום ט"ו⁶²⁹.
- ח. אכן, אודות משתה ושמחה בליל ט"ו לבני הפרזים - נחלקו האחרונים אם יש בזה מצוה⁶³⁰, שכן אף על הסועד סעודת פורים בליל י"ד נאמר שלא יצא ידי חובתו, כיון שענין הסעודה והפרסומי ניסא שייך ליום⁶³¹.

624. סידור אדה"ו קודם למנצח יענך.

625. מגילה ה, ב ממגילת תענית. וכן פסקו הר"ף והרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ג. טוש"ע סי' תרצו ס"ג.

626. ראה טוש"ע יו"ד סי' תא ס"ז. רמ"א או"ח סי' תרצו ס"ד.

627. ראה לעיל בפנים פ"ד סי"ג. וש"נ.

628. ראה לעיל בפנים פ"ה סי"א. וש"נ.

629. כן כתבו רבים מהראשונים - ראה ספר המנהגים למהר"ם, אגודה, תוס' מגילה ו, ב ד"ה ור' אליעזר וכן מבואר מדבריהם שם ד, א ד"ה פסק. וכן משמע בר"ן שם ג, ב בדפי הר"ף ד"ה אלא מקרא [אבל בריטב"א שם ה, ב משמע שרק אסור בהספד ובתענית ואינו מחויב במשתה ושמחה, וראה גם הגהות ה"ר פרץ לסמ"ק]. ולהלכה, כתב הרמ"א סי' תרצה ס"ב, שחייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים. מאידך, דעת ביהג"א שם שלכל אחד חיוב משתה ושמחה ביומו ולא בשני הימים. וראה שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשכ"ז (תורת מנחם חמ"ט ע' 237) שמצד ההנהגה לפנים משורת הדין צריך להיות הרבה שמחה (ולא רק קצת).

630. הלבוש שם ס"א כתב שיש בזה מצוה ושכן המנהג, אולם הפמ"ג בא"א סק"א כתב שאין חיוב משתה ושמחה קצת אלא בט"ו ביום ולא בלילה, וראה גם לבושי שר על המג"א סק"ב.

631. ראה טוש"ע ריש סי' תרצה. מג"א שם סק"ב.

כג. גם אם גמר סעודתו בליל ט"ו (או במוקפין - בליל ט"ז) אומר "ועל הניסים" בברכת המזון, כיון שהתחיל ביום, ובלבד שאכל לפחות כזית פת קודם השקיעה⁶¹⁸. אכן, אם כבר התפלל ערבית באמצע הסעודה⁶¹⁹ - אינו אומר עוד בברכת המזון "ועל הניסים"⁶²⁰.

בני הפרזות ובני המוקפין

כד. גם בני המוקפין צריכים להרבות בסעודה ביום י"ד וכן בני הפרזות צריכים להרבות קצת בסעודה ביום ט"ו⁶²¹.

יא.

שושן פורים⁶²²

פורים דמוקפין

א. הגם שברוב המקומות עושים את הפורים בי"ד באדר, בערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, ובראשם ירושלים עיה"ק, עושים את הפורים בט"ו באדר⁶²³.

ב. דיני ומנהגי יום הפורים לבני הערים המוקפות חומה - ראה בהרחבה לעיל בפרקים הקודמים, אלא שבשנה זו ישנם הלכות מיוחדות הנוגעות לבני הפרזים, בשל כך שי"ד באדר חל במוצאי-שבת (ראה בהרחבה לעיל פ"ג ס"ז ואילך), שאינם שייכים לבני הערים המוקפות חומה, כיון שט"ו באדר חל ביום שני בשבוע, ודינו אינו משתנה מבשנים אחרות, למעט תענית-אסתר, שבשנה זו מוקדמת וכולם מתענים ביום חמישי, י"א באדר (ראה בהרחבה לעיל פ"א).

שהיה נוהג בפורים לחזור על הבתים ולהכריז שלא ישכחו לברך ברכה אחרונה ולהתפלל תפלת ערבית - ראה המצוין בתורת מנחם חכ"ה ע' 163 הע' 379, ובכ"מ.

618. שו"ע סי' תרצה ס"ג.

619. ואין מניעה להתפלל ערבית באמצע הסעודה, ואפילו לצאת לבית-הכנסת כדי להתפלל במנין - ראה שו"ע אדה"ו סי' קעח ס"ו.

620. שו"ע אדה"ו סי' קפח ס"ז.

621. ראה רמ"א סי' תרצה ס"ב. תורת מנחם חכ"ה ע' 139.

622. המובא בפרק זה הוא לכל העולם מלבד בירושלים עיה"ק, ובני ירושלים ניהגו ביום י"ד ככל המובא בפרק זה.

623. שו"ע סי' תרפו ס"א.

ירושלים ושכונותיה

ב. כיום המקום היחידי שנחשב ל"כרך" ונוהגים בו פורים ביום ט"ו בתורת ודאי הוא בירושלים עיה"ק, שהעיר העתיקה שבה ידוע שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וכך גם רוב שכונות העיר החדשות שמחוץ לחומות העיר העתיקה מקיימים בהם את מצוות הפורים בט"ו בשל סמיכותם לעיר העתיקה.

אולם על שכונות מסוימות המרוחקות מן העיר העתיקה ונמצאות בתחום שיפוטה של העיר, יש דיון בפוסקים האם נחשבות כחלק מהעיר לענין זה, ובכל ספק יש לשאול רב מורה הוראה הבקי בדינים אלו ומכיר את תנאי המקום.⁶³⁵

הערים המסופקות

ג. ערים המסופקות אם היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, קוראים בהם את המגילה בי"ד ובט"ו, בלילה וביום, אך מברכים רק ביום י"ד, כיון שהוא זמן הקריאה לרוב העולם.⁶³⁶

ד. יתר מצוות היום, דהיינו משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים - נוהגים בהם בשני הימים.⁶³⁷

ה. עם זאת, אין אומרים "ועל הניסים" בתפלה ובברכת-המזון ביום ט"ו⁶³⁸, וכן אין קוראים בתורה בפרשת "ויבוא עמלק", רק ביום י"ד.⁶³⁹

ו. הערים המסופקות - שיש בהם ישוב יהודי קבוע - כיום הינם הערים: חברון⁶⁴⁰, צפת⁶⁴¹,

635. ראה בהרחבה פסקי תשובות שם אות א-ד. מקראי קודש (הררי) פ"ה ס"א ואילך. הליכות מועד, הל' פורים, פ"ח ס"ד ואילך. וש"נ.

636. שו"ע סי' תרפח ס"ה.

637. מג"א שם סק"ה, כדעת הרי"א שהביאו השלטי גיבורים מגילה ד, ב מדפי הרי"ף (ודלא כהדעות שמקיים את שאר מצוות היום רק ביום י"ד). משנ"ב שם סק"י. בן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה סי"ו (ושם, שמ"מ מרבים בהם בעיקר ביום י"ד, והעתיקו בכף החיים סי' תרצה סקנ"ד. אכן פשטות שאר הפוסקים שאין הבדל בחיוב בין שני הימים). כף החיים סי' תרפח סקכ"ב. שו"ת הר צבי סי' קכח אות כז. שו"ת יביע אומר ח"ה סי' ס.

638. כך היה מנהג האר"י ורבי חיים ויטאל בהיותם בצפת ובדמשק - בן איש חי שם סי"ד. כף החיים סי' תרפח סקכ"ג.

639. פאת השלחן ח"ג סי' טו. הגרש"ז אייערבוך ע"ה בשלמי מועד ע' רעה.

640. ברכי יוסף סי' תרפח סק"ד. כף החיים שם סקי"ז.

641. כף החיים שם סקי"ט.

אך למרות זאת יש ענין בשמחה בו, כיון שמחבר בין ב' הימים די"ד וט"ו⁶³².

ט. כ"ק אדמו"ר עורר כי בימים שלאחר הפורים יש עוד להוסיף בשמחה, שכן מצטרפת אז סיבה נוספת - של "מיסמך גאולה לגאולה", גאולת פורים לגאולת פסח⁶³³.

יב.

"בן כרך" ו"בן עיר"

התחייבות במצוות הפורים

א. קיים דיון רחב בפוסקים אודות "בן עיר", היינו בן ערי הפרזות החוגג פורים ביום י"ד, הבא ל"כרך" - עיר המוקפת חומה, שם חוגגים ביום ט"ו, האם מתחייב במצוות הפורים כ"בן כרך", או שמא נשאר כ"בן עיר" למרות שהגיע לכרך ולהיפך.

לשאלה זו השלכות רבות על קיום מצוות היום, וכן במקרים שמוטל עליו לקיימם - יש לדון אם גם יכול להוציא אחרים מבני אותו מקום במצוותם, ולהלן נפרט בזה את עיקרי הדינים, כאשר בכל ספק יש לשאול רב מורה-הוראה.⁶³⁴

ותחילה נבאר דין המקומות שמקיימים בהם את מצוות הפורים בט"ו או שספק מתי מקיימים בהם את מצוות הפורים.

632. ראה בהרחבה שיחת פורים תשי"ט (תורת מנחם חכ"ה ע' 138 ואילך. וש"נ).

ונקודת הדברים, שאכן כ"ק אדמו"ר נוקט שעיקר הפרסומי ניסא הוא ביום ולא בלילה. ולפי זה נמצא בליליה שבין הפרסומי ניסא דיום י"ד לפרסומי ניסא דיום ט"ו אין אותו ענין של שמחה, אך מבאר שמאחר שלילה זה הוא המחבר בין י"ד לט"ו הרי שאי אפשר להגיע לפרסומי ניסא שביום ט"ו לולי הלילה שבינתיים, וכיון שהכוח לחבר בין שני דברים הוא על ידי ענין שלמעלה משיניהם, לכן "בליליה זה צריך להיות יהודי במעמד ומצב שלמעלה ממעמדו ומצבו ביום י"ד וביום ט"ו". אך מאידך, אין בו חיוב הלכתי, והוא בגדר "רשות", אשר יש בזה המעלה של דברים שהם "רשות" לגבי דברים שהם בגדר "חובה". וכך אכן נהגו ברותינו נשיאנו, שעיקר התוועדות של פורים היתה בלילה שבין י"ד לט"ו, כדלעיל הע' 592.

633. ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר פ' פרה תשל"א (תורת מנחם תשל"א חס"ג ע' 354). וראה עוד טעם בזה בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1274, וטעם נוסף בשיחת ש"פ ויקהל-פקודי תשכ"ח (תורת מנחם חנ"ב ע' 187). וראה גם מענה כ"ק אדמו"ר שנדפס בליקוט מענות קודש תש"נ ע' 60.

634. בכל הבא לקמן ראה שו"ע סי' תרפח ס"ב ומשנ"ב שם סקי"ב, לפי מגילה יט, א וירושלמי מגילה פ"ב ה"ג. פסקי תשובות שם אות ט-י. וש"נ.

חיפה⁶⁴², עכו, יפו וטבריה⁶⁴³. ובכל אלו נוהגים כדין ספק רק באזורי העיר העתיקה שלהם ולא בשכונות החדשות הסמוכות לה⁶⁴⁴.

ז. בעיר לוד, אף שיש הטוענים שהיא בגדר ספק מוקפת חומה, מנהג אנ"ש לעשות בה פורים ביום י"ד בלבד⁶⁴⁵.

ח. אדם השוהה במקום בו הוא מחויב בקריאה בי"ד או בט"ו באדר באופן ודאי, יש לדון אם נכון לכתחילה לנסוע למקום בו חיוב הקריאה באחד הימים או בשניהם הוא מדין ספק, ולכן בשאלה מעשית יש לשאול רב⁶⁴⁶.

מצוות הפורים לעובר במקום למקום

ט. פתיחה וכללים < חיוב מצוות הפורים נקבע לא רק לפי מקום מגוריו של האדם במשך השנה, אלא לפי מקום הימצאותו ביום פורים⁶⁴⁷. ולפיכך, יש מצבים בהם תושב הפרוזות יתחייב במצוות הפורים ביום ט"ו ובן המוקפים יתחייב במצוות הפורים ביום י"ד, כמו כן יתכנו מצבים בהם אדם יתחייב הן בי"ד והן בט"ו ומאידך מצבים בהם לא יתחייב במצוות הפורים בשני הימים, וכדלהלן.

י. בכדי לקבוע את חיובו של האדם הנוסע ממקום למקום בימי הפורים, דנו הפוסקים מצד שלשה דברים: א) נקודת הזמן הקובעת את חיובו של האדם במצוות הפורים, כפי שיבואר להלן. ב) המקום בו נמצא בפועל

בשעת החיוב. ג) מחשבתו של האדם, אם היה בדעתו להיות במקום שאליו נסע בשעת החיוב, או שהיה בדעתו לחזור למקומו קודם לכן.

יא. לדעת רוב הפוסקים⁶⁴⁸, זמן החיוב הקובע הוא עלות-השחר של יום הקריאה⁶⁴⁹, דהיינו, שהאדם משנה את מעמדו והופך להיות כבני המקום רק אם יהיה במקום שלהם בזמן החיוב שלהם, ולפי זה יש שני מועדי חיוב שונים: חיוב מצוות הפורים בערי הפרוזות, תלוי באם נמצאים בהם בזמן עלות-השחר של י"ד באדר, ואילו חיוב מצוות הפורים בערים המוקפות חומה תלוי באם נמצאים בהם בזמן עלות-השחר של יום ט"ו באדר.

לכן, לדוגמא, תושב ירושלים הנוסע לכפר חב"ד מתחייב במצוות הפורים בי"ד באדר, כבני המקום, רק אם יהיה בכפר חב"ד בעלות-השחר של יום י"ד באדר, וכן תושב כפר חב"ד הנוסע לירושלים מתחייב במצוות הפורים ביום ט"ו אדר, כבני המקום, רק אם יהיה בירושלים בעלות-השחר של יום ט"ו באדר. אבל אם יהיה שם אפילו בי"ד באדר בעלות-השחר, לא בטל ממנו עדיין שם פרוז, ומחויב בקריאת המגילה בי"ד למרות היותו בירושלים.

יב. לצד זאת, יש פוסקים⁶⁵⁰ הסבורים שמועד החיוב הוא אחיד - עלות-השחר של יום י"ד, ולדבריהם, תושב כפר חב"ד שהיה בירושלים בעלות-השחר של יום י"ד, כיון שלא היה אז בעירו - פקע ממנו החיוב של יום י"ד כבני עירו, ועליו לקיים את מצוות הפורים כפי המקום שנמצא בו, וכיון שנמצא בירושלים - מתחייב במצוות הפורים ביום

642. מכתב כ"ק אדמו"ר (לקוטי שיחות הכ"ט ע' 423). ר"ד כ"ק אדמו"ר ש"פ תצוה תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 782). וכן העיד הרב שאר ישוב הכהן כהן ע"ה, רב העיר ואב"ד חיפה, ששוחח על כך עם כ"ק אדמו"ר (ארחות [בטאון המועצה הרדית בחיפה] גל' ע' 8). מגילה במקופת חומה ע' 330 הע' 205.

וראה בהרחבה קונטרס פורים בחיפה, להרב יעקב שלזינגר שי, חיפה תשפ"ב, הע' קפו שהאר"ן בדבר מנהג חסידי חב"ד בזה, ושם ציין שעד לפרסום מכתב כ"ק אדמו"ר הנ"ל לא נהגו בקרב חסידי חב"ד בחיפה לקרוא בה גם בט"ו, מלבד חסידים בודדים ואף הם לא נהגו בזה כמנהג חב"ד אלא כחומה מסיבות שונות. ע"ש. וע"ע שו"ת מגדל צופים ח"א ס" כב.

643. ראה משנ"ב ס" תרפח סק"ט.

644. ברכי יוסף שם סק"ט. שו"ת הר צבי שם ס" קטט. ועוד.

645. ראה בהרחבה קונטרס לוד ובנותיה ע' 15 בשם רבני קהילת חב"ד שם לדורותיהם, הרב שרגא מלך קפלן ע"ה ויבדלחט"א הרב ברוך בועז יורקוביץ שי, ושם, שמכל מקום יש יחידים מזקני אנ"ש שנהגו לקרוא לעצמם אף בט"ו.

646. משמעות מענה כ"ק אדמו"ר שהובא בהתקשרות גל' תשסא ע' 10.

647. ראה גמ' מגילה יט, א. תוש"ע ס" תרפח ס"ה.

648. שיטת רש"י במגילה שם ד"ה אבל. וכן דעת רוב הראשונים: הרמב"ן, הריטב"א, הר"ן בדעת הר"ף, בעל המאור, העיטור, ר"י מלוניל, פסקי הר"ד, שבלי הלקט ס" קצה, ספר ההשלמה, פסקי ריא"ז, ולדעת המגיד משנה והכסף משנה כ"ה דעת הרמב"ם הל' מגילה פ"א ה"י. וכן נפסק להלכה בשו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ב ובביאור הלכה ד"ה בן עיר. כף החיים שם סק"ט. ועוד.

649. כפי משמעות הגמ' שם, והוא זמן חיוב קריאת-המגילה ביום, כמבואר בשו"ע ס" תרפ"א, שמעיקר הדין זמנה מתחיל בעלות השחר אלא שבפועל תקנו לקרותה רק לאחר הנצ' החמה. ומה שקבעו לפי קריאת היום הוא משום שזו הקריאה העיקרית (כנ"ל בפנים פ"ו ס"ב. ושי"ג).

650. שיטת הרא"ש מגילה פ"ב ס" ג, ועד"ז היא שיטת הראב"ד והטור ועוד.

ט"ו, וזאת אף אם בינתיים יחזור לכפר חב"ד לפני עלות השחר של יום ט"ו.

ואף שהפסיקה הרווחת היא כפי השיטה שנתבארה בסעיף הקודם, אולם מצינו שבהכרעת ההלכה למעשה במצבים השונים, חששו הפוסקים גם לשיטה זו (כמו גם לשיטות נוספות), כדלהלן.

יג. מלבד זאת, נפסק להלכה⁶⁵¹, כי הדבר תלוי גם במחשבתו של האדם, אם היה בדעתו (בשעת יציאתו מביטול⁶⁵²) להיות בשעת החיוב [=עלות-השחר] במקום שאליו נסע, או שהיה בדעתו לחזור למקומו קודם לכן. ולפי זה, בכדי שהאדם ישנה את מעמדו ויהפוך להיות כבני המקום, לא די בכך שהוא נמצא בפועל במקום בזמן החיוב שלהם, אלא שכך גם היתה מחשבתו מלכתחילה. אבל אם המציאות בפועל היתה שונה ממה שחשב בתחילה - הדין משתנה, כדלהלן.

יד. בהתאם לכללים אלו יתבארו פרטי הדינים בדוגמאות המצויות⁶⁵³ בתוספת תרשימים מקוצרים:

בן עיר שהלך לכרך

טו. תושב ערי הפרוות הנוסע לעיר המוקפת חומה, וכגון מכפר חב"ד לירושלים, יש להתחשב בזמן הגעתו לכרך, בזמן חזרתו לעיר ובמחשבתו הראשונית, ולכן (בכפוף למבואר בסעיף הבא):

אם הגיע לירושלים לפני ליל י"ד או בליל י"ד לפני עלות-השחר,

< אם חזר למקומו לפני עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות קורא כבני מקומו, ביום י"ד⁶⁵⁴.

< אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של

יום י"ד - נחלקו הפוסקים, כאמור, האם מעצם היותו בי"ד בכרך חלה עליו חובת הפורים בט"ו, או שעקב אי היותו בכרך בט"ו עדיין חלה עליו חובת הקריאה בי"ד, למרות היותו בכרך.

ולכן, מוטב שלא להיכנס למצב זה לכתחילה, אבל באם עשה כן - העיקר להלכה, כאמור, שמתחייב במצוות הפורים ביום י"ד, ויש לו לקיימם גם אם נמצא עדיין בכרך, וקורא שם את המגילה בברכה [וראו שבנוסף יקיים את מצוות הפורים גם ביום ט"ו, אך לא יכרך על קריאת-המגילה].

< אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות קורא כבני הכרך, ביום ט"ו. ולכן גם אם חזר למקומו לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - עליו לקיים שם את מצוות הפורים.

- טבלה מס' 1 -

בן עיר שנסע לכרך			הגיע לכרך
בליל י"ד			
לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לאחר עלות השחר של יום י"ד	לפני עלות השחר של יום י"ד	התכוון לחזור לעיר
קורא בט"ו	קורא בי"ד ונכון שיקרא גם בט"ו, ללא ברכה	קורא בי"ד	ההלכה

טז. כל האמור הוא באם אכן היתה התאמה בין תוכניתו המקורית ובין מה שהתרחש בפועל, אבל אם מה שהתרחש בפועל לא תאם את התוכנית המקורית - הדין משתנה:

< אם היה בדעתו לחזור לפני עלות-השחר של יום י"ד, אלא שבפועל התעכב וראה שמוכרח יהיה להישאר בכרך גם לאחר עלות-השחר של יום י"ד - אינו הופך לבן כרך, ועליו לקיים את מצוות הפורים ביום י"ד בהיותו בכרך. וה"ה אם נתעכב בפועל גם לאחר עלות השחר של ט"ו, כדלהלן⁶⁵⁵.

< אם היה בדעתו לחזור לאחר עלות-השחר של יום י"ד, אלא שבפועל הקדים וחזר קודם לכן - אינו הופך לבן כרך אף לדעת הפוסקים

651. ראה משנ"ב וכף החיים שם.

652. ראה לשון הרא"ש והטור שם. משנ"ב שם ושעה"צ שם סקט"ז. מאידך, דעת הר"ן והלחם משנה שהולכים אחר מחשבתו בתחילת ליל י"ד.

653. הבא הלהן הוא לפי המבואר בספרי המלקטים השונים שצינו בהערות הקודמות, ובהתאם לפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד.

654. וכמוכּוּן, חייב גם לקרוא את המגילה בליל י"ד, ויכול לקרותה גם בהיותו בירושלים, ואינו חייב להמתין עם קריאתו עד שיחזור למקומו. הדברים אמורים באם בשני המקומות יש לו מנין (הן בכפר חב"ד, והן בירושלים, וכגון שקבוצת אנשים היתה ביום י"ג בירושלים ורוצים להישאר ולקרוא את המגילה במנין וכי"ב) או שבשניהם יקרא ביחידות, וכמוכּוּן שאם רק במקום אחד יש לו מנין - יקרא שם.

דלעיל, ועליו לקיים את מצוות הפורים ביום י"ד בהיותו בכרך.

< אם היה בדעתו לחזור לפני עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל התעכב וראה שמוכרח יהיה להישאר בכרך גם לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - אינו הופך לבן כרך, ועליו לקיים את מצוות הפורים ביום י"ד בהיותו בכרך, כדין מי שחזר למקומו לפני עלות-השחר של יום ט"ו⁶⁵⁶.

< וכן אם היה בדעתו לחזור רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל הקדים וחזר קודם לכן - אינו הופך לבן כרך, כיון שבפועל לא נמצא שם בעלות-השחר של יום ט"ו, ומאידיך הפסיד גם את חיובו כבן עיר, כיון שביום י"ד היה בכרך ואף תכנן להיות שם גם למחרת⁶⁵⁷.

- טבלה מס' 2 -

בן עיר שנסע לכרך				
בליל י"ד				הגיע לכרך
לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום ט"ו	לאחר עלות השחר של יום י"ד	לפני עלות השחר של יום י"ד	התכוון לחזור
לפני עלות השחר של יום ט"ו	לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום י"ד	אחרי עלות השחר של יום (ט"ו)	חזר (או ידע שיחזור) בפועל
הפסיד חיובו בי"ד קורא בט"ו	קורא בי"ד	קורא בי"ד	קורא בי"ד	ההלכה

יז. אם כבר קיים מצות פורים במקומו בי"ד והגיע לירושלים במהלך יום י"ד או בליל ט"ו לפני עלות-השחר [הבא להלן בכפוף למבואר בסעיף הבא],

< אם חזר למקומו לפני עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות לא התחייב שוב במצוות הפורים.

< אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - נחלקו הפוסקים האם יכול להתחייב שוב במצוות הפורים, לכן נכון להחמיר שיקיים שוב את מצוות הפורים, ויקרא את המגילה ללא ברכה או ישמענה מאחר⁶⁵⁸. וראה להלן סכ"ח לענין הוציא אחרים ידי חובתן.

- טבלה מס' 3 -

בן עיר שנסע לכרך		
בליל ט"ו		הגיע לכרך
לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום ט"ו	התכוון לחזור וחזר לעיר
נכון שיקרא גם בט"ו, ללא ברכה	לא התחייב שוב במצוות הפורים	ההלכה

יח. כל האמור הוא באם אכן היתה התאמה בין תוכניתו המקורית ובין מה שהתרחש בפועל, אבל אם מה שהתרחש בפועל לא תאם את התוכנית המקורית - הדין משתנה:

שאם היה בדעתו לחזור לפני עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל התעכב וראה שמוכרח יהיה להישאר בכרך גם לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות אינו צריך לקיים שוב את מצוות הפורים⁶⁵⁹.

וכן אם היה בדעתו לחזור רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל הקדים וחזר קודם לכן - אינו צריך להחמיר ולקיים שוב את מצוות הפורים, היות וכבר קיים את מצוות הפורים בעירו⁶⁶⁰.

658. שכן בירושלמי מגילה פ"ב ה"ג איתא: "בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן", ונחלקו הראשונים אם הכוונה דוקא באופן "שעקר דירתו", היינו שהתיישב שם בקביעות, אבל אם דעתו לחזור למקומו - אין לחייבו שוב במצוות הפורים רק מדיון "מוקף בן יומו" (כן דעת הריטב"א והמאירי מגילה שם. וכן פסק הפרי מגדים במשב"ז סי' תרפ"א סק"ו). ערוך השולחן שם סק"ה. מקראי קודש (להרצ"פ פראנק) סי' יט. ועוד), ויש אומרים שגם אם לא התיישב בקביעות אלא שדעתו לחזור והוא "מוקף בן יומו" יכול להתחייב שוב במצוות הפורים, עכ"פ בלא ברכה (שו"ת מנחת שלמה קמא סי' כג אות ג ובהליכות שלמה פ"כ ס"א. ועוד). וע"ע שו"ת הר צבי ח"ב סי' קיה. פסקי תשובות שם הע' 101-100. וש"נ.

659. לפי הליכות מועד שם סי"ב ובהע' צא. 660. שם.

656. ט"ו סי' תרפ"א סק"ו. משנ"ב שם. כף החיים שם.

657. הליכות מועד, הל' פורים, פ"ח סי' ע"פ המקורות שבהערה הקודמת.

- טבלה מס' 4 -

בן עיר שנסע לכרך		
הגיע לכרך	בליל ט"ו	
התכוון לחזור	לפני עלות השחר של יום ט"ו	לאחר עלות השחר של יום ט"ו
חזר בפועל	לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום ט"ו
ההלכה	לא התחייב שוב במצוות הפורים	

ט. אם כבר קיים מצוות פורים במקומו בי"ד והגיע לירושלים במהלך יום ט"ו, לאחר עלות-השחר - לכל הדעות אינו מתחייב שוב במצוות הפורים.

ואם הוצרך לצאת מביתו ביום י"ד לפני שקיים את מצוות היום במקומו - יכול לקיים את שאר מצוות היום בירושלים ביום י"ד (ומשלוח מנות ומתנות לאביונים יקיים לכתחילה באמצעות שליח שיתן בעירו לבני העיר⁶⁶¹), אם כי לכתחילה יקרא קריאת-המגילה בציבור במקומו קודם צאתו.

כ. לאור האמור, על מנת שלא להיכנס לשאלות דלעיל, בן עיר, שחגג פורים ביום י"ד ורוצה לנסוע לירושלים ביום ט"ו, עליו להגיע לאחר עלות-השחר דיום ט"ו ובכך לא יתחייב שוב במצוות הפורים, כאמור.

וכן אם היה בירושלים בליל י"ד, עליו לחזור לעירו באותו הלילה (לפני עלות-השחר) בכדי שיתחייב במצוות הפורים כבני עירו, או שיישאר בירושלים עד לאחר עלות-השחר דיום ט"ו ויתחייב בכל מצוות הפורים כבירושלים, ביום ט"ו.

בן כרך שהלך לעיר

כא. תושב מקום המוקף חומה הנוסע לעיר הפרוזת, וכגון מירושלים לכפר חב"ד, יש להתחשב בזמן הגעתו לעיר, בזמן חזרתו לכרך ובמחשבתו הראשונית, ולכן (בכפוף למבואר בסעיף הבא):

אם הגיע לעיר לפני ליל י"ד או בליל י"ד לפני עלות-השחר,

< אם חזר למקומו לפני עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות קורא כבני מקומו, ביום ט"ו.

< אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות עליו לקרוא כבני העיר, ביום י"ד. ולכן גם אם חזר לירושלים במהלך יום י"ד - עליו לקיים שם את מצוות הפורים.

ובאם נשאר בירושלים גם ביום ט"ו - ראה להלן סכ"ב.

- טבלה מס' 5 -

בן כרך שנסע לעיר		
הגיע לעיר	בליל י"ד	
התכוון לחזור וחזר לכרך	לפני עלות השחר של יום י"ד	לאחר עלות השחר של יום י"ד
ההלכה	קורא בט"ו	קורא בי"ד ⁶⁶²

כב. כל האמור הוא באם אכן היתה התאמה בין תוכניתו המקורית ובין מה שהתרחש בפועל, אבל אם מה שהתרחש בפועל לא תאם את התוכנית המקורית - הדין משתנה:

שאם היה בדעתו לחזור לפני עלות-השחר של יום י"ד, אלא שבפועל התעכב וראה שמוכרח יהיה להישאר בעיר גם לאחר עלות-השחר של יום י"ד - אינו הופך לבן עיר, ועליו לקיים את מצוות הפורים כשיגיע למקומו, בליל ט"ו, כדין מי שחזר למקומו לפני עלות-השחר של יום י"ד. ואם התעכב עוד עד אחר עלות-השחר של יום ט"ו - יקרא בט"ו בברכה, כבן כרך, כיון שעדיין לא הפך לבן עיר ונשאר עליו דין בן כרך.

וכן אם היה בדעתו לחזור רק לאחר עלות-השחר של יום י"ד, אלא שבפועל הקדים וחזר קודם לכן - אינו הופך לבן העיר, כיון שבפועל לא נמצא שם בעלות-השחר של יום י"ד, ולכן יקרא במקומו בט"ו.

⁶⁶². וראה להלן טבלה מס' 7 מה דינו באם נשאר בירושלים גם ביום ט"ו.

⁶⁶¹. ראה לעיל בפנים פ"ג ס"ז. וש"נ.

- טבלה מס' 6 -

בן כרך שנסע לעיר		
בליל י"ד		הגיע לעיר
לאחר עלות השחר של יום י"ד	לפני עלות השחר של יום י"ד	התכוון לחזור
לפני עלות השחר של יום י"ד	לאחר עלות השחר של יום י"ד	חזר בפועל
קורא בט"ו	קורא בט"ו	ההלכה

שאם היה בדעתו לצאת שוב מירושלים לפני עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל התעכב וראה שמוכרח יהיה להישאר גם לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות אינו צריך לקיים שוב את מצוות הפורים.

וכן אם היה בדעתו לצאת מירושלים רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו, אלא שבפועל אירע שהוצרך לצאת קודם לכן - פטור מלקיים שוב את מצוות הפורים במקומה⁶⁶⁴.

- טבלה מס' 8 -

בן כרך שנסע לעיר ועשה פורים בי"ד וחזר לכרך		
בליל ט"ו		הגיע לכרך
לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום ט"ו	התכוון לחזור לעיר
לפני עלות השחר של יום ט"ו	לאחר עלות השחר של יום ט"ו	חזר בפועל
לא התחייב שוב במצוות הפורים	לא התחייב שוב במצוות הפורים	ההלכה

כו. בן כרך שהגיע לעיר במהלך יום י"ד, לאחר עלות-השחר,

< אם חזר לירושלים לפני עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות אינו מתחייב כבן עיר ומקיים את מצוות הפורים כבני מקומו, ביום ט"ו.

ולפי המבואר בסעיף הקודם, הדבר מותנה שהיה בדעתו כן מלכתחילה, אבל אם התכוון לחזור לירושלים רק לאחר עלות השחר של יום ט"ו, דינו כמי שחזר לאחר עלות השחר, כדלהלן.

< אם חזר לירושלים רק לאחר עלות השחר של יום ט"ו - לדעת רוב הפוסקים נפטר ממצוות הפורים גם ביום ט"ו ונמצא מפקיע מעליו את דיני פורים באותה שנה.

ולפי המבואר בסעיף הקודם, גם אם היתה דעתו לחזור לאחר עלות-השחר, אם בפועל לא חזר לירושלים - נפטר ממצוות הפורים גם ביום ט"ו.

ולפיכך, אין לתושב ירושלים לצאת ביום

כג. אם כבר התחייב במצוות הפורים בי"ד וכבר קיימם בערי הפרזות וחזר לירושלים במהלך יום י"ד או בליל ט"ו לפני עלות-השחר [הבא להלן בכפוף למבואר בסעיף הבא],

< אם נשאר בירושלים גם לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - חייב שוב בכל מצוות היום ובברכה, כיון שזהו מקומו הקבוע ודינו כדין בן כרך לכל דבר⁶⁶⁵. וראה להלן ס"ל לענין ההוציא אחרים ידי חובתן.

< אם ייצא שוב מירושלים לפני עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות לא התחייב שוב במצוות הפורים.

כד. אם חזר לירושלים רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות לא התחייב שוב במצוות הפורים.

- טבלה מס' 7 -

בן כרך שנסע לעיר ועשה פורים בי"ד וחזר לכרך		
בליל ט"ו		הגיע לכרך
לאחר עלות השחר של יום ט"ו	לפני עלות השחר של יום ט"ו	התכוון להישאר ונשאר בכרך עד
התחייב שוב במצוות הפורים	לא התחייב שוב במצוות הפורים	ההלכה

כה. כל האמור הוא באם אכן היתה התאמה בין תוכניתו המקורית ובין מה שהתרחש בפועל, אבל אם מה שהתרחש בפועל לא תאם את התוכנית המקורית - הדין משתנה:

663. כן דעת רוב הראשונים בסוגיא במגילה שם - ר"ן, רמב"ן, רשב"א, מאירי, ריטב"א. וכ"כ במחזיק ברכה סי' תרפח סק"ג. מקראי קודש שם. שו"ת הר צבי ח"ב סי' קכת. שו"ת מנחת שלמה והליכות שלמה שם. ועוד.

664. ראה הליכות מועד שם סי"ד ובהע' צו.

לקרוא להם, אולם לא יברך על קריאתו, אלא יברכו השומעים⁶⁷⁰.

ל. באם הגיע לירושלים רק ביום ט"ו - לכל הדעות אינו מחויב במצוות הפורים בירושלים ודאי שאינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם.

לא. בן ירושלים המגיע לערי הפרזות (וכן לתושבי הפרזות הלומדים בירושלים) בליל י"ד, יש יותר מקום לומר שכן ייחשב למחויב בדבר⁶⁷¹, מאחר שיום י"ד הוא זמן קריאה לכל⁶⁷². ואכן כך מורים לתלמידי התמימים תושבי ירושלים הלומדים בערי הפרזות וקיימו שם מצוות הפורים ביום י"ד, שבבואם בליל ט"ו לביתם שבירושלים מתחייבים שוב במצוות הפורים וקוראים את המגילה בברכה ואף יכולים להוציא אחרים ידי חובתם⁶⁷³.

הוספה:

דיני תענית ציבור

אכילה קודם עלות-השחר

א. זמן התענית הוא מעלות-השחר עד צאת-הכוכבים⁶⁷⁴.

ב. אם הלך לישון מתוך כוונה לישון עד הבוקר, הרי שהתענית מתחילה מהרגע שנרדם. וגם אם מתעורר לפני עלות-השחר - אסור לו לאכול.

ג. ולכן, אם הולך לישון ורוצה לקום ולאכול קודם תחילת זמן התענית - דהיינו לפני עלות-השחר - יש לו להתנות כן קודם

י"ד לערי הפרזות, אלא אם כן יודע שיוכל לחזור לירושלים קודם עלות-השחר של יום ט"ו. ובדיעבד, באם עשה כן, יש לסמוך על שיטות הפוסקים שהולכים אחר מקומו של האדם בעלות-השחר של יום י"ד, וכיון שהיה אז בירושלים, התחייב כבר במצוות הפורים ביום ט"ו גם אם בפועל נמצא בערי הפרזות, ולכן למעשה יקיים מצוות היום ביום ט"ו ויקרא את המגילה ללא ברכה⁶⁶⁵.

כז. כמו כן, תושב ירושלים שקרא או שמע קריאת-המגילה בליל ט"ו, לא יסע ממקומו לישון בעיר, שכן אז לא יהיה בעלות-השחר בירושלים ונמצא שנפטר ממצוות הפורים ביום, ולכן יישאר לישון בירושלים. אך אם הוכרח לעשות כן - יקרא בט"ו בלא ברכה⁶⁶⁶.

מבצע פורים לנוסעים ממקום למקום

כת. בן עיר שיצא ידי חובתו ביום י"ד והגיע לירושלים בליל ט"ו, אינו יכול לקרוא מגילה עבור בן ט"ו, ואם קרא - צריך השומע לחזור ולקרוא שוב בברכה⁶⁶⁷.

כט. גם אם כוונתו להישאר בירושלים ולהיות שם גם בעלות-השחר של יום ט"ו, אף שנעשה מחויב בדבר⁶⁶⁸ - לא יקרא להם לכתחילה⁶⁶⁹, אולם במקום שאין שם מישהו אחר שיכול לקרוא עבור בני ט"ו - יכול

665. הליכות מועד שם.

666. כדי לחשוש לשיטות הרא"ש ודעימיה, שפירשו דברי הירושלמי שם: "בן כרך שעקר דירתו לעיר בליל ט"ו פטור מכאן ומכאן" שהכוונה היא בתמיה, היינו דא"א להיפטר ממצוות הפורים לגמרי, וכיון שכבר היה בליל ט"ו בכרך התחייב במצוות הפורים בכרך אף שעקר לעיר ולא יהיה בכרך בעלות השחר, ולכן אפשר לסמוך על דבריהם בשעת הדחק ולקרוא בלא ברכה - ראה פסקי תשובות שם ובהע' 81.

667. ראה ירושלמי שם שכן עיר אינו מוציא בן כרך י"ח, והביאורו רבים מהראשונים - ראה תוס' יבמות יד, א ד"ה כי. רשב"א מגילה ב, א. וכו"כ הריטב"א שם משמו. ר"ן א, ב מדפי הרי"ף ד"ה ויש לשאול. מאירי יט, א. וכך פסקו כמה אחרונים להלכה - ראה פ"ח סי' תרפח סק"א. פמ"ג שם משב"ב סק"ד. משנ"ב שם סק"ח ובשעה"צ שם סק"ח-ט. כף החיים שם סק"י"ד וסק"ו. שו"ת הרב צבי סי' קכא (ע' רנ"ד). ועוד. אכן דעת הראב"ה סי' תקסב שהובא במרדכי מגילה רמז תשעה דשפיר מוציא י"ח, כיון דקיי"ל דמי שיצא מוציא.

ואע"פ שיש כלל בכל התורה שמי שיצא במצוה יכול להוציא אחרים בה מדין ערבות, שכל ישראל ערבים זה לזה - אבל כאן אינו נקרא בן י"ד "מחוייב בדבר" כלל בקריאתו של בן ט"ו (ראה נמוקי יוסף מגילה ב, א. מאירי שם). לשיטות אלו, היות ויש כאן חיוב נפרד, כאמור.

668. כשיטת רש"י ודעימיה לדעיל. וכן מבואר בירושלמי שם שהביאורו כמה מהראשונים.

669. שעדיין יש לחשוש לשיטת הרא"ש ודעימיה, שהעיקר הוא עלות השחר דיום י"ד, וכיון שאז היה בעיר - לא נחשב מחויב בדבר דיום ט"ו.

670. דאף שכאן הוא ספק ספיקא, שמה הלכה שנחשב בן ט"ו מצד עצמו, וגם אם לא שמה הלכה שכן י"ד יכול להוציא בן ט"ו - הלא ידועה דעת אדה"ב בסידורו הל' ציצית שגם בספק ספיקא אמרין ספק ברכות להקל.

671. ירושלמי שם.

672. ראה נמוקי יוסף ומאירי שם. וכן פסקו הרשב"א והריטב"א שם. אבל עיין בפסקי הריטב"א הל' ברכות פ"ה ה"ג. שו"ת הרב צבי סי' קס.

673. כן הורה הגה"ח הרב אברהם הערש הכהן ע"ה וכן יבדלחט"א הגה"ח הרב חיים שלום דייטש שליט"א ורבינו נוספים. וטעמו שאף שכאמור לעיל בפנים לגבי בן פרות המגיע לירושלים בליל ט"ו ומתחייב שוב במצוות הפורים הדבר שנוי במחלוקת, כאן מצטרף ספק ספיקא שבינם הקבוע הוא בית הוריהם או לאידך שבינם הקבוע הוא הישיבה, ולכן נחשבים מחויבים בדבר.

אמנם סוכ"ס כיון שעדיין מידי ספיקא לא נפקא, מהיות טוב שיברכו השומעים ולא הקורא.

674. ראה שו"ע סי' תקסב ס"א וסי' תקסד ס"א.

השינה⁶⁷⁵, ולכתחילה צריך להתנות זאת בפיו בפירושו. אם שכח להתנות וקם משנתו - אין לו לאכול ולשתות כלל קודם עלות-השחר, אך אם הוא רגיל לשתות כשקם משנתו - מותר לו לשתות קודם עלות-השחר⁶⁷⁶.

ד. החל מחצי שעה קודם עלות-השחר אין להתחיל סעודת קבע, אפילו סעודה קטנה, אבל טעימה (היינו מזונות עד כביצה, ואכילת פירות וירקות ושתייה אפילו הרבה) - מותרת⁶⁷⁷.

איסורי התענית

ה. אין לטעום מאכל אפילו בכמות קטנה ביותר, גם אם יטעם ויפלוט מיד⁶⁷⁸.

ו. כמו כן אין ללעוס מסטיק וכיו"ב בתענית, שכן יש בו מתיקות והנאה והוא בכלל אכילה ושתייה האסורות בתענית⁶⁷⁹.

ז. אין שוטפים את הפה ביום התענית⁶⁸⁰. אכן מי שיש לו צער גדול בדבר וכיו"ב, יש מקום להקל לשתוף פיו ואף לצחצח שיניים, אך יזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה כדי שלא יבלע את המים⁶⁸¹.

ח. שכח ואכל או שתה בתענית - עליו להמשיך ולהשלים את התענית, ואין הבדל בכמות האכילה והשתייה.

ט. אכן, אם אכל או שתה יותר מכשיעור (היינו

שאכל שיעור ככותבת⁶⁸² (38 סמ"ק⁶⁸³) בכדי אכילת פרס (בתוך 7-6 דקות⁶⁸⁴), או שתה שיעור מלוא לוגמיו (40 סמ"ק⁶⁸⁵) - אינו אומר "עננו" בתפילתו ואינו עולה לתורה או נושא כפיו וכן אינו מתפלל לפני העמוד⁶⁸⁷.

י. אבל אם אכל פחות מכשיעור - אומר "עננו" בתפילתו וכן עולה לתורה ונושא כפיו ומתפלל לפני העמוד⁶⁸⁸.

יא. שכח ובירך על מאכל או משקה ונזכר שזה תענית - לא יאכל וישתה אלא יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"⁶⁸⁹.

עבודה רוחנית

יב. תורה, תפלה וצדקה < ביום התענית יש להוסיף בתורה תפילה וצדקה⁶⁹⁰.

יג. צדקה < נוהגים להרבות בצדקה ביום התענית⁶⁹¹.

682. וכדעת שו"ת צמח צדק שער המילואים ח"א סי' ח-י [ובמהדורה החדשה: סי' צב-ג] לענין תשעה-באב. ספר המנהגים ע' 45 ובשו"ג. וש"נ. - שכן הוא שיעור העינוי בכל ארבע התעניות, כביום הכיפורים (ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ג).

683. שיעור כותבת כתב בשו"ע אדה"ז שם שהוא שני שלישי ביצה. וראה בזה שיעורי תורה להגרא"ח נאה סי' ג סי' ואל"ך שיעור ככותבת לענין יוה"כ פ' שאיסורו בברת, אבל בדרבנן יש להקל, ולפ"ז אם שיעור ביצה לדעתו הוא 57.6 סמ"ק, אזי שיעור כותבת, שהוא שני שלישי ביצה, הוא 38.4 סמ"ק. וראה גם פסקי תשובות סי' תקסח הע' 2.

684. ראה ספר המנהגים שם. שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' תכו. ואכ"מ.

685. דשיעור 'כמלוא לוגמיו' היינו כמות השתייה שאדם מסוגל למלא בצד אחד של פיו. ולמעשה מדובר בכ-40 סמ"ק (מ"ל). שיעור זה של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא באיש או אישה ממוצעים, אך מי שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב), שפיהם קטן יותר, צריכים לשער לפי הכמות הנכנסת לפיהם, ולכן אצלם שיעור כמלוא לוגמיו הוא כ-35 סמ"ק (מ"ל) - ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ב.

686. משנ"ב סי' תקסח סק"ה. וראה שו"ת דברי נחמיה סו"ס מא. וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א ובהע' 5.

687. שו"ע סי' תקסח ס"א. ביאור הלכה סי' תקסח ד"ה בין יחיד (אבל ראה משנ"ב סי' תקסח סק"ג. וראה בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א). וע"ע להלן בפנים סט"ו.

688. שו"ת מהר"ם שיק סי' רצ. שו"ת מרחשת ח"א סי' יד סק"ד. נשמת אברהם סי' תקנט סק"ב בשם הגרש"ז אירעך ע"ה. וע"ע להלן בפנים ס"ז.

689. ראה שערי תשובה סי' תקסח סק"א. וראה בהרחבה פסקי תשובות שם אות ב ובהערות שם. וש"נ.

690. שיחות כ"ק אדמו"ר: עשרה בטבת תשמ"א (לקוטי שיחות ח"כ ע' 531). תענית אסתר תשמ"ד (תורת מנחם תשמ"ד ח"ב ע' 1170). וראה בשיחות עשרה בטבת תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ב ע' 653) ראה מפסוק למנהג זה.

691. ראה כף החיים סי' תקסו סק"ו. לקוטי שיחות חכ"ה ע' 470. שיחות כ"ק אדמו"ר ש"פ משפטים תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 280 הע' 32).

675. שו"ע סי' תקסד שם.

676. ראה המובא בפסקי תשובות סי' תקסד אות ב ובהערות שם. וש"נ.

677. והיינו מצד איסור אכילה קודם התפילה, וכפי שהאריך בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' נב (וכ"כ עוד אחרונים) [וראה לוח יומי הלכה למעשה (בד"צ קראון-הייטס) דיני בין המצרים תשפ"א, ע' 5 ובהע' 40. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' א' ע' 81-2. והוא דלא כמ"ש בהתקשרות גל' קא שם, שלא נאמרה הגבלה זו אלא בתענית של תשובה ולא בשאר תעניות].

678. שו"ע ורמ"א סי' תקסו ס"א.

מלבד כאשר מבשל לצורך סעודת מצוה שתתקיים בלילה, שאז יקילו בתענית ציבור (פרט לתשעה-באב ויום-הכיפורים) לטעום ולפלוט מיד - משנ"ב שם סק"ו.

679. ראה שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' פ אות ב. חזו"ע ארבע תעניות ע' כט-ל. וש"נ.

680. ראה משנ"ב סי' תקסו סק"ג. היום יום כ"ב מנחם אב.

681. משנ"ב שם סק"א. וראה שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קט. חזו"ע שם ע' כז-ח. וש"נ.

לשמש כשליח-ציבור, אך יאמר "עננו"
בברכת "שומע תפלה" וכן לא יאמר "ביום
צום תעניתנו" אלא "ביום צום התענית
הזה"⁷⁰⁰.

כד. הדברים אמורים גם לגבי מי שהוא 'חיוב',
שאם אינו מתענה אינו יכול לשמש כשליח-
ציבור, אלא אם כן יאכל רק 'לשיעורים',
שאז נחשב כמתענה ויכול לשמש כשליח-
ציבור⁷⁰¹.

סליחות

כה. אומרים סליחות⁷⁰² בתוך תפילת שחרית⁷⁰³,
לאחר תחנון לפני "אבינו מלכנו"⁷⁰⁴.

כו. באם הצום חל בימים שני וחמישי, אומרים
את הסליחות לאחר "כי אין עוזר", לפני
"אבינו מלכנו"⁷⁰⁵.

כז. נכון ששליח-הציבור יעבור תחילה על סדר
הסליחות ובפרט על הפיזטים, לדעת לכל
הפחות את פירוש המילים⁷⁰⁶.

כח. את המילים "הנשמה לך" מתחיל השליח-
ציבור בקול רם⁷⁰⁷.

כט. באמירת "עננו" מסיים שליח-הציבור
בקול רם בכל המקומות המסומנים בשתי
נקודות⁷⁰⁸.

ל. בסיום הסליחות נוהגים אנ"ש לשיר את
הניגון 'רחמנא דעני' בניגון שלימד כ"ק
אדמו"ר בשמחת תורה תש"כ.

לא. יחיד האומר סליחות לא יאמר י"ג מדות⁷⁰⁹,
גם לא בניגון ובטעמים⁷¹⁰. אולם יחיד

יד. הוספה זו בצדקה צריכה להיות הן בכמות
והן באיכות על-ידי נתינה בסבר פנים
יפות⁶⁹².

טו. הפצת היהדות והפצת המעיינות < כן יש
להוסיף גם בצדקה רוחנית - על-ידי הפצת
התורה והיהדות והפצת המעיינות⁶⁹³.

טז. תשובה < ביום התענית יש לקיים את ענין
התשובה במעשה בפועל - על-ידי חרטה
גמורה על העבר וקבלה טובה על העתיד⁶⁹⁴.

תפילה

יז. השליח-ציבור אומר "עננו" בחזרת הש"ץ
בין ברכת "גואל" ל"רופא" אף אם יש רק
שלושה מתענים⁶⁹⁵ ובוודאי אם יש עוד
שבעה שאכלו פחות מכשיעור⁶⁹⁶.

יח. שליח-ציבור ששכח לומר "עננו":

יט. אם לא סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו"
במקום שנזכר ויחזור לומר "רפאנו",

כ. ואם כבר סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו"
ב"שומע תפלה" לפני "כי אתה שומע"
ויחתום "ברוך אתה ה' העונה בעת צרה
ושומע תפלה",

כא. ואם סיים ברכת "שומע תפלה" - אומרה
ברכה בפני עצמה לאחר "שים שלום", קודם
ייהיו לרצון⁶⁹⁷.

כב. ואם שכח ולא אמר "עננו" כלל - אינו
חוזר⁶⁹⁸.

כג. מי שאינו מתענה או ששכח ואכל יותר
מכשיעור - לא ישמש כשליח-ציבור (כנ"ל
ס"ז)⁶⁹⁹, אבל אם אין מישהו אחר - יכול

700. מג"א שם.

701. לפי המבואר לעיל בפנים ס"ז. וש"ג.

702. ספר המנהגים ע' 45.

703. לפי ספר המנהגים ע' 45 הע' 3.

704. סידור אדה"ו.

705. לוח כולל חב"ד. וכן כתב בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 265 ושכן
נהגו במנין כ"ק אדמו"ר. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל'
אנ"א ע' 47 ואילך. וש"ג. ואכמה"ל.

706. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ו ע' שסג. ח"א ע' שנג וע'
תטו ועוד - אודות תפילות הימים הנוראים. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע'
303 הע' 80, שלכאורה הוראה זו שייכת גם לסליחות. וכ"כ בנתיבים
בשרה השליחות ח"ב פ"ב ס"ג.

707. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות ע' 143.

708. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' כח.

709. שו"ע ס' תקסה ס"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קלח.

710. כך מורים רבים מרבני חב"ד ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר. שהובא

692. שיחת כ"ק אדמו"ר עשרה בטבת תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו
ח"ב ע' 291).

693. שיחת כ"ק אדמו"ר שבעה עשר בתמוז תשמ"ו (תורת מנחם
תשמ"ו ח"ד ע' 114).

694. שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"ט (שיחות קודש תשמ"ט
ח"ב ע' 268).

695. ספר המנהגים ע' 45, לפי פסקי דינים צמח צדק א"ח סי' תקסו
סק"ג. שו"ת צמח צדק א"ח סי' ח (ובמהדרות תשע"ח: סי' צג).

696. ספר המנהגים שם.

697. שו"ע אדה"ו סי' קיט ס"ה.

698. דמשמע שאחר ששכח בשומע תפלה אינו צריך לחזור מדינא
ורק שיכול עדיין לאומרה כברכה בפני עצמה אחר ברכת "שים
שלום", ולכן אם שכח לגמרי אינו צריך לחזור כלל - ראה א"ר סי'
תקסו סק"ו. ברכי יוסף שם סק"ו. ולהעיר מלשון אדה"ו שם. ואכ"מ.

699. שו"ע ס' תקסו ס"ה ובמג"א שם סק"ו.

המתפלל עם הציבור ואינו אוחו לגמרי עם הציבור, יכול לאומרם גם קצת לאחריהם, שכיון שיש ציבור האומרן נחשבת האמירה בציבור.⁷¹¹

לב. יחיד יכול לומר גם את הפיוטים שבלשון תרגום, כמו "מחי ומסי"⁷¹².

לג. אם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת או אם נמצא חתן בבית-הכנסת - הקהל אין אומרם תחנון, אבל אומרם סליחות⁷¹³ וכן אין אומרם "אבינו מלכנו" הארוך (כדלהלן סכ"ז)⁷¹⁴.

אבינו מלכנו" הארוך

לד. כאשר אין אומרם תחנון⁷¹⁵ אין אומרם "אבינו מלכנו" הארוך.⁷¹⁶

קריאת-התורה

לה. קוראים בתורה "ויחל משה" ועולים שלשה קרואים.

לו. קוראים "ויחל" אף אם יש רק שלושה מתענים.⁷¹⁷

לז. באם הצום חל בשני וחמישי ואין שלושה מתענים - יקראו מפרשת-השבוע, כבכל שני וחמישי⁷¹⁸.

לח. מי שאינו מתענה - לא יעלה לתורה, ואם קראוהו, הנה באם חל הצום בימים שני וחמישי - בשחרית יעלה בדיעבד, אך במנחה, או אף בשחרית כשחל הצום בימים אחרים - לא יעלה, ואם צר לו להודיע שאינו מתענה מפני חילול השם - יעלה בכל מצב⁷¹⁹.

לט. בפסוק "ויקרא בשם ה'" יש לקורא להפסיק בין המילים "בשם ה'", כי בפסוק הוא בטעם טפחא, שהוא טעם מפסיק⁷²⁰.

מ. את הפסוקים "שוב מחרון אפך" וגו', 'ה' ה' א-ל רחום" וגו', 'וסלחת לעווננו" וגו' - אומר הציבור בקול רם והקורא בתורה חוזר עליהם. כ"ק אדמו"ר, כשעלה לתורה, התחיל לאומרם יחד עם הציבור וסיימם עם הקורא בתורה⁷²¹.

אגרא דתעניתא"

מא. בימי התעניות נוהגים לתת לצדקה לפני תפילת מנחה "אגרא דתעניתא"⁷²², ויש נותנים לפי עלות הסעודות שהיו אמורים לאכול היום⁷²³. [ובתענית אסתר נותנים גם מחצית השקל, כמבואר לעיל פ"א ס"ד].

תפילת מנחה

מב. נוהגים להתפלל מנחה בשעה מאוחרת [יחסית]⁷²⁴.

בכפר חב"ד גל' 585 ע' 54 והיכל מנחם ח"ג ע' רסה - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 (ושם, שזה למרות האמור בענין זה בשו"ע ונו"כ שם, וגם במטה אפרים סי' תקפא סק"א, שיחיד יכול לומר בניגון וטעמים. וראה בקצה המטה שם, שמביא את חילוקי הדעות השונות בה. וצ"ע). אוצר מנהגי חב"ד שם ע' כו.

711. ראה המובא באישי ישראל פכ"ה ס"ג ובהע' טו. נתיבים בשדה השליחות ח"א, פ"א הע' 28, ושם שכן הבחינו פעמים רבות שכן נהג כ"ק אדמו"ר כאשר הש"ץ מיהר וכשאמר י"ג מידות אחז כ"ק אדמו"ר קצת קודם, שלא הפסיק או אמר י"ג מידות עם הציבור אלא אמן לעצמו כשהגיע למקומו.

712. ראה התקשרות גל' ס ע' 20 הע' 8 שדייקו כן מדברי אדה"ז שיחיד אינו אומר רק את ה'קיום פורקן' השני, שמכך משמע שאין מניעה עקרונית שהיחיד יאמר פיוטים בלשון תרגום. ע"ש. וראה גם סידור רבינו הזקן עם ציונים והערות ע' שח. קובץ הערות וביאורים גל' תרא ע' 21 ואילך, והמשך הדיון בגיליונות תרג ותר. בירורי מנהגים - מועדים ע' 108 ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68. ולהעיר, שבליקוט טעמים ומקורות לסליחות לא ציין כ"ק אדמו"ר שלא אומרם זאת ביחוד. אכן, בלוח כולל חב"ד כתב שהיחיד אינו אומר הפיוטים שבלשון תרגום.

713. המנהג בבית חיינו: מתחילים "סלח לנו", "אל ארך אפיים", ויעבור, סלח לנו, וממשיכים בסדר הסליחות לתענית אסתר ("קוה קוינו" וכו'), כולל אמירת יודי שבסדר הסליחות (לאחר פסוקי "שמע קולנו"). וכפי שנדרש בסידורי תהלת ה' הישנים (ע"פ לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 75).

714. השלמה לס"י קלא ס"ו (שו"ע אדה"ז ח"ד ע' תכה). אך בעלי השמחה עצמם לא יאמרו אף סליחות - כך נוהגים כיום בבית חיינו. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם. ואכהמ"ל.

715. כגון כשיש חתן או ברית מילה וכדומה.

716. שיחת כ"ק אדמו"ר ו' תשי' תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 48). ולהעיר משיעורי הלכה למעשה ח"א ס' ע' אנת ד.

717. ספר המנהגים ע' 45. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ו ע' שיג.

718. לוח כולל חב"ד.

719. לוח כולל חב"ד, שבח המועדים ע' 35.

720. לוח כולל חב"ד.

721. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 35.

722. ברכות ו, ב: "אגרא דתעניתא - צדקתא". וברש"י שם ד"ה אגרא דתעניתא: "שנותנין צדקה לערב, לפרנסת העניים שהתענו היום".

723. אליה רבה סי' תקסו סק"ב. משנה ברורה סי' תקסו סק"ב. הובא ונתבאר בשיחת כ"ק אדמו"ר מוצאי שושן פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 460 ובהע' 35 שם).

724. ספר המנהגים ע' 48.

ושם בהערה מלקוטי דיבורים ח"א ע' קה, שכן דייקו לנהוג בליובאוויטש. ושאין הכוונה שהתפללו לאחר שקיעת החמה אלא בשעה מאוחרת - ב"יו תמוז בשעה שמונה ובתשעה באב בשעה שבע. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 131 הע' 74 כתב שזוהו לפי שו"ע אדה"ז סי' קצט ס"א. והוסיף שם ש"ק אדמו"ר בפועל התפלל מנחה גם בתענית ציבור בשעה הקבועה - 15:15, אך העיר שם שיתכן שזוהו בהתאם לסדרי הישיבה.

מג. בתפלת מנחה קוראים בתורה "ויחל משה" לשלשה קרואים והשלישי הוא המפטיר, ומפטירים "דרשו ה' בהמצאו".

וראה לעיל ס"ל ואילך פרטי דיני קריאת- התורה דתענית ציבור.

מד. יש שכתבו שעל השליח-ציבור להתחיל את החצי-קדיש שלאחר קריאת-התורה ולפני תפילת שמונה-עשרה לאחר הכנסת ספר- התורה לארון-הקודש⁷²⁵. אכן רבים נוהגים לומר הקדיש לאחר הגלילה ולהאריך בו עד הכנסת ספר-התורה לארון הקודש, כבתפלת מנחה של שבת⁷²⁶.

מה. בתפלת שמונה-עשרה אומרים הציבור "עננו" בברכת "שומע תפלה", ובחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "עננו" בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו", כנ"ל ס"ג ואילך בתפלת שחרית.

מו. יחיד ששכח לומר "עננו" בברכת "שומע תפלה", אומרה אחר "אלוקי נצור" קודם "יהיו לרצון" השני, ואם נזכר לאחר שאמר "יהיו לרצון" השני - אינו חוזר⁷²⁷.

מז. בחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו" וכו' לפני "שים שלום"⁷²⁸.

725. ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות מנחה של שבת הע' 6, שכן משמע מדברי השער הכולל. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'קכ"ז ע' 87 ואילך.
וכן נהג כ"ק אדמו"ר, כפי ניתן לראות בבירור במראות-קודש מצום גדליה ועשרה בטבת תשמ"ט. וכך כתב הרב חיים שאול ברוק ש' בהתקשרות גל' א'מו' ע' 14, שכך נהג כ"ק אדמו"ר בשנת האבילות על הרבנית ע"ה (למעט בתענית אסתר).

726. וכך נהגו בבית-חינו.

727. שו"ע סי' תקס"ב ובמש"ב שם סק"ז. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה (בד"צ קראון הייטס), בין המצרים תשפ"א הע' 56.

728. שו"ע אדמו"ר סי' קכ"ט ס"א.

מח. אחרי נפילת-אפים אומרים "אבינו מלכנו" הארוך⁷²⁹.

מט. בתענית אסתר במנחה, כיון שהוא ערב פורים [מלבד כשהתענית מוקדמת ליום חמישי, י"א אדר, כבשנה זו⁷³⁰] - אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו", בין בערי הפרזות ובין בערים המוקפות חומה⁷³¹.

דברי כיבושין

נ. כ"ק אדמו"ר נהג לשאת "דברי כיבושין" ביום התענית בזמן תפילת מנחה, ואף עורר להנהיג כן בכל מקום⁷³².

נא. לענין סגנון ואופן אמירת דברי הכיבושין - ראה הערה⁷³³.

729. ספר המנהגים ע' 45.

730. לוח כולל חב"ד.

731. סידור אדה"י קודם למנצח יענך.

732. שיחת כ"ק אדמו"ר אור לעשרה בטבת תשל"ח (לקוטי שיחת ח"כ ע' 352). וראה גם שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360), שלמרות שענין זה לא מצוינו שנהגו בו רבותינו נשיאינו ולחדש עניין דרושה וזירות מיוחדת, אבל דובר כבר כמה-פעמים שכשמדובר בעניין המוסיף ביראת שמים ובקיום המצוות אזי זה מעורר ומעודד לנהוג כך.

733. להלן מספר מהוראות כ"ק אדמו"ר בענין אופן אמירת "דברי כיבושין":

* דברים אלו אומרים אותם בשפה המדוברת ויש לדבר בהם על העניינים העומדים על הפרק - שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360).

* במספר הזדמנויות הבהיר כ"ק אדמו"ר שאמירת "דברי כיבושין" אינה עניין של מוסר ח"ו, אלא אדרבה - ענין של "יכבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים וגו', דברים בזכותם של בני ישראל, ולעורר את ישראל לתשובה - שיחת ח"י תמוז תנש"א (תורת מנחה תנש"א ח"ד ע' 45). ספר השיחות תשנ"ב ע' 230 הע' 40.

* "דברי כיבושין" צריכים להיות באופן שיביאו לידי מעשה, ובפרט מעשה הקשור עם ענין התענית - תשובה, אשר עניינה הוא חרטה על העבר וקבלה על להבא - שיחת תענית אסתר תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 260).

* יש לפעול בניהיגו מנהג זה, ובמקומות בהם הדבר מתאפשר - יש לשאת לכל-הפחות דברים קצרים או עכ"פ לומר מזמור תהלים המתאים לכך - שיחת אור לעשרה בטבת תשל"ח שם.

במקומות שלא ניתן לשאת דברי "כיבושין" יש לפחות להרהר אותם במחשבה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שזה יבוא לידי פועל ממש - שם.

יש לכם שאלות?
בהלכות חג הפורים?

פורים כהלכה!

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה
למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה
למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיג
למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו עכשיו בחנות
האפליקציות:
מוקד הלכה חב"ד

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם
במגוון דרכי התקשרות:

30 יום קודם החג:

בפסח אוכלים פירות וירקות

ומה עם תרומות ומעשרות?

מצטרפים לאלפי החברים ב'קרן המעשרות חב"ד'
ומוטיפים בהידור הפירות והירקות!

מה אנחנו עושים בשבילכם?

הסכם הלוואה עם גבאי צדקה המעניק
לעניים את המעשר עני (בשנות מעשר עני)
שתפרשו ומאפשר לכם לאוכלו.

הסכם הלוואה עם לוי המעניק לו את
המעשר ראשון שתפרישו
ומאפשר לכם לאוכלו.

יעוד מטבעות לחילול 'מעשר שני'
(עם פרוטה חמורה), הניהול, הפיקוח
והטיפול על ידי הקרן.

מגנט נוסח מהודר
ומדריך מיוחד
ישלח אליכם בדואר
לאחר הרישום.

שימו לב!
מנוי לשנתיים
במחיר מוזל

הצטרפו כעת
לקרן הייחודית:
Kerenm.org
072-2770102

או חפשו בגוגל: קרן המעשרות חב"ד

קרן המעשרות חב"ד - בפיקוח חב"ד רבני חב"ד